SETO LUGÔMIK

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Spetsiaalne fond

Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused VI.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Seto lugõmik

I osa.

SE 6725
ENSV
Riiklik Avalik
Raamatukogu
PE 22348

Tartoh 1922.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Trükikoda Ed. Bergmann, Tartus.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Edesõna.

Ega rahvas, kiä võidokalt om uma võitlusõ perämäste aigõ sõto kõrral naabritega' lõpõtanu', om kõgõ päält tollõ éést püüdnö' hoolitsõda', et sama rahvas jälki' kah riikliselt ülte perre saas kogot. Sedä põhjusmõtõt püvvetäs riike vaihelise kohto póólt masma panda' võimalikult egalpóól ilmah, sest rahvakiilokõnõ, kiä vägüse umast lähembäst hõimust om eräldet, olõ õi' elojõvvuline.

Ku Eesti võidurikas vabadussõda Venne vasta Tarto raahuga' lõppe, loomulikult, et Seto maa ja rahvas Eestiga' ütendedi kui üts rahvuspereh.

Et Seto rahvas om ülekohustõ ajalóó ollo tõtu seni lahoh tõistõst eestlästest olno', tollõperäst om timä — Venne

Esisõna.

Iga rahvas, kes võidurikkalt on oma võitluse viimaste aegade sõdade korral naabritega lõpetanud, on kõige päält selle eest katsunud hoolitseda, et sama rahvas jälle ka riikliselt ühte peresse saaks kogutud. Seda põhjusmõtet katsutakse riikide vahelise kohtu poolt maksma panna võimalikult igalpool ilmas, sest rahvakilluke, kes vägisi omast lähemast hõimust on eraldatud, ei ole elujõuline.

Kui Eesti võidurikas vabadussõda Vene vastu Tartu rahuga lõppes, loomulikult, et Setu maa ja rahvas Eestiga kokku liideti kui üks rahvuspere.

Et Setu rahvas on ülekohtuste ajaloo olude tõttu seni lahus teistest eestlastest olnud, sellepärast on tema — Vene

üleültse pümehüse paratamada' taajärel — mitmõdi arõnõmiseh maaha jäänü'. A et tä andõrikkus om ammu' tunt, selle või timä kaotusõ' rutto tagasi võita'.

Ses om kõõ päält haridust vaja. Haridus ääldas inne muud aga lugõmist ja kirotamist. See töö omgi' egalpóól Setomaal suurõ vaimustusõga' käümäh. Ent kaivatas, et väikene takistus tóóh sais, et seto olõ õi' harino' Eesti kiräkéélt kuulma ega tarvitama, nigu timä lähembä' naabri', Räpinäl, Põlva póól, Vastsõliinah, Võrol jne., kiä niisama umbõ samma murrõt kõnõlõsõ' kui seto', joba ammu' ka ütist Eesti kiräkéélt oma' koolih, kohtoh ja kerigoh harino' kuulma ja op'ma.

Et lugõmise op'mist setolõ hõlbustada', om Tarto ülikooli man asov Emakeele Selts nõus võtno' käeholõvat lugõmikko toimetada' keeleh, minkast ka seto ilma vaivata' arvo saa. Üteleise olko' raamat tééjuhis ka tõistõlõ eestläsile, kiä tahtva' tutvunõda' selle murdõga', minkah joba varrambedi laulõ väärtusrikka' vanavara' ilmalõ oma' saadõt ja üleüldise pimeduse tagajärjel — mitmeti arenemises maha jäänud. Aga et tema anderikkus on ammu tuntud, sellepärast võib ta kaotused kiiresti tagasi võita.

Selleks on kõige päält haridust vaja. Haridus eeldab enne muud aga lugemist ja kirjutamist. See töö ongi igalpool Setumaal suure vaimustusega käimas. Kuid kaevatakse, et väike takistus selles seisab, et setu ei ole harjunud Eesti kirjakeelt kuulma ega tarvitama, nii nagu tema lähemad naabrid Räpinal, Põlvas, Vastseliinas, Võrul jne., kes niisama umbes sama murret kõnelevad, kui setud, juba ammu ka ühist Eesti kirjakeelt on koolis, kohtus ja kirikus on harjunud kuulma ja õppima.

Et lugemise õppimist setule hõlbustada, on Tartu ülikooli juures asuv Eemakeele Selts nõuks võtnud käesolevat lugemisraamatut toimetada keeles, millest ka setu ilma vaevata aru saab. Ühtlasi olgu raamat teejuhiks ka teistele eestlastele, kes tahavad tutvuneda selle murdega, milles juba varem laulude väärtusrikkad vanavarad ilmale on saadetud ja

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

minka andõrikka' kõnõlõja' võõrast ikkäst vabastõt méégа' üte katusõ ala elämä ja méégа' umakéélseh haridusõh edesi sammoma oma' määrät, Setomaa eestläsenä ehk s e t o n a — see nimi o l k o' kandjalõ a v v u s ja uhkusõs.

Raamat om noorõ vaimustusõ vili, esämaalsest meelest, lämmäst süämest ilmalõ saadõt. Timä soetajatõ vaiva' oma' rikalikult tasot, ku tä piäs lugõjatõ póólt niisaadõstõ tundmustõga' vasta võetama. Herändägu' raamat setokõstõ hulgah tundmustõ ja tiädmeste laijõnõmist ning op'mise himmo, muijal Eestih osavõtto, avvustust ja armastust uma noorõmba vele vasta, ketä kah suurõ' ülesandõ' óótva' ütise Eesti Kua ülesehitämisel.

mille anderikkad kõnelejad võõrast ikkest vabastatud meiega ühe katuse alla elama ja meiega omakeelses hariduses edasi sammuma on määratud, Setumaa eestlasena ehk s e t u n a — see nimi o l g u kandjale a u k s ja uhkuseks.

Raamat on noore vaimustuse vili, isamaalisest meelest, soojast südamest ilmale saadetud. Tema soetajate vaevad on rikkalikult tasutud, kui ta peaks lugejate poolt samasuguste tundmustega vastu võetama. Äratagu raamat setude hulgas tundmuste ja teadmiste laienemist ning õppimise himu, mujal Eestis osavõttu, aukartust ja armastust oma noorema venna vastu, keda ka suured ülesanded ootavad ühise Eesti Koja ülesehitamisel.

Lugõmiku kéél om õigõ pallõ Eesti kiräkeelele ja Võromurrakolõ lähendet:

Om võet katsiktäüshelüko' pikke täüshelükote asõmõlõ, näüt. naine (naane), rõivas (rõõväs).

Eitamissõna om pruugit sakõhe tegosõna ééh: ei olõ' (olõ õi').

Lugemiku keel on õige palju kirjakeelele ja Võrumurrakule lähendatud:

On võetud diftongid pikkade vokaalide asemele, näit. naine (pro naane), rõivas (pro rõõväs).

Eitamine on pruugitud sagedasti tegusõna ees: ei olõ' (tavalisem Setus olõ-õi').

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Helütä' lühkene u, i, ü helülisega' märgit (katus).

Olõviku II isiku lõpp om märgit d-ga, kuna kuuldus t, nigu paljusõ II isikoh (sa lääd, té läät).

Eesti kiräkeeleh puudovest märgest om võet tarvitusõlõ:

' — kakkõ-helük: meehe' tulõva'

' — peenendüsmärk: and (olõvik), an'd' (minevik)

é — helük i ja e vaihõl: méés (mies)

ó — helük u ja o vaihõl: tóó (tuo)

ö — helük ü ja ö vaihõl: töö (tüö).

Helita u, i, ü heliliselt märgitud (katus).

Oleviku II isiku lõpp on märgitud d-ga, kuna kuuldub t, nagu paljuse II isikuski (sa lääd, té läät).

Eesti kirjakeeles puuduvaist märkidest on võetud tarvitusele:

' — katkehäälik meehe' tulõva' 'mehed tulevad'

' — peenendusmärk: and 'annab', an'd' 'andis'

é — häälik i ja e vahel: méés (mies)

ó — häälik u ja o vahel: tóó (tuo)

ö — häälik ü ja ö vahel: töö (tüö).

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Leelo.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Seto laul.

Paulopriit Voolaine.

Olko' tõistõ elo taivlik,
olko' kaunis, kenä, hüä, —
Setomaal lätt mino päivlik,
Setomaal sais mino süä.
Setomaad ei maaha jätä',
mullõ mééldvät kodomaad:
siin jo ellevä' mé tätä',
pühäs peivä' nimä' taad.

Parembat kas lövvä perve,
kui om pikä Piusa per'v',
koh häl'l' leelo ajo terve,
laulust hellä ilmaser'v'.
Laulu' kostva' kenilt kengalt,
pedästiku' paatava',
viije' pälkvä' pilve rõngalt,
taivas, maa näid maatava'.

Viletsus ja murõ, vaiva'
ei mé laulõ mata' véél,
ei näid kiäki' kengalt kaiva',
kuni kaikos Setokéél.
Laulu' meile kuulsust kanno',
leelo loonu' igi au,
ilmlik mammon tóód es anno',
mis kaos meilt kui sini-sau.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Vaimo varal olõi kato,
edesi kest Seto hing.
Küll sääd Jummal véél mé rato
kuni kéérles eloring.
Elä ilmah veidö, kavva, —
Setomaalõ kin'mäs jää,
Kuni lövvä hindäl havva,
Maarjamulda panõ pää.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Leelo toomine.

Dr. J. Hurt: „Setukeste laulud" I, lhk. 9 ja 10.

Ärä leelot hukaku ui',
ärä leelot laotagu-ui',
olõ-õi' leelo maasta löütü',
maasta löütü', puusta tettü';
leelo um iks linnassist,
toidu tapu humalist.
Olõ-õi' leelo latsõlaulu,
olõ-õi' leelo naistõnaaru.
Um iks leelo liinast toodu',
laulu kõnõ' kavvõtast,
leelo saadu' Saarõmaalta,
Saarõmaalta, Pernu piirilta,
kingit meile kiirde póólta.
Tuhat ol'l' no hobõst toomah,
sada ratsu saamah.
Viis oli vesihiirokõsta,
kuus kurõkarvalista,
säidse säresoomõlista,
katõssa kõivokoorõ karva,
ütessä oli ülihüvvä,
kümme künnüruunakõist.
Ega no jovva as tuhat tuvva',
tuhat tuvva', sada saija'.

Ol'l' vellöl vesihiir,
lelläpójal linaleht.
Olõ-õs tiä iä ette saanu',
kuu päivä' kohegi' saanu',
olõ-õs ööd öütsi saanu',
kattõ päivä kammitsõhõ, —
tóó iks leelo liinast tõije,
laulu' kanni kavvõtast,
üle mäki tul'l' mängih,
üle kinka keerätõllõh,
kakas' rahkõ' ravvatsõ',
éést esütse kullatsõ.

Säält veidü ma vihasi,
raasa pallö är' pahasi.
Tulli kodo kurvaline,
velisille vihaline,
ütli umalõ velele,
imekanalõ kõnõli:
Hiiro tul'l' mäkke mängih,
üle kinka keerätõllõh,
kakas' rahkõ' ravvatsõ'.
ette esütse kullatsõ.

Vellö lausi meelestäni,
lausi meele poolõstani:
Tiijä ma téé sebosillõ,
rao téé raudsepile,
jakka rahkõ' ravvatsõ',
ette esütse kullatsõ.

Vellö sõidi sebosillõ,
vellö lätsi raudsepile,
jakas'-rahkõ' ravvatsõ',
ette esütse kullatsõ, —
ärä leelo liinast tõije,
laulu kanni kavvõtast.

Ilo laul.

Dr. J. Hurt'a põimõt setokõstõ laulõst.

Ilo sõiti jõkõ pite,
Laulu lak'ä vällä pite,
hopõn tamminõ ééh,
regi peräh pedäjäne,
naine róónõ rééh,
sõna' sõglaga' üsäh,
laulu' iks langaga' kaalah.
Nägünese, kuulunõsõ,
kiä iks vasta putusigi',
putusigi', johtosigi'?
Vasta puttu poistõ hulka,
kammand kaabokandajit.
Nimä' haari' küsütellä',
küsütellä', nõvvatõlla':
„Koe sa lääde' Ilokõnõ,
kohes lasõdõ' Laulukõnõ?
Kas sa, Ilo, meile tulõd,
kas sa, Tandso, meidä tahad?"
Ilo keelillä kõnõli,
Ilo taitsõ vasta lausta':
„Ega ma, Ilo, teile lää-äi',
ega ma, Tandso, teile taha-ai',
ega ma taha' poistõ hulka,
kallu-ui' poistõ kammandahõ,
ihata-ai' poissa illo,
tahõta-ai' poissa tantsmist:
poistõl oma' puitsõ' sõna',
lõmmusõdsõ' laulukõsõ'.
Lääte' nurmõ kündemä,
kallut atra kandõma,
sääl är' ilo unõhutat,
laulu meelest minetellet."

Ilo sõiti jõkõ pite,
Laulu lak'ä vällä pite,
hõpõn iks tamminõ ééh,
regi peräh pedäjäne,
naine róónõ rééh,
sõna' sõglaga' üzäh,
laulu' langaga' kaalah.
Nägünese, kuulunõsõ,
kiä iks vasta putunõsõ,
putunõsõ, johtonõsõ?
Vasta puttu naistõ hulka,
puttu lido linikpäidä.
Nimä haari' küsütellä',
küsütellä', nõvvatõlla':
„Kos sa lääd, Ilokõnõ,
kohes lasõd, Laulukõnõ?
Kas sa, Ilo, meile tulõd,
kas sa, Tandso, meidä tahad?"
„Ega ma, Ilo, teile lää-äi',
ega ma, Tandso, teidä taha',
ega ma taha' naistõ hulka,
kallu-ui' naistõ kammandahõ,
taha-ai' ligi linikpäidä,
ihata-ai' naistõ illo,
tahõta-ai naistõ tandso,
kaeta-ai' naistõ kargamista.
Naistõ läts nalja Narvamaalõ,
naistõ läts lusti Luigamaalõ,
uibohe ilosahe,
verevähe vislapuuhõ.
Té ilo unõhutat,
laulu meelest minetellet,

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

oma' teil latsõ' väikese',
oma' kasina' kanasõ',
läät iks té ulli uinutama,
meelimarja minetämä,
saa-ei' té illo is'k mähe,
selle té ilo unõhtat,
laulu meelest minehtät."
Ilo sõiti jõkõ pite,
Laulu lak'ä vällä pite,
hopõn tamminõ ééh,
regi peräh pedäjäne,
naine róónõ rééh,
sõna' sõglaga' üsäh,
laulu' langaga' kaalah.
Nägünese, kuulunõsõ,
kiä iks vasta putunõsõ,
putunõsõ, johtonõsõ?
Vasta putu neijo hulka,
kammand kardavanikõida.
Nimä' haari' küsütellä',
küsütellä', nõvvatõlla':
„Kos sa lääd, Ilokõnõ,
kohes lasõd, Laulukõnõ.
Kas sa, Ilo, meile tulõd,
kas sa, Tandso, meidä tahad?"
Ilo keelillä kõnõli,
Ilo taitsõ vasta lausta':
„Küläp ma iks, Ilo, teile lää,
küläp ma, Tandso, teidä taha;
lää iks lustil neijo hulka,
kaldo neijo kamandohe:
tahõti iks neijo tantsmist,
kaeti kabo kargamist,
ihati ilopidämist.
Ega té illo unõhtõllõ-õi',
laulu meelest minetelle-ei':
neijol ilo ééh joosi,
nalja takah naaraskõlli,
esi iks keeri keskeh,
esi vali vaihhõl, —
selle té illo unõhtõllõ-õi',
laulu meelest minetelle-ei'.
Kui iks kuu kirä séeh,
päivä pesä veere pääl,
nii om neijo ilo séeh,
latsõ' laulu vaihhõl."
Tul'l' iks Ilo neijo hulka,
kaldo neijo kamandohe.
Tul'l' iks timä ihatõh,
kaldo timä karõldõh.

Ilmatütär.

Dr. J. Hurt: „Setukeste laulud" I, lhk. 35.

Kui ma naka laulõmahe,
peesü illo pidämähe,
laula mere moro pääle,
Piusa peräpaja ala,
mere sõmõra soolas,
mere vatu võisemes.
Miä, mere veere pääl,
miä Piusa perve pääl?
Olli viisi vislapuud,
kasvi kuusi kuslapuud,

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

kasvi' küleh makõ' mar'ä',
makõ' mar'ä' mesitseva'.
Nägünessä, kuulunõssa,
kes säält maitse makõ' mar'ä'?
Näijokõnõ, noorõkõnõ,
olli julgõ jutuga',
ilmaselge sõnaga',
joosi mano julgõhe,
söömä süämehe.
Kaksas' maalõ makõ' mar'ä',
mesitsäuga tsälgutõli.
Saije näijo ilmaillos,
kasvi kabo mar'ä karvaline.
Ega' inämb kodo tulõ',
ese kodo elämähe,
istõ ilma veere pääle.
Illo nägi pooli ilma,
kõik vald valususõ.

Kiä kodo kutsumahe?
Ime kodo kutsumahe,
mama maija manitsõma:
Tulõ kodo, tüttereni,
astu kodo, armahõni.

Näijo lausi meelestäni,
uma meele poolõstani:
Imekene, helläkene,
mamakõnõ, mar'äkõnõ!
Midä töödä tegemähe,
midä asja ajamahe?
— Linda' lehmi nüssemä,
karga' karja saatõma.

Imekene, helläkene,
mamakõnõ, mar'äkõnõ!

Saa ei' móst lehmä nüsjät,
saa ei móst kar'ä saatjat.
Vii' linik lehmä mano,
kanna' kaput kar'ä mano,
kültä linik lehmä nüssä.
kültä kaput kar'ä saadi.

Näijokõsta, noorõkõsta
kiä läts kodo kutsumahe,
kiä läts maija manitsõma?
Ese kodo kutsumahe,
ese maija manitsõma:
Tulõ' kodo' tüttereni,
astu' kodo armahõni.

Midä töödä tegemähe,
midä asja ajamahe?

Tulõ' põldo põimamahe,
tulõ' niitü riibumahe.

Esekene, helläkene!
Vii' põlli põllu pääle,
vii' nimi niidü pääle,
kültä põlli põllu põimi,
kültä nimi niitü riibi.

Näijokõsta, noorõkõsta
kiä läts kodo kutsumahe,
kiä läts maija manitsõma?
Sõsar kodo kutsumahe,
sõsar maija manitsõma:
Tulõ' kodo sõsarõni,
astu' maija, armahõni.

— Midä töödä tegemähe,
midä asja ajamahe.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Tulõ' kirstu keerimähe,
tulõ' vakka vaalimahe.

Sõsarõni, armahõni!
saa ei' móst kirstu kéérjat,
saa ei' móst vaka vaaljat.
Panõ' kiri kirstu pääle,
vii' vanik vaka mano,
kültä kiri kirstu keeri,
kültä vanik vaka vaale.

Nägünessä, kuulunõssa,
kiä läts kodo kutsumahe,
kiä läts maija manitsõma?
Veli kodo kutsumahe,
veli maija manitsõma:
Tulõ' kodo, sõsarõni,
astu' maija, armahõni,
kotoh kosja juvvanõs,
kabol kaupa tetänes.

Velekene, noorõkõnõ,
kes tóó tohtse minno müvvä',
kes tóó kapo kaubõlda'?

Sõsarõni, armahõni!
Ime tohtse sinno müvvä',
ime kapo kaubõlda'.
Ime möije näijokõsõ,
ime kaubõl' kabokõsõ.

Neijo jäi istma pilvi peräle,
jäi tähes taivastõ taadõ,
jäi istma ilma veere pääle,
kuus kulla poolõ pääle,
päivä pilvi peräle.

Kalmuneijo.

Dr. J. Hurt: „Setukeste laulud" I, lhk. 44.

Velekene, noorõkõnõ,
noorõkõnõ, nõrgakõnõ,
raije sõõru, rooge sõõru,
künni sõõru, külvi kaara,
külvi kesvä kerigo tééle,
kaara kalmu téé véérde.
Esi lausi meelestäni,
uma meele poolõstani:
„O kalmu, kasvata' kaara',
o kerik, kergitä' kesvä'!
Mina kalmust naise naida,
liivast neitsi nimitse."
Saije kaara kasunus,
kesvä pää päätinüs,
vellõ vei sis likko linnassõ',
vei oija ollõ terä'.
Lätsi ta naista kosjovallõ,
ubasuuda ostamahe.
Saije ta tollõ talolõ,
essü tollõ elämisele:
värrä' oli' ette' esi' kasunu',
laija' ette Lóója lóódu',
hõpõhõtsõ' aija vitsa',
saaritsõ' saiba paari'.
Aije hobõsõ morolõ,
paadi peräpaja alla,

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

esi' läts ta tarrõ teretämä,
teretämä, tehrütämä:
„Tere, tere, neijo ime,
neijo ime, neijo ese,
neijo viisi veljotani,
neijo kuusi kullasta sõsard!
Kas om neijo kotohna,
siidipõllõ põrmandol,
kuldapärgä kambõrõh?"
Neijo ime, helläkest,
neijo mama, mar'äkõst!
Ärä ta lausi meelestäni,
uma meele poolõstani:
„Olõ-õi' näijot kotohna,
siidipõllõ põrmandol,
kuldapärgä kambõrõh."

Vellõ lausi meelestäni,
uma meele poolõstani:
„Mis sa petäd, mis sa võlsid.
et sa õigust kõnõlõ'?
Esi' ma näije näijokese,
kavatsõli kabokõsõ,
näijo näi ma aita astuvat,
üle moro minevät,
kudi kullasta kinnasta,
heiti langa hõbõhõst
kirivämba kui tóó ähnä,
mõlusamba mõtsa tsirku."

Veljä tarõh söödetije,
söödetije, joodõtije,
veljä méél ravitije,
vahaleemel vasta võeti.
Ega' tal sõõki sõõbü',
ega' tal jóóki jóóbu'.

Veljä tarõh söödetije,
söödetije, joodõtije,
neijot aidah ehitedi,
kambrõh kenäst kabistõdi.

Vellõ mõõka tiristeli,
kaalarahha raputõli:
ankõ' aidast mó umanõ,
mino kallis kambõrõst!

Vasta lausi neijo ime,
kosti kabo kasvataja:
„Annid aiga kasvatõlla',
kasvatõlla', kaunistõlla',
anna' aiga ehitellä',
kabokõst kaunistõlla'."

Veljä tarõh söödetije,
neijot aidah ehitedi,

Vellõ mõõka tiristeli,
kaalarauda raputõli:
kas saa näijo valmistõdus,
kabokõnõ kabistõdus?

Sai sis neijo valmistõdus,
kabokõnõ kabistõdus,
vellõ ai hobõsõ aidalõ,
keerät' keldre ussõlõ.
Neijo aidast astunõs,
kelderest keeränes,
kirivämbä kui tóó ähnä,
mõlusamba mõtsa tsirku,
saist' saani veere pääle,
pan'd' jalga pardõlõ.
Lõüse tõlla tõrvatõdu,
siidilipu liivatõdu,

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

tahtse tõllasta paeta',
siidilipust lipata'.
Esi lausi meelestäni,
uma meele poolõstani:
„Saa elo ikuline,
kasumine kahõline."
Tulli kodo tulõmahe,
vellõ kodo veerimähe,
sõiti kalmu kaalalõ,
Maanalaistõ maije pääle,
jäije saani saisõmahe,
perälauda piätämä.
Tulõtõli, mineteli,
päse-es saani saisõmast,
perälauda piätämäst.

Vällä tulli' Toonilasõ'
ligi liiva lellänaise'.
Ärä nä' lausi' meelestäni,
uma meele poolõstani:
„Péétre, peenü poisikõnõ,
kosilanõ kõrgikõnõ!
Anna' mééssi, miä annad,
tõota' poissi, miä tõotad."
Péétre, peenü poisikõnõ,
kosilanõ kõrgikõnõ,
tõot' ta lito linikit,
kattõ hulka kaputit.
Tulõtõli, mineteli,
päse-es saani saisõmast,
perälauda piätämäst.

Vällä tulli' Toonilasõ',
ligi liiva lellänaise'.
„Tõota' poissi, miä tõotad,
anna' mééssi, miä annad."
Tõot' ta vaka vanna rahha,
külümütü kilingit.
Tulõtõli, mineteli,
päse-es saani saisõmast,
perälauda piätämäst.

Vällä tulli' Toonilasõ',
ligi liiva lellänaise'.
„Anna mééssi, miä annad,
tõota' poissi, miä tõotad."
Tõot' ta talli hobõsit,
vilja kõõ muu varaga'.
Tulõtõli, mineteli,
päse-es saani saisõmast,
perälauda piätämäst.

Tulli' vällä Toonilasõ',
ligi liiva lellänaise',
taadõ Tooni tüttere'.
„Massa', mééssi, miä massad,
Tõota', mééssi, miä tõotad."
Tõot' ta sada sajaméést,
pääle kats kaasikot.
Tulõtõli, mineteli,
päse-es saani saisõmast,
perälauda piätämäst.

Tulli kodo tulõmahe,
vellõ kodo veerimähe,
hiiro hirne, ratso turne,
vettä lasiva' verevä'.
Tulli ta kodo kullakõnõ,
maija meelimär'äkõnõ.
Ime oido ust laskma,
vaijo värrit väänmä,
esi ta lausi meelestäni,
uma meele poolõstani:

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

„Tuvvas mul meelikas minijä.
meele poolõst pójanaine."
Oido ta umma ussaida,
ese tsõõrilõ morolõ,
vaijo uma varö ala.

Vellö lausi meelestäni,
uma meele poolõstani:
„Kae' sa, ime, kaali ala,
nuhi', ime, nuku ala."
Ime kaije kaali ala,
ime nuhke nuku ala,
löüse kóólja saani pääl,
ala kaali kalmulise.
Leije ta käe kättä vasta,
tõisõ käe tõista vasta,
esi lausi meelestäni,
uma meele poolõstani:
„Pójakõnõ, poisikõnõ,
mino meelimar'äkõnõ!
Mille sul kóólja saani pääl,
ala kaali kalmuline?"

„Imekene, helläkene,
kandjakõno, kallikõnõ!
Seo teije' hüä' hobõsõ',
kalli' kaarasõõjä'.
Tulli' nä mäkke mängäteh,
kallaspoolõlt karatõh."

Ime lausi meelestäni,
uma meele poolõstani:
„Pójakõnõ, poisikõnõ,
mino meelimar'äkõnõ!
Mis sa petäd, mis sa võlsid,
et sa õigust kõnõlõ'.
Ega' sul es téé' hüä' hobõsõ',
kalli' kaarasõõjä'.
Umal teid sa ullila meelelä,
rumalilla mõttõilla.
Sina kalmust naise naidid,
liivast neitsi nimitsid,
selle sul kóólja saani pääl,
ala kaali kalmuline.
Pójakõnõ, poisikõnõ,
mino meelimar'äkõnõ!
Kohe mina sinno panõ,
kohe meelika minijä?"

— „Imekene, helläkene,
mamakõnõ, maräkõnõ!
Minnij panõ' merde sõmõras,
poiga tähes taivahe".

— „Pójakõnõ, poisikõnõ,
mino meelimar'äkõnõ!
Kelle kosta ma kulla sõna,
kelle anna armu sõna?"

— „Imekene, helläkene.
kandjakõnõ, kallikõnõ!
Tulõd üles hummongul,
varra inne valgõ'õt,
paja' sis peräni põrota',
ussõ' otsani arota'.
Kae' kuud korgõhe,
Kae' tähte taivahe,
Kua tähti ilosamba,
ilosamba, valusamba,
tóó om sino poigovani,
sino kallis kananõ.
Tollõ kosta' kulla sõna.
tollõ anna' armu sõna.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Imekene, helläkene,
kandjakõnõ, kallikõnõ!
Kui lääd merde véé perrä,
Kae mere perä ala,
Kua om sõmmõr höörüsämb,
höörüsämb ja veerüsämb,
tóó om meelikas minijä,
sino käpe käskijalg.
Tollõ kosta' kulla sõna,
tollõ anna' armu sõna".

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

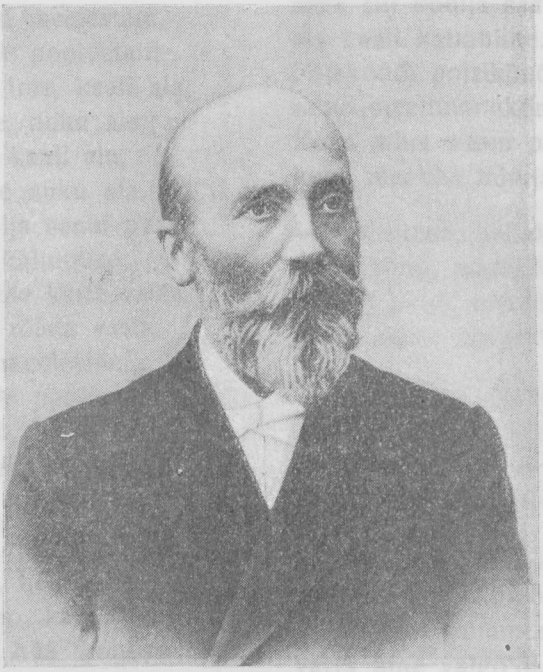

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Jakob Hurt.

J. A.

Muistitsõ' jutu' kõnõlõsõ' suurdõst vägimestest, nigu Kalõvipójast, Suur Tõllust ja Petseri vägimeehest, kel nii suur jõud ol'l', et nä' jõudse' imetükkä tetä'. Kalõvipoig visas' sannasuurusõ kivi üle Saadjärve nigu olõs tóó mõni latsõ mängoasi olno'. A Petseri vägiméés vei jäl' kóórma laudõ üle Peipsi, ne es väsü' esi' ärki'. Kehä jõud om küll hüä asi, a vanasõna ütles: „Nõuga' tetäs rohkõmb, ku jõuga". Taha siin ütest mé rahva vägimeehest kõnõlda', kel ihojõud küll suurõmb olõs, ku egal ütel meist, a kes uma vaimu jõu ja töö poolõst perüs kangõlanõ om, kes mé rahvalõ véél rohkõmb hääd om tennü' ku Kalõvipoig vai Petseri vägiméés. Séé suur ja kallis méés om Jakob Hurt.

Hurt sündö (10) 23. hainakuu päiväl 1839 a. kesk Lõunõ-Eestimaad, ilosah Himmastõ küläh, miä Põlva kerigost kavvõh olõ õi'. Timä esä ol'l' tol ajol sääl küläh kooliopõtaja ja tahtse, et Jakopest kah olõs séésama amõtipidäjä saanu'. Väikene Jakob ol'gi terävä vaimu ja targa pääga'. Tä käve üteh tõistõ külä lastõga' vainul mängmäh, ol'l' hainal ja maräh. Egal póól nägi poisi terräv méél rahva muistitsõ juttõ varjõ, kullõl imelikko leelo hellü ja séé kõik jäi tälle méélde ja süämehe.

Esieräline himo ol'l' Jakopel vanarahva laulõ kullõlda', midä tol ajol véél noorõmbagi' lauli', nigu nüüdki' Setomaal véél tetäs. Tol ajol ol'l' véél pallõ laulõ inemiste suuh, kes lauli' uma töö man. Jakob kullõl', pan'd' täheli' ja pidi meeleh.

Lugõmise ja kirotamise op'p' Hurt uma esä käest ja läts Põlva kihelkonna kóóli, mitä piagi' lõpõt' ja astõ sis Tarto kreiskóóli. A nüüd läts koolihkäümine väega' rassõs.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Äkki jäi esä pimmes ja jõvva' es inämb poiga avitada'. Hurt heidä es méélt. Tä op'p' hoolõga', ol'l' edimäne poiss koolih, nägi nälgä, téén' héndäle leibä, sei kuivõ leivä koorõkõisi, elle viletsäh korterih ja vaihõl magasi esiki' külmä käeh võõra trepi pääl, ku peräkõrd koolijuhataja tälle api an'd', nii et tä väega' hästi kooli lõpõt'. Rassõ küll ol'l' séé elo, a et täl hüä tervüs ja tulinõ tahtmine ol'l', sis jõus' tä säärtsele rasõdusõlõ vasta panda'.

Karastõt jõuga' astõ Hurt Tarto gümnasiummi, minka tä kah väega' hästi lõpõt' ja sis ülikóóli, koh tä opõtajas tüdéérse. Pääle selle ol'gi' alostusõh mõnõ aasta kooliopõtaja ja sis kerigoopõtaja, alostusõh Otõpääh (1872), peräst Peterbuurih (1880), kohe tima kah kóóle (31. dets.) 13. jaanuaril 1907 a.

Tä om Tartohe Maarja kerigo kalmatohe matõt, kohe egaüts timä hauda kaema minko'.

Nii lihtsä om selle meehe lugu. A suur om timä töö. Kõgõ päält om tä, kui tark méés, pallõ häid raamatet kirotanu', seltse asotanu', Eesti imäkéélse kooli éést sõdino' ja muud hääd tööd tennü'. Tä om Eesti kéélt harino', Eesti méélt kasvatanu'. A tä kõgõ tähtsämb töö om rahva vana vaimuvara korjamine, koh hulgah õkva just Setokõstõ laulu' edimätsel kotusõl oma'. Kui tä vähägi' aigo sai, käve esi' mitokõrd Setomaal ne muijal rahvalaulõ korjamah. Timä kuts' ka tõisi rahvapoigõ héndäle appi korjama. Tulligi' noorõ' tüdenge', kooliopõtaja', kirotaja' ja véél pallõ tõisi, kel lämmi süä uma rahva vasta ol'l' ja naksi' rahvaleelot üle Eesti maa korjama, sedä üleskirotama ja kõik timäle saatma. Hurt sääd' né' kirä' kõik ütte kokko, mahut' kappe sisse paigalõ. Pääle timä surma lööti timä kogost põhäto' suur vaimuvarandus, nigu' kümmetuhat muinasjutto, nelikümmendviis tuhat rahvalaulo, katõssakümmenkats tuhat vannasõnna, nelikümmend tuhat mõistatust, kuuskümmendtuhat tükkö rahvausko ja véél muud sääräst varra.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Mõõdäminneh tulõ siin tähendädä', et ütsindä' Miku Od'e (Jevdokia Kanniste) käest Helbi küläst kirot' Hurt 1903 a. 20730 rita Seto rahvalaulõ üles, séé om rohkõmb rito ku näid lövvüs Kalõvipójah.

Niisama kirot' tä selsamal aastal Martini Irö (Irina Luik) käest Kolovino küläst 10800 rita ja Hilana Taarkalt üle 5000 ria üles.

Et rahvas vanna leelot är' es unõhtasi' ja et muu maailma inemise' kah téédä' saassi', kui illos ja suur séé Eesti rahva laulu vara om, nakas' Hurt neid laulõ trükitolt vällä andma. Neli pakso raamatot trükiti timä eloajol, nimelt: Vana Kannõl I. (Räpina ja Põlva kihelkondõ laulu') Vana Kannol II. (Suurõ Jaani kih. laulu' Viländimaalt) ja Setokõstõ laulu' I—III, kolm pakso köüdet Setomaa, Räpinä ja Vastsõliina laulõga', minkast perämäne raamat pääle timä surma ilmo.

Kas séé ei olõ' suurõ vägimeehe töö? Kas ei olõ' Hurt uma elo ja tõõga' éehkujos ja oppusõs, et ka vaenõ méés või uma hoolõ, virkusõ ja edesipüüdmise läbi uma rahvalõ perätö' suurt kassu saata?

Hurda töö läbi om ka Setorahva nimi laijembah ilmah tutvas saanu'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

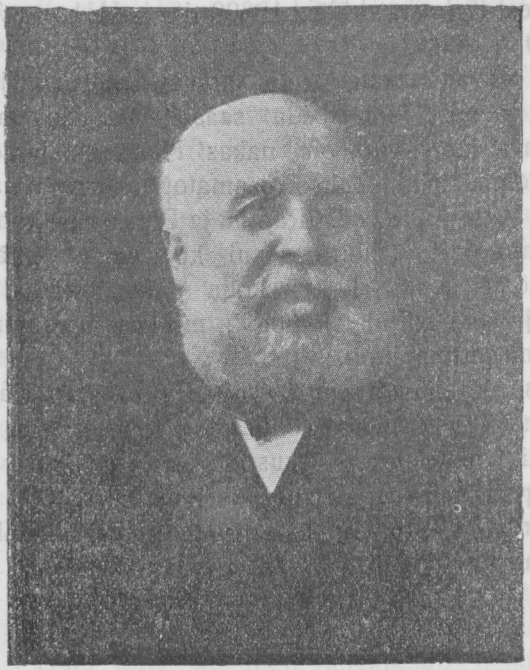

M. J. Eisen.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Mattias Juhan Eisen.

J. A.

M. J. Eisen sündö 16./29. mihklikuu päiväl 1857 a. Läänemaal, Vigalah, Oese koolimajah, koh tä esä opõtaja ol'l'. Ol'l' pikembät aigo kerigoopõtaja Karjalah ja Vennemaal, sest säksa', kelle käeh tol ajol võim ol'l', annas tälle siin maal opõtaja kotust, sest nä' pei' Eisenit eestläste suurõs sõbras ja héndä vainlasõs. Eisen om parahalla' Tarto ülikooli rahvaleelo professor (opõtaja). Timä om pallö raamatet Eesti keeleh kirotanu'.

Kui Eisen véél väikene poiskõnõ ol'l', ol'l' täl suur lust ja himo vanno juttõ ja laulõ kullõlda' tõistõ lastõ käest. Niisama nakas' timä näid jo tol ajol üles kirotama. Ja nii om timä uma eloaig hoolõga koräno' ja kogono' vanna vaimuvarra, nigu' Jakob Hurtki' ja om täl kogoh inämb kui 10000 rahvalaulo, tuhanda' tükü' vannojuttõ, mõistatuise, rahvakõnõkäänõ jne. — Antko' Jummal tälle véél pallö tervüst ja pikkä ikä.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

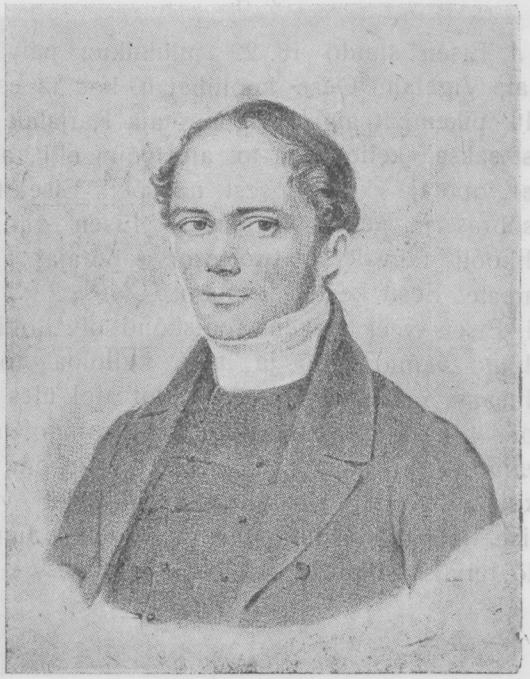

Faehlmann.

Friedrich Robert Fählmann.

J. A.

Fählmann (loe' Veelmann) sündö 22. jõulukuu päiväl 1798 a. Järvämaal, Koeru kihelkonnah, Hao mõisah, koh tä esä hopman ol'l'. Op'p' tohtris ja ol'l' suur rahva ja vaestõ sõbõr, kellele vaihõl esiki' rahata' api an'd'. Kóóle 10. aprillil 1850 a. ja om matõt Tarto Jaani kalmatohe.

Tohtri amõti kõrval ol'l' täl suur himo Eesti rahvast, timä kéélt ja kómbet tundma oppe'. Hoolõga' nakas' timä rahva vanna vaimuvarra, nigu laulõ, juttõ jne. korjama. Kõgõ tähtsämbä' timä jutu' oma' „Lóómine", „Vanõmuise laul", „Ago ja Hämärik" ja „Keelde kéétmine". Om ka muid tükkä kirotanu' ja tahtse esiki' „Kalõvipoiga" vällä anda', mutko' surm lasõ-õs, vei Fählmanni är' inne puhkama. Peräst poolõ tävven'd' „Kalõvipoiga" Kreutzvaldt ja las'k' kah trükki'.

Jutu' „Loomine", „Vanemuise laul", „Ago ja Hämarik", ja „Keelde kéétmine" olli' Säksa keeleh kirotõt ja noide läbi sai' eestläse' kah kavvõmbah ilmah laijembalt tutvas.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Muistitsô' jutu'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Ago ja Hämärik.

F. R. Fählmann.

Kas sa tiijäd lampi Vanaesä edetarõh? Paraaigo om tä jumalihe lännü' ja sääl, koh tä jumalihe om lännü', läükvä' joono' taivah, ja joba nakas valgusõkuma hummongo póólt paistma, koh timä tävve iloga' terveht ilma teretäs. Kas sa tiijäd toda kätt, mis päivä vasta võtt ja puhkama pand, kui tä uma téé oma är' käünü'? Kas sa tiijäd toda, mis är' kistonu' päivä jäl' palama pand ja timmä vahtsõst taiva tééd pite minemä saat?

Vanalesäl ol'l' kats sääräst ustavat orja, kiä igävesti noorõ' olli', ja kui lam'p' edimädsel õdagol uma téé ol'l' är' käünü', ütel' Vanaesä Hämärikulõ: „Só hóóltõ, tütrekõnõ, anna ma jumalihe lännü' päivä. Kiusta' tä är' ja hoija' timmä hoolõga', et tä kaiho ei téé'". Ja kui tõisõl hummongol päiv jäl' umma vastast téékäükö pidi alostama, ütel' Vanaesä Aolõ: „Só amõt', pójakõnõ, olko' lampi palama panda' ja vahtsõ téékäügü vasta valmistada'". — Ustavalt täüdi' mõlõmba' umma amõtit ja ütski' päiv es puudu' lam'p' taivah; ja ku tä talvõl taiva serväl käü, kistus tä õdago varramba ja alostas hummongo ildampa umma téékäükö ja ku tä keväjä ninni', lilli' ja laulu' herändäs ja suvõl viljä ummõ kuumõ kiiriga' valmistas, sis om tälle õnõ lühkene raahu aig ant ja Hämärik and kistoja õkva Ao kätte, kiä tä sissama vahtsõst palama pand.

Illos aig ol'l' kätte tulno', ku lilli' häitsi' ja hõnksi'; tsirgu' ja inemise' lauli' väläh taiva all. Mõlõmba' kai' ütstõisõlõ väega' sügävähe sitkemarä silmi sisse, ja ku kistov päiv Hämäriku käest Ao kätte läts, pit's'ti nä tõine tõisõl kätt ja mõlõmbide suu' putto' kokko.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

A silm, mis kunagi' ei suigu', ol'l' täheli panno', mis vagatsõ kesköö aigo salajahe sündö. Tõine päiv kut's' vanaméés mõlõmba' héndä ette ja ütel': „Ma olõ té töötegemisega' raahu ja taha et té' peris õnnõlikus saas. Võtkõ' sis ütstõist ja pidäge' umma amõtit edesi kui méés ja naine!"

A mõlõmba' ütli' vasta ütest suust: „Vanaesä, är' rikko' mé rõõmo! Las meid igävesti peijos ja mõrsjas jäijä', peijo ja mõrsja põlvõh olõmõ' mé' uma õnnõ löüdnö', koh armatsus alati nóór ja vasnõ om."

Ja Vanaesä täüt' näide palvõt ja õnist näide ettevõtmist. Õnõ kõrd aastah: neli nädälit, saava' mõlõmba' kesköése kokko, ja kui Hämärik kistova päivä armsakõsõ kätte and, pitstäse' mõlõmba' tollõ pääle kätt ja andva' suud, ja Hämäriku põsõ' punõtasõ' ja paistusõ' roosverevält taivast, niikavva ku Ago valgustaja jäl' palama pand ja kõllanõ paistõ' taiva servä pääl nõsõvat päivä kuulutas. Vanaesä eht véél iks kokkotulõko pidost nurmõ' kõgõ kenämbide lillega' ja sisaski', õpiku', laulva' Ao rinnal väega' kavva olõvalõ Hämärikulõ naläperäst: Laisk tütrek, laisk tütrek! Õõ pikk!

Tõl'k' A. S.

Videvik ja Kuu.

M. J. Eisen.

Vanalesäl ol'l' kolm kärmäst téénjät: kats nóórt ilosat neijot, nimelt Videvik ja Hämärik ja sirgõ sihvakas nóórméés Ago. Nimä' tei' Vanaesä tööd ja tal'ti' majatal'tuisi. Ütskõrd tulõ Videvik õdago katõ häräga' nurmõst kündmäst ja vii härä' jõõ véérde jóóma. Päiv om parajast är' lännü' ja kummõr Kuu timä asõmõlõ taiva servä päale üles nõsnu' maad valgustama. Kuu hõpõtsõ' joono' mängvä' imelikult véé pääl ja hõpõpééglist paistus

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

ümbretsõõrinõ loodus. Videviku süänd tõmbas nigu' sala, nägemädä' vägi jõõ poolõ. Tä astus vessi vääde ja säält paistus tälle tóó kujo nii armsahe, hõrnalt ja hellält tagasi, et tä ei jõvva' timmä viländ kaija' ja imehtädä'. Tä unõhtas härä' är', kiä joba ammuki' jano kiustanu' oma', ja kaes ütsisilmi umma hõpõst kuijo. Kuu jäl', kiä läükvide jóóniga' neijo kuijo vää pääl maal, näge Videvikko ja õkva nakas kangõ armatsusõ tuli tä süämeh palama. Tä heit hindä salajahe vessi põhja, koh nüüd kaunilõ kujolõ suud and. Ja kui neijo sügäväh mõttõh hindä vää vääde kumardas ja umma janno jõõ vääga' kiustas, sis putusõ' Kuu huulõ' Videviku huuliga' kokko.

Videvikulõ jõõ põhäst salasõnnoga' uma armatsusõ avaldamisega' ja timä mustõ silmi sisse kaemisega' unõhtas Kuu kõik uma' töö' ja tal'tusõ' är'. Valo kaos är' ja pilknõ pümme tulõ asõmõlõ. A toda es kavatsõ' arvada' es Kuu, es Videvik. Näide silmä' nägevä' õnõ armu illo ja ello; muile oma' nä' õkva kui pümme'. Küll hõikas õp'k kõvastõ lep'kost: öö pikk, öö pikk, laisk tütrek, laisk tütrek, öö pikk, öö pikk, kiriküüt, vaolõ, vaolõ, tóó' piitsk, tóó' piitsk, tsäh, tsäh, tsäh! A Videvik ei kuulõ', ei näe' midägi'. Hallivatiméés susi tulõ ja murd Videviku tõisõ härä är', kes ummapääd om lännü' ja ketä kiäki' nüüd es kaidsa'!

Kui varahine Ago hummongo makamast üles tulõ, virgos Videvik viimäti umast armu-õnnõst. Soe kuriteko näteh nakas tä hallõhe kaibama ja kurtma. Timä kaibamine lätt üles Vanaesä kõrva, kiä varsti maaha tulõ kuriteko karistama. Soe üle mõist tä niidä kohut, et susi sellest saani' tikõhusõ peräst alati inemiste takahkiusamist piät pelgämä ja alati timä elo külge tükütäs. Videvikulõ a ütles no timä: „Et Kuu sinno umma illo imehtämä om meel'tänü' ja sullõ kosja om tulnu', anna ma sullõ só süü andis. Ku sa timmä niisama süämest armatsõd, sis ei taha' ma teid keldä', enge jäädävält kokko kihlata'. Tollõ éést nõvva ma sinolt, Vi-

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

devik, et sa virgastõ perrä kaed, kas Kuu õigõl ajol umma tééd lätt maailma valgustama ja tõist kõrd inämb pilkanõ pümehüs maad ei kata', koh kuröl hüä tetä', miä tahtva'. Valitsõgõ' öö üle ja pidäge' murõht tollõ éést, et timä hõlmah õndsa raahu olõs."

Tõl'k' A. S.

Keelde kéétmine.

F. R. Fählmann.

Inemise' olli' suku tennü' ja näide edimädse' eloasõmõ' olli' näile väega' kitsas jäänü', a véél inämb tóó peräst, et nä' tõinetõisõga' kokko es lepü'. Vanaesä tahtsi nüüd, et nä' üle maa lakkä lagunõsi' ja juhat' egalõ rahva salgalõ uma esierälise eloasõmõ kätte. Et näid rohkõmb tõinetõisõst võõrutada', tahtsi tä egalõ rahvalõ ummõ tahtmisi, elokómbit, kéélt ja nimme anda'. Kõik rahva' pidi' kõrrast tõinetõisõ perrä säet päiväl timä ette Sintsele ehk Katla mäele tulõma, et sääl kómbit, nimme ja kéélt vasta võtta'.

Vesi ja tuli oma' vainulise' asä', tõine püüd tõist är' kaotada'. A kui inemine ütele võido and, nakas võidõt vasta ja ei heidä' ilma võitlõmiseta' ala. Té' olõt kuulnu' ja nännü', kuis patta pant, tulõst piinat vesi edimält kiunvit kaibtuisi tege, a sis möirämist nõst ja kõkkõ jõudo kokko võtt, et üle veere karatõh vastatsõ kätte saas. Sedä tegi Vanaesä, et tulõst piinat véé helüst ja liikumisest egalõ sinnä' tulõvalõ rahvalõ kéélt, nimme ja kómbit võtta'.

Vanaesä nakas' joba hummongo varra valmistama, et ega rahvas uma osa kätte saas. Tä tegi tubli tulõ üles, tõi kolmjala vällä ja pan'd' paa vééga' sinnä' pääle. Véél es olõ' tä sedä tööd lõpõtanu', ku juba üts rahvas sinnä' tul'l', virk, sille ja nopõ. „Ets kae', olõt joba varra üles tulnu', olõt mullõ meele perrä. A pada ei kéé' véél; mis ma téé, et raahu jäät? Kinni' pitä' mä teid ei taha'. Té'

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

piät hindä mino edimädsest rahvast nimetämä ja mino uma kéél olko' té kéél."

Nii om mé rahval au Vanaesä edimädse rahva nimme kanda', timä kéélt kõnõlda' ja ilma kõiki kómbida' olla', miä Jumala meelest hirmsa' ja inemistele kóórmast oma'. Selle otsusõga' lätsi' nä' kodo, kõigist avvustõt.

Katla täüt' ummõ kohusit, ja ega rahvas sai uma osa. Kiä tund kõiki rahvit, kiä siijä' kokko tulli', kiä nimetäs näide nime' ja kel om õnnõtus olno' näide kõikiga' nii tutvas saija', et tä kõigist kómbist piinat olõs, midä ega rahvas umah hindäarmastusõh kitt?

Üts om tähelepanmise väärt uma laiskusõ, tõine uhkusõ, kolmas ahnusõ, neläs kurjusõ poolõst; aga nimetäge' mullõ rahvas, kiä ummõ kómbide éést hóólt es kannas?

A mõnõst ildatulõjast ei saa' ma vaik olla', kes tóóperäst véél Vanaesä vihha pidi' maitsma.

Õtak tul'l' kätte ja Vanaesä rõõmust', et kangõ tööpäiv otsa sai; üttegi' rahvast es tulõ' inämb, ja Vanaméés nakas' joba tuld kiustama. Sääl tul'l' véél üts uhkõ rahvas, võõra' hiussõ' ja jahu' pääh, kirivä' rõiva' säläh ja kõgõ maailma kribu-krabu kraam ümbre. Vanaesä kai pahatsõ meelega' üle ola ja ütel': „Ahah, ehtmine om té aigo viitnõ'! A puhkõ' nüüd esi' tuld ja pankõ' tä palama!" Piinat vesi tegi edimält kaibtusõ hellä, sis nakas' tävvesti kéémä ja ütel': „Säksa maksa, säksa maksa!"

„Nii," ütel' Vanaesä, „mis mé ilma aigo ajost viidäme': té olõt uma nime ja keele ja töö kuulnu'. Puhkõ ja ajagõ' hindä täüs kõiki rahvide ééh."

Selle otsusõ sai' säkslasõ'!

Jälki' ol'l' tuli kistonu' ja jälki' tul l' üts par'v' sinnä'. Nóó' olli' vindläse'. Nääki' saadõti kuräga' minemä.

Nüüd arvas' Vanaesä, et tööga' valmis om ja visas' tulitsõ' tuki' lakkä ja pan'd' moropääle pikäli' puhkama. A véél üts par'v' tul'l' sinnä', laisk, sopanõ ja häbemäda'. Kaugõ maa ja halb téé olli' vabandusõs.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

„Laisolõ ja üleannõtoilõ ei olõ' mul esierälikko nimme; ega té' ummõtõ' ei nõvva', et ma tulõ vahtsõst üles téé? A ma vast loe véél üte kirä véé päält."

Katlahe kaijõh om timäl vatt ééh; tä toukas sedä kopaga' kõrvalõ ja viskas kopa tävve maaha. Maaha visat vatt tegi tutvat hellü: latsh. „Hüä külh," ütel' Vanaesä, „latshi', latvishi olko' té nimi, ja té kéél olko' kõigist tõisist keelist kokko kraabit."

Nii anti viimäti lätlästele otsus kätte.

Töö ol'l' lõpõtõt. Vanaesä läts är'. Katlat ei olõ' inämb sääl, a tulõ asõ om véél nätä'. Ja kui tõisõ' kengo' päivä paistõl läükvä', om véél täämbädse päivänì' Katlamägi sintse sau ehk suidso siseh, ja véél täämbäni' kand tä Katla ehk Sintse mäe nimme.

Tõl'k' A. S.

Luupainaja meehe naine.

M. J. Eisen.

Terve säidse aastat käünü' luupainaja ütte nóórtméést ega õõse painamah. Nigu' silmä' kinni' lännü', ne tulnu' üts illos naisterahvas ja laskno' noorõlõmeehele rindo pääle. Meehekõnõ próómno' küll alt üles tulla', a jõudno' es kätt, es jalgagi' liigutada'. Hummongo olno' méés perüs likõ ja higine õõsidse litsmise ja hirmu peräst.

Küll ot's' méés api egalt póólt, küll pruuk' kõiksugutsit rohtõ, a näkkö kõik ilmaaigo olõvat. Säitsme aasta peräst kiäki' juhat' meehe üte väega' kuulsa Taga-Valga targa mano.

Méés tenäs' hää nõu éést, pan'd' sõssama hobõsõ ette ja sõit' Taga-Valga targa mano.

Tark ol'l' vana halli pääga' küüroh méés. Ol'l' pallõ nännü' ja pallõ haiguisi ar'st'no'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Õdago ilda jõus' nóórméés sinnä'. Teret' vannaméést ja kaivas' tälle silmävéega' umma hätä.

Vanakõnõ kai ilostõ tälle otsa ja ütel' sis: „Sa olõs pidänö' joba innembä mó mano tulõma. Sa olõd kavva kannahtanu' ja nigu' surma vari otsa lõpno'. Tóóst om hää, et só piinaja kenä tütrek om ja vana ei olõ'. Vanaga' olõs pallõ tõõd ja tüllü. Kas sa olõd véél poissméés?"

„Ma olõ véél poissméés!" ütel' nóórméés.

„Tóó paremb, tóó paremb!" ütel' vanakõnõ.

„Kas olõd mõtõlno' mõnikõrd naist võtta'?" küsse vanaméés edesi.

„Olõ küll mõtõlno' mito kõrd. A võta naise, kiä tiid, kas tikõlanõ timmägi' raahu jätt. Saa tõine véél mó peräst hättä!"

„Ku toda pelgäd, sis võta' luupainaja hindäle naises!" ütel' vanakõnõ. „Ta om üts hedevä meelega' Soomõ neijo, kiä sinno innemba kohki' nännü'. Om sinno armatsõma naanu' ja ei inämb raahu!"

„Kuis tóó saa olla', et ma luupainaja hindäle naises võta? Päälegi' om tõine minno säidse aastat piinano'. Ma arva, et tä perüs vanapakan om!" ütel' nóórpoiss.

Vana tark lei kattõ kätt kokko, naard' habõnihe ja ütel': „Rummal nóór-inemine! Tulõ õi' vanapakan inemise pääle. Ma jo ütli, et tóó Soomõ neijo om, päälegi' väega' rikka perremeehe ütsik tütär. Mitmõ' Soomõ poisi' oma' täl kosjol käünü', a tä ei armatsõ' kedägi' muid, kui õnõ sinno. Kui sa timmä tahad armatsõda', sis saad tä hindäle naises. Tóó éést ei nõvva' ma só käest rohkõmb kui kolm ruublet. Kullõ' nüüd, mis ma oppõ. Sul om tarõ sainah uherdi mulk. Säält hiil tütrek ega õdago tarrõ ja tulõ sullõ külge. Võta', téé' pihlapuu pun'n, lõika' kolm risti otsa pääle. Pun'n' hoija' hääh käeh. Õdago sängü minneh panõ' käsi mulgu ligidäle valmis. Ku tunnõd, et luupainaja pääle tulõ, tsuska' pun'n' mulgu ette. Küll sis näed mis saa. Kodomaast ja vanõmbist ei mälehtä' tütrek inämb midägi'."

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Nóórméés tenäs' oppõmise éést, mas's' targalõ hinna kätte, jät t' jumalaga' ja läts umma tééd.

Tõine päiv ol'l' pihlapuu pulk varsti valmis. Sängõ minneh võt't' nóórméés pulga pekko. Tuus' pia, et tütrek nakas' timmä litsma. Poiss tahtsi hellü tetä', a helü es tulõ' vällä. Äkki tul'l' targa oppus ja pulk méélde. Top'p' suurõ vaivaga' pulga mulgu ette. Ja kae' imeht: luupainaja ol'l' rindo päält kõrraga' kaono', ilosa näoga' tütärlats sais' sängü jalotsih.

Tütärlats nakas' kaibama: „Oh ma vaenõ! kohe mä nüüd ummõtõgi' olõ johtonu'! Mis om móga' sündönü'!"

Pan'd' käe' silmi ette ja nakas' ikma

Noorõmeehe süä läts hallõs. Nakas' tütärlast trööstmä: „Iko-i' kallikõnõ! Ma olõ laskno' sinno siijä' tuvva'. Taha sinno hindäle mõrsjas võtta'. Meist või saija' paar!"

Tütärlats kai noorõmeehe silmä, sis ütel': „Ku tóó tõõmeeli om, sis taha ma só naises tulla'. Magi' armatsõ sinno kõgõst süämest!"

Paari nädäli peräst peeti torrõ' saja'. Luupainaja kattõ, noorõmeehe nägo lei jäl' punõtama.

Nelitõiskümme aastat läts möödä. Naine ol'l' hää, a es naara' selle nelätõiskümne aasta siäh enämb kui kolm kõrd. Méés perrä küsüma: midä naine naard. Naine vasta nõudma, kuis méés tä naises sai. Méés lubas' kõnõlda', kui naine naarmise lóó kõnõlõs.

Naine nakas' kõnõlõma: „Edimäst kõrd naari ma kerigoh. Ma naari tóó peräst, et vanapakan ka kerigoh ol'l' ja suikjide nimmi veritse hobõsõ naha pääle üles kirot'. Suikjit ol'l' väega' pallö. Nahast tul'l' puudus. Vanapakan pöör d' hammastõga' naha veerest kinni', tahtsi nahka laembas venütädä'. A nahk kakõs' katski' ja meehekesel läts pää kui põmahtas kerigo müürö vasto, nii et tuld silmist vällä pursas'.

Tõine kõrd naari laado-platsi pääl. Sääl ol'l' purõh méés. Meehel käve' jala' all risti ja rästi. Méés vannõ

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

esi' hirmsahe ja sõimas' kõik laadorahva petüsis ja koirõs· Tuigõrdõh edesi-tagasi porilombi veereh. Vanapakan pan'd' meehele jala ette. Méés sattõ otsõldõ' pori-lompi. Sõbra' nõsti' meehe säält üles. Tõisõ' es näe' vannapaganat, a ma näi timmä perüs selgehe.

Kolmas kõrd naari, kui só lell ol'l' hinge heitmäh ja mé' tä sängü man saisimõ'. Hää engel sais' lellä päitseh ja vanapakan jalotsih. Sino lell ol'l' õigõ inemine. Vanapaganal es olõ' tä hingega' midägi' tegemist. A ega' vanapakan tóóst ei hooli'. Parajahe kui lell viimäne kõrd hinge tõmmas', tahtsi vanapakan hinge kinni' püüda'. Engel an'd' tälle nuijaga' niisäärtse hoobi nõnna piti, et vanapakan nigu' pini kõrvo raput', ussõst välla püh'k' ja plagama pan'd'. Engel läts lellä hingega' umma téed. Ma naari sis sedä kepi hóópi. A ütle' nüüd, sa, mullõ, kost sa minno hindäle naises said?"

Méés võt't' naise käe kõrvalõ, vei sängü taadõ saina véérde mulgu mano, tõmmas' pihlapuu punni éést ja ütel': „Siin om tóó mulk, kost sa siijä' maija tullid. Ma panni punni mulgu ette ja löüse sis só!"

Kõrraga' kattõ naine meehe käe kõrvalt, kavvõst kuul'd' véél méés hellü: „Är' lää, är' lää üle mere Viiburi!"

Naine ol'l' kaono' ja jäigi' kaonos. Küll ot's' méés, a kost inämb võtta'! Käve kah Taga-Valga targa man nõvvo küsümäh, a tark ol'l' är' koolnu' ja poig es tiijä' muud nõvvo meehele anda', kui minnä' Sóómõ naist ot's'ma.

Toda nõvvo méés es täüdä' ummõtõ'. Jäigi' sedäviisi naisest perüs ilma. Leinäs véél paraaigo armast naist. Ei olõ' vist véél är' koolnu', tóóperäst, et tóó abielo paar läts nelitõiskümme aastat ütteluku noorõmbas ja mitte vanõmbas, nigu' muu' inemise'.

Tõl'k' A. S.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Üts perätö' an'dsäk jahihkäümine.

Karl Rumor.

An'dsäko' oma' ilma asä', a véél an'dsäkomba' oma' hüä lõvvameehe jutlõmise'. Kadono' Timmavitsa Jahorka võt't' umatett savipiibo kuslapuudsõ varrõga', top'p' lehetubakot täüs — kipõ ol'l' kadonokõsõl tubak — tsäbäht' tagla külge tuld, nudse piipo ja haus' ullimbille ette:

„Tóó ol'l' tóólaiga, ku' té haisogi' véél ilmah olõ-s. Ma käve jo' suurtõ tsürrõga' ütsijäli ja naksi jo' egalpóól meehe éést silmä paistma ja kabõhõidse päälegi' jo' silmä heitmä.

Mõtli ütskõrd hindähe: tööd tah määrästki' hädälikko olõi'... haara õigõ ja lää jahi pääle: soe' naksigi' jo' karró mano tükmä.

Hüä nõu kallis, moonakot't' sälgä ja — mõtsa. Rebäsemäe póól — nigu' esi' tiijät — kasvi' pakso' laanõ'.

Lätsi. Ilm küdsi väega'. Timä õks ol'l' vahest kesksuvõaigo talsipühi ja vahtsõaasta vaihõ pääl. Lumi tsärisi õnõ krõpõ põvva käeh, kavvõtõh müris't' pikne. Tsirgukõsõ' lintsi' ja soeti' pessä; kadaja lehekese' olli' härmäst valgõ'.

Lätsi ja lätsi — äkki sai järve mano. Ma õks jo' olli mäntse saa vérsta är' käünü'. Kaehuta nii — par'ts'kõsõ' järve pääl. Vähembäkese' oijo' ééh, a suurõmbakõsõ' vissi' karõldõh takah ja tsiugi' hallõhõhe: õks tsiutsiu, tsiu-tsiu!

Mul veri kihvahti: jumala putlasõ' té' küll olõt, a är' tapa! Mutku' anna tsihti.

Tsihe — õkva ééstvidäjäle meelekottalõ. A nigu' ma' no' kikast alla laskma naksi, ni' kaehuta — püssäkene kodo unõhtonu'. Mis muud, krapsi sis kirvõkóóda vöö vaihõlt ja rohmsi pardsele kon'te pite. Nigu' heidi, nii kõõ käega' är' heidigi'. Vallus nakas' küll, a mast tóód aigo murõhta. Tossin partsõ ol'l', koltõistkümme tükkö huksi är', säidse-

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

katõssa tükkö lintsi' minemä. A' nóó', miä är' olli' hukat, kargli' järve piti edesi-tagasi ja kaipsi' hallõhõhe: tsiu-tsibi-tsibi!

Kuis näid no', hõe, kätte saija'? Nii pallõ, kui ma ka küünüti, kinni' nappama kostki-s haaru'? Ma siijä' poolõ, a pardsi' sinnä' poolõ järve. Ma tagasi — pardsi' ka tagasi.

Peräkõrd hüä mõttõkõnõ kallis: an aigo, ütli, ma té naha ordõ panõ! Tsäbähüti ränist tuld ja tsuski järve palama. Inne panni tunglõ üte servä ala, peräst — tõisõ servä ala, a ku palamine otsa nakas' minemä, kohruti peräki' kokko; põhä pääle jää-äs muud ku' mó käsi, miä otsast är' ol'l' heidet, näpotäüs tuhka ja pardsi'. Käe klõõstõrdi jälki' ola külge, a pardsi' tsusksi pääd pite vöö vaihõlõ. Kas olõs meehe töö, häh?

Tóód móódo naksi edesi minemä. Téé pääl lasi véél mito karro ja sutt maaha. Noilõ mõtli peräst külärahvaga' perrä tulla'. Jah't' ol'l' õkva põrgo hüä. Esi' õnõ jõvva-s inämb hüästi jalgo vitä'. Ka juvva' naksi väega' tahtma, tóóperäst et ilm ol'l' iibarvo pallav.

Peräst jõuse üte kao-tsungõrmokõsõ mano. Vett ol'l' sääl hüägi' sõõm, a jóóma küünü-s. Võti siis uma pääluu ja serpsi tóóga vett. Jahi pääl, kullä tsürakõsõ', piäd ega asäga' är' haröma.

Sis lätsi jäl' mõnõ vao, istõ jalgo puhkama, suigõ ja ja kuulõ-s eski', kui makama jäi. Üles heräsi suurõ külmämise ja lõdisemisega'. Pääst jóós'k' õkva kui kari läbi ja kõrva' vaugli' väega': ma olli uma pääluu kaosalvõ pääle unõhtanu'. Sääne ime temp jah, et eski' är hirmo: kuis sa näütäd hinnäst poolõ pääga' ristiinemisile.

Naksi sis suurõ murõhtõllõmisega' ummi vanno jälgi pite tagasi minemä, nii lõüsegi' kaosalvõ päält kadono' pääluu. A tsirk ol'l' tóó vaihõ séeh pääluuhtõ pesä tennü' ja pója' haudno': väikese' sulita' pójakõsõ'. Nigu' ma näid

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

sõrmõga' puttõ, nii nä' lindo panni', mudku' vurr ja vurr üte ossa otsast tõisõ ossa otsa.

Sälä takah edimiä hühähti. Kai ümbre ja jämehtõ õkva: puhmu sééh hóókõnõ; valgõ, illos hóókõnõ, justament kui Irboska papil. Ma naksi süksotama: süko-süko, hóókõnõ, süko-süko. Hühäht' tõine ütskõrd véél õigõ süämest ja astõ mano. Ma sälgä ja karatõh törkmä!

Hóókõnõ läts õks sörk-sörk, a kirvõkõnõ sälä takah ragi õks tsik-tsäk, tsik-tsäk — — peräst nigu kaehuti sälätaadõ, kirvõkõnõ hóókõsõ läbi ragono'. Ütte naha veerekest pite pidi véél kinni'. Pühä Maarjakõnõ, mis sa no tahad tetä'?! Kaeh ilma imeh, veli, midä véél olõ-s ihosilmäga' nännü': hopõn poolõst, miä poolõst!

Naksi siis umblõma. Tõi mõtsast hüä paijo vitsa, pööri kehä ümbre är', säi hóókõsõ poolõ vastastikko ja umbli ilma mäntsegi' naaskli vai nõglata'. Väega' moosna ummõlus sai, mutku' üte asä peräst muttü veidkese: olõs ma vitsa ladva' ka är' ragono'. A tóó jäi mul just kavatsõmata'.

Asi läts nii kavvõtõhe, ku' vits lei kasuma. Kasvi ja kasvi, õkva katõ silmä nättävält. Vennö õnõ, nii kavva ku' otsaga' taivahe. A tóód ma jo' väedigi', nigu té' esi' tiijät, kullä lellä': taivast kõnõldas õks suurõ suuga' ega sordi pääle, a käünü' olõ-i' véél sääl kiäki'. Mis sis om, ku' ma, vana Timmavitsa Johorka, esi' hadakas lõõ ja pühä Põtra käest setokõisile reesa maad küsü? Ne' nii teigi': naksi ossõ pite üles ronima.

Jummal sa esi' tiijäd, kavva mul käüdös sai, inne ku' pää taiva lakkõ putto. Uma jago hirmo ol'l' ka õks tóó ronimisega'. Tóóst véél hüä, et kirvõs üteh ol'l' võet: nii sai ummõhtõ hindäle abara mulgu taivahe minemises rako'. Säält tsusksi poolõ kehhä läbi ja — juksti, olligi' lao veere pääl.

A' taivast hindäst, vana' vele', olõ-i' mul pallõ vabadust teile tsortsi'. Ütte ummõhtõ või ma teile üteldä':

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

maakündjäl ja jahimeehel sääl suurt matti olõ-i', ka reesa maije poolõst oma' taivä' maamõõtja' niisama kidsi'. Nakas' jo' liiast ikäv, tóóperäst kai kuis maaha saas.

Mulgu man löüse, et hóókõnõ alt är' ol'l' paeno'. Kavvõtõst pais't' Seto- ja Võromaa, nigu Sukovi seebi silt, a Peipsi järv näide veereh ol'l' nii suurõ suuga maaha sülät. Terve nahaga' säändsest juuda pöön'kolt alla saija' mõtlõ-s ma inämb eloilmahki'. Siski' naksi hüä õnnõ pääle köüdse tegemä. Parembat kaupa mul köüdse jaos ka olõ-s ku' linaluu'; lina' esi' kulusõ' taivah kõik tóó pääle, et kanno kantsah pitä' — muu targõmba asä jaos tarvitõtas luid.

Edimätsel päiväl tei viis vérsta ja véél mõnõ hüä süle köüt valmis. Tõisõl päiväl vor'be niisama pallõ mano. Sis süändi alla tulõma naada'. Poolõ taivani' läts väega' moosna perrä, a' sääl lõppi köüs otsa. Kavvõtõst olli' jo' Petseri torniki' tühä eest nätä'. Mis no tetä'?

Ka' sis, kullä vele', naksi tagasi ruubama. Ruubsi, ruubsi. Tõisõ päivä lõunõs olli jäl' nii kavvõtõh, et Pihkva järv tindi suurutsõs jäi. Sääl lõiksi köüdse katski ja tulli köüdi ülemätse otsa alomatsõ otsa külge: ja nii móódo pässi jäl' mõnõ hüä vérsta alla poolõ.

No jäi veidikese véél puudus — või olla no viis vérsta, miä köüs alla tulõmisega' är' kullo. „Sedä tühjä maad võisi ka hüpätä', kihvahti mul mõttih. Nii teigi' tóó targa nõu perrä — hüpsi.

Hiiiii-ih-hi-hiii! Essäkene, kaoh küdsi! Kaoh labas't'! Kaoh mó hinge rattakõisile vedro' ala tegi! Pühäkese'! Nigu matsahti, nigu tul'l', nigu tä no heit' — — mo päiväkese'! — õkva Mädäsóóho, karjurakadi. Inne silmi vallalõ saa-õs, ku' kümme süld jo' maa all olli. A' hüä véél, et timä Mädäsóó kottal johto!

Maa séeh — — pümme, kollõ kitsas külm. Lei kol' kõrd risti rinna ette... Tutva-sugulasõkõsõki' jäti jo' mõttih jumalaga': ega siist välläpääsmist olõ-i'!

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

A sis õkva just perämätseh hädäh ollõh, tul'l' vanal Timmavitsa Johorkal hüä nõu; sis näütsi, et Essäst mullõ asända' hüä pää olõ-i' ant: joosi nigu jala' välge' kodo, tõi lapjo ja kaevi hindä maa séést vällä.

Kotoh ol'l' tóó ao séép tätä sündönü', tóósama kadono' tätä — Jummal ülendägu' esi' patatsõ hingekest — ketä ma, nigu té' esi' tiijät, timahavva keväjä kõgõ nimese haluga' Verska matusõhõ vei. Kuis ma ristkätse jaos tsika nili, hainaritska säläh Võõpsost Luuga liina lintsi ja kats kuud ütte varõssi pessä häöti: tóóst kõgõst ja véél mõnõst tõisõstki' an'dsäkost asäst kõnõlõ sis, ku' hindä uutse jüvä pääl jõvvulisembäs olõ nuumanu'.

Elläv Nälg.

Piusalo Poigo.

Ruudo Petra ol'l' no nii suur viina võtja méés, et Jummal hoitko' tõist sääräst nägemäst. Pallõ olõkes ku timä valgõt päivä nägi. Hummongost õdagoni' saiski' kõrdsih ja rüübäs' toda vanna mõrro. Naine pidi ütsindä' väikese pójaga' tallo. A ku kavva timä ütsindä' õks jõus' ellä'? Kõik jäi taloh ripakallõ. Hóónõ' lätsi' vanas, katusõ' katski' ja naksi' läbi tsilkoma kui tsorrin õnõ. Kiäki' näid paranda-as. Uss-aid lagosi är'. Tsia' ja tõpra' tüke' egast mulgust ussõ. Koh véél aid üles ol'gi' jäänü', sinnä ku lehm üte tirako sarvõga' pan'd', ol'l' mädänõ' aid ku rojahto maah. Peräst olõ-õs aida õigõhe vajagi'. Tulõ õs kiäki' perämäidse saibit maaha toukama. Minkaga' toda karja ol'l' pitä', ku haino ja põllu vilja jõuda-s tetä'? Tóógi' eläjäpójakõnõ kirotõdi är', et massu' masmada' jäi'.

Maarja kõnõl' alati pójalõ, Undõlõ: „Vahi' perrä, kas Nälgä näed jo kõn'd'vat hoonõhtõ ümbre?"

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Undõ, vana südi ja julgõ tsüra, jóós'k' kõgõ värehte taadõ kaema, kas näge kohki' Nälgä tulõvat.

Ütskõrd silmäs, silmäs ümbre tsõõri ja näge kõrraga kavvõh nurmõ pääl ütte pikki jalgoga', peenikest, luiha méést, kui surma kutsäret. Timä ol'l' póól iho-alastõ', üts lühkene põl'l' ol'l' õnõ ette köüdet.

Méés las'k' kergehe kui luu-jalg nurmõ pite, vah't' maaha ja kobe käpäga' kõvva söötö ja indsit' kui lõpno rebäne.

Timä vah't' õks hoonõhtõ poolõ ja hiil' lähembähe. Kõrraga' rõbahtas, et riihe katusõ nulk om är' laono', roovi õnõ läükvä'. Luih méés nakas' hüämeele peräst naarma ja jóós'k' riihe mano, haar'd' roovist kinni' ja hupas' katusõ veerele. Undö läts süänd täüs ja näüt' jällele võõralõ kulakot. „Miä sa' mõtsik tah otsid? Laotad perägi' katust är'!" Luu-méés näüt' Undölõ umalt póólt õnõ kondsõ ja kattõ katusõhe, kost pikki hambit kui rehäpidimit irvile ai ja sõnõl':

„Roovi' ripakalla' ripsko',
katusõ' ka katski' minko',
olõkõsõ' sammal söögu',
mädänegu' muista maaha,
osa olko' tuultõ tuisat.
Sadagu' no saina' sisse,
palgi' porri pikutamma . . ."

Toda kuldõh jóós'k' Undö süäme tävvega' imäle kaibama ja selet', kui asälugu ol'l'.

Maarja ohas' ja ütel': „Toda ma' jo' oodi, et Nälg tulõmada' jää-ei'. Nüüd om timä jo' hóóneh!" — „Vai tóó sis omgi' Nälg?!" imeht' Undö.

Veidö ao peräst ol'l' Nälg vällä ronino' ja näkkö hupsvat lagonõnu' aid-véért pite ja ütlevät:

„Lagonõgu' aijast lati',
róódja' risti-rästi maaha!"

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Nälg läts kõõ julgõmas: näkkö jo' üle moro vaihõl välkvät.

Õdago, ku sulanõ hobõsõga' nurmõst kodo tul'l', ratta' kõõ hobõsõ-ristoga' moro pääle vihma kätte jät't' (egas võõras só majast murõhta' õi') karas' Nälg nulga takast vällä, karõl' ümbre ratastõ ja hobosõ-risto ja sõnõl':

„Ribenegu' rista' siijä',
mädänegu' maaha morro!
Taossõ' siijä' tahmatõgu',
himmästägu' haina sisse;
ligonõgu' lendsi' porri;
arõnõgu' ohja otsa'!"

Nüüd ol'l' Nälg moro perreméés. Timä vip's' pääl edesi tagasi, kõik paiga' nuh'k' läbi. Eläjä söötmise aigo tükkö lauta. Näüdsik edimädsile eläjille, kiä ussõ póól saisi', visas' no miä visas' käpäkesega', tagomedse' olli' póól' ilma. Näläl jälki' hüä ıméél, et timäl ka midägi' üldä' om ja kõnõl' nii, et eläjil esiki' pistö' karva' véél inämb pistö' ja pikembäs vennö', ja täi' karvo siseh kassi-koolussõhe lei'.

„Sugõnõgu' täi' näil sälgä!
liha lahjas, lahko' säljäst!
Nelä võrra näljätsembäs,
kuvvõ võrra karvatsõmbas!"

Nälg läts jo' nii julgõs, et tarrõ nakas' tükmä, ja ütel hüäl päiväl lipsaski' tarõ ussõst sisse ja käk'k' hindä taostõ taadõ nulka. (Undö võ-is kannahta' Nälä sõnno ja ol'l' vidänö' hobõsõ rista' tarrõ).

Üle mitmõ päivä koobõr'd' no vana Petra kah kodo. Veta raha ol'l' jo kõik otsah ja kiä usu õs inämb võlgo kah anda'. Maarja nakas' hirmsahe tõrõlõma: „Miä sa', tõbras, videled ja käperdäd porih ja kõrdsi põrmandot pite. Kõik talitusõ' ja tõõ tegemätä'." Petra põrot' jalga põrmandot vasta, et tarõ tõrise. „Ka véél! Kas ma olõ-õi' perreméés siin majah vai; ma téé, miä taha!" — „Vai

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

perreméés, padakonn. Vana pahr, mähräs pääl, kui maru kahr! Timä perreméés; kae' Nälg om perreméés majah!" sõimas' Maarja. — „Miä, Nälg? Koh tä om peremées?" Undõ ol'l' Nälä är' rõbahtanu' taostõ takah ja näüt': „Tätä, ka' koh om!" Petra karas' lavva takast üles, tõmmas' käe kulakohe ja silmäs' póól jõllilõ' silmiga' nulka. Hirmus jälle Nälä naar kuuldo taostõ takast, kui kitsõ mõkotamine. Petra läts vihatsõs. „Ussõh!" käräh't' timä, et savi tükü' saina päält maaha sattõ' ja Nälä luukõsõ' tirisi' õnõ taostõ takah.

Nälg liigahtagi' es nulgast.

Petra visas' taossõ' éést põrmandolõ ja ütel' hambit rogistõh: „Ma só rojo kokko rogista!"

Üts hupsahus — ol'l' Nälg nukast kaono' ja aho otsal, kost timmä kiäki' kätte saa-as.

Tillit' sääl ummõ pikki sééri üle aho veere ja näüt' sivvu móódo terävät kéélt läbi pikki hammastõ. Petra vannõ aho otsalõ kaijõh ja küsse: „Kiä sa sääne pokan olõd? Mia só nimi om ja kiä säänäst soendet soetanu' om?"

„Vidi no ilma minno Viina,
põrgolakõ' ilma laantõ . . .
Nimi vanõmbilla — Viina,
nimes otsit mullõ — Nälgä."

Petra irvit' vasta: „Vai nii, vana nõnatark, vai viinast om timä sugõunu'! Koh sääne sis õigõhe sündönü' om kah?"

„Süä Setomaalla sündö,
Võromaada veere päällä,
rinnakaista Räpinäda,
pinikóórma Petserista,
viisi vérsta Võõpso liinast,
paari vérsta Peipusesta,
Lobodkasta lapimaada,
pikä Piusa perve päällä,
liuglevite lainte veereh,
vulisevite vóógõ veereh . . ."

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

„Tark sa, tikõlanõ, olõd, no küll ma sinno ussõ kihota, ku ma targas saa. Nüüd olõ veidü puröh, taha-ai' lärmitsemä naata'."

— Ka' koh Nälä ussõ ajaja, konna-rautaja. Kae', kas viina pudelet jõvvad véél peoh pitä'," tsärise Maarja.

„Tätä, ma' esi' taha Nälä ussõ aija'", ütel' Undõ, kiä toorõst kapsta juur'kot järi.

„Tõistõ Taarka kõnõl', et Tartoh, tüdengite tarõh ollõv Must-Raamat... Ku toda loed, saad kõik ilmah tetä', miä tahad. Vana-Patki' pelgäs toda raamatot. Kaemõ' sis, kas Nälg pand pakko!"

Maarja kullõl' hirmonolt Undõ sõnno ja nakas' leelotõh kõnõlõma:

„Kullä poiga kukulatsi,
suhkromarä suukõnõ,
pójakõnõ püütkoi' patto,
titakõnõ tahtkoi' Tarto,
latsõkõnõ Tarto-liina,
Tartoliina linnata' no:
„Tüdengi' ja Tatarlasõ'"
elopäivä' elässe' nä'
targa Tarto Toomõ mäellä.
Sääl no hinge' heidetässe',
ristihinge rikutasõ',
traadi perrä tõmmatasõ',
nöörä perrä nõglotasõ',
lubja kastih leotatasõ',
kipõh katlah keedetäse',
üles puvvas nõalõ puuda,
ver's'tädäs kui voonakõsta,
tapõtas kui tallõkõsta."

Nälg naar'd' suuro helüga' ja nakas' Undöt umalt póólt nok'ma:

„Kasva' kotoh Undökõnõ.
Sa' himoline hiti-rita

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

juurko, kaal'tsa, põrkna pääle.
Tüdengi' no Tartoh tikõ':
pidävä' nä' pito, prasva',
pudõldõga' pesvä' päidä,
mõskva' mätö munnõga'no,
tanomella tokkega' nä'
tõine tõista ublötava',
ublötava', utva', mütvä',
kukro päällä kirriv küpär,
nigu sivvu säljäkene.
Tüdengi' ka tütärlatsõ',
kabõhõdsõ' kurja' väega,
kurjemba' ku kullipója',
süäkamba' soepojesta.
Sinno klõõmist keedetässe,
Anatoomikummi andas,
luukeres lipõrdadas,
tüdengille toppe' tuvvas,
targolõ tsürolõ tsuske'."

„Vana löhva, esi' olõd sa Annõ toomikust är' paeno' luukere!" kärk Undö vasta. „Veta tüdengilt opet' nii riimih kõnõlõma kah. Seto naise' jo' sääntsele tsialõ oppa õs."

Nälg las'k' käsipõsilõ ja vastas':
„Véél esivärki kõnõlda',
või sullõ vasta sõnõlda'.
Ma lüüläride*) seltsimées,
kel riimimeri rinnoh kées.
Noilt ohvritóójilt opi ma
ka sõnno kokko topima.
Mul paremb maata' pööningul,
ku ussõh tormi helü hull.
Sis lüülar mõttõh lavva man,
täl mõttõlind kui lämmi sann.
Véél lämmämb om täl süä sééh,

*) lüülär = kunst leelotaja, sõnast lüülätämä.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

mis palas armastusõ lééh.
Ta armastusõst leelot lõõ,
mis om tä ülemb elo tõõ.
A väliskoorõ, toorõs ilm
om timä leelo vasta külm.
Ma ütsindä' sis kullõ tääd,
ku timä sõnno takti sääd.
Ei tohi' ma sis tsüüdsähtä',
ei timä külge küüdsähtä'.
Näil unõhtõt om jóók ja söök,
näil õnõ pääh om tulilõõk.
Es kunagi' nä' hóólno' móóst,
sis eräldö är' ütest kóóst
tost seltsist hääst, — mul kahõ näist —
noist parembatest rahva päist.
Nüüd noide järgi käü mó jälg,
kel küsümüseh kõtunälg.
Noid taha ma nüüd pilgata'
et umast tõõst võis hilgata'."

Nälg lõpõt', uhkõ pilkamine näol. Petra magasi lavva all. Undö istõ sängü veere pääl ja mõtõl' Nälä sõnno perrä. Timä tuus' hindä niisama ütsindä' ollõv, nigu „lüülär". Nüüd ka mühise väläh tuul ja korsna unnas', nigu olõs mõni hajo-kass sinnä' sadano'. Undö kis'k' hindä kaska ala keräkohe ja mõtõl' hindähe, nigu olõs timä suurtõ mõtsa essönü', kiäki' tulõ-õs timmä takah ot's'ma ja uukama. Kõn'd' pääl laant pite. Kuul'd' käo kuukmist, läts sinnä' poolõ, et vast kägo juhatas kodo poolõ, a tulli' véél suurõmba' sóó' ja mülgätüse'. Täl karas' méélde, et timä kuul'd' käko üvätä' ja tóó pet't' är'. Undöl tul'l' vesigi' silmä.

Sis kuul'd' timä kõrraga' vaiksõh laanõh heledät piho vilistämist, — kään'd' sinnä' poolõ ja ol'gi' tutva téé pääl.

Rõõmu tuhinah visas' kaska palavilt silmilt är' ja ai pää vällä. Kõik ol'l' tarõh vakka ja pümme; kass õnõ noras' tsöpoh, jalotsi man. Undö kut's' kunnö: tsits-tsits...

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Kunö tegi: kurr... ja tul'l' lähembähe. Undö pan'd' timä kui padäkõsõ kaska ala. Kunö tõmmas' pehme' käpäkese' rinna ala, pitsit' vagatsõlt silmä' kinni ja nakas' raahulikult norrama.

Undö pan'd' uma kõrva timä pääd ligi ja kuliõl'. Nigu mõni ratas olõs sääl ütetasatsõlt ümbre hurrano'. Ei ütte põrgahust, ei raksahust. Oi, kui raahustavalt tóó mõijo... Undö uino makama. Nälg sirot' hindä aho otsal; tä visas' uma' pikä' musta' hiussõ' silmi päält kukrohe ja timä otsaesine pais't' kui kõllanõ kuu mustõ pilvi takast, hauda sadano' silmä' mustõti' kui sügävä' kooba'.

Ta lammõs' raahulikult aho pääle pikäli' ja näe-es kurja undki'.

Undö ja Petra näi' halbo unni.

Undö nägi, et kapstlehe kambrõ ol'l' täüs kapsta päid, nigu sügüse ja suur unik juurkit. Timä jóós'k' rutto tarrõ väist ot's'ma. Tagasi tullõh nägi, et kambrõ ol'l' nälätsit tsiko täüs, kiä muudkui lõse' juurkit, kui trääskaupmehe'. Undö läts haarma, köödsoh põrss ärki' haar'd' õkva nõna alt hindäle. Nii saa õs Undö üttegi' maitsa'.

Petra nägi, et timä om pikäli' Verska kõrdsih, pää haigõ ja taht parandamist. Kõrts om vaate ja pudelit kuhäga' täüs, a Petra jõvva õi hindä liigahtadagi', kõik liikmõ' oma' kui tinna täüs. Pudeli', miä man oma', oma' kõik tühä'. A Petral suu kuiv, kui takl, kéél kuivi kurgu lae külge. Vaivalt sai üldä': „Viin, mó sõbõr, joosõ' mó suuhtõ'."

Kõigil pudelitel karksi' korgi' päält ja viin nakas' Petra poolõ volinal jóóskma. Petra jõi ja jõi. A kui pallõ tä õks jõus' juvva'. Viin tul'l' jo küle ala ja kõrd kõrras korgõmballõ. Petra jõus' vaivalt istukille aija'. A viina pääle ja pääle. Miäki' jõvva õs timmä keldä'. Mõni tühi vaat' nakas' jo ojoma ja Petra poolõ vajoma. Petra pidi vaadist kinni' ja las'k' kõtulõ' pääle. A vaat' vaijo alla poolõ. Surma hädah sai üldä': „Nüüd om ots!" Kõrraga'

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

ol'l' nigu maa alonõ mütin kulda' ja viina alt tul'l' must pää vällä, silmä' palli' ku tulõ kuräl pääh ja timä raput' terävit sarvi ku mõõko. Pudeli' kumardi' timä poolõ ja viina jóóskmine jäi saisma. Tä nakas' hirmsahe kõnõlõma ja timä sõna' olli' nii külmä', et viin iäs külmäs'. Petra jäi lõuga pite iä pääle, a vaat' oijo alt är'. Petral lätsi' likõ' hiussõ' pistõ', nii pauk' Vana Patt:

„Maapäälne lóóm, mis siin sa téed?
Nüüd pia põrgo katlah kéed:
kel viinast mustas määnõ' täü,
tóó inemene põrgo käü.
Sest sa siin mino jóóki jóót,
mis om mo hinge püüde nóót;
viin jóójit meelütäs mo nóóta,
kost ussõ pääsü téed ei lóóta.
Siis tulõd minoga' maa ala,
koh igävene tuli pala."

Sarvik lõpõt'. Prakst! murdo iä ja Petra sattõ põhja. Sissama virgo timä üles.

„Jummal tenät, et véél elä!" ütel' timä ja püh'k' külmä hikõ otsa éést.

„Hä-hä-hä!" naar'd' Nälg aho otsal. Petral putõ käsi tühä pudeli külge. Tä haar'd' tóó pekko, karas' lavva alt vällä ja virot' kõõst jõvvust Näläle õkva hambit pite, nii et putel' pihu pinnas läts ja Nälg tükk aigo koräs' klaasi kilsta suust vällä ummõ pikki kodaski küstega'. Tirinä pääle heräsi Undö kah üles. Petra ja Undö olli' mõlõmba' pahah meeleh. Hirmsa' unõ' ja kõõ rõõvastõga' makamine tege inemese pahuras. „Kadogo Viin ja Nälg!" käräh't' Petra ja läts ussõ. „Kadogo'!" tänit' Undö ja läts esäle järgi. Nälg jäi aho otsalõ mõttõhe. Timä tuus' inemeste loomuviit. Timä tiis', miä méés Petra ol'l'. Ku Petra asä õks ette võt't', sis perrä jätä es.

Näläl läts jo mokk ripakalla'. Timä rone aho päält tassa-hilökõisi maaha ja kai läbi akna vällä. Petra sääd'

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

hobõsõ risto juuntõ. Undõ kergehe jóós'k' tõisõst paigast tõistõ ja avit' üte ja tõist tetä'. Elo nakas' maija tagasi tulõma. Nälg ol'l' vopst väläh ja tarõ tagost pite hiil' riihe taadõ. Sääl rone lagonost katusõ mulgust sisse ja kai maja ello. Meehe käpä all läts töö õks edesi ja Nälg nägi, et halva' päivä' tulõva'. Tõisõl päiväl kobe Petra olõ kóóga' katusõlõ. Nälg ol'l' nii pulgõh kõõ uma olõmisega', et kai ku hóónist pakko sai.

Nurmõ pääl ol'l' tuul linasarra kärbä unigu ümbre ajano' ja sinnä' jóós'k' Nälg varjo.

Kükäskeli ja küküt' tükü aigo, — a sääl jo tulõgi' Petra Undõga' unigut üles säädmä..

Nälg mõtõl', et kas jäijä' veel Setomaalõ, vai paremb ette-poolõ minnä'? Siin suurõmbat sehvti inämb olõ-õi'? Rahvas om targõmbas saanu', säädvä' ello parembedi ja aig olõ-õi kavvõh, et Setomaa rikkas lätt ja jóóntõ saa, et pakõ' éést. Seto' oma' virga' ja visa' tööhö, kui kõik Eesti vele', veta kõik üte imä latsõ', seto' ja eestläse'. Venne rahvas om tahtno' näid är' eräldädä'. Ja Nälg kai Vennemaa poolõ . . .

Täl sai äkki hüä méél ja pan'd' ladima järve poolõ, et kondsa' välge', esi' tänit':

„Nüüd sinnä', sinnä' üle véé!
Nüüd Vennemaalõ lätt mó téé.
Nüüd varsti üle järve saa.
Sääl rahvas vilets, vaenõ maa.
Sääl veli velest maaha lööd
ja lats om imäst ärä' sööd.
Sääl verd om jóód ja viina jóód . . .
Séé maa om mullõ õkva lóód!"

Undõ nägi Nälgä pakõvat, — kahmas' paalka pekko ja takah jóóskma, nii kavva kui järveni'. Egalt póólt tormas' rahvast takah, kel nui, kel kivi käeh.

Nälg karas' vette, pidi põllõ paarusõ asõmõl üleväh ja oijo vett pite kui ling Vennemaa poolõ.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Rahvas täniti': „Ankõ' vallu Vanalõ Halvalõ! Peske Vanna Patto!" Ja üts kivi klõpin ja paalkite plakin käve õnõ. Järv kohise ja mühise, vesi tsolise ja volise ja tsiuko korgõhe taiva poolõ, nigu tol kõrral, kui vägimées Kalõvipoig läbi Peipsi läts. Kalaki' pagõsi' Pihkva ja Võõpso poolõ. Nälg ol'l' jo nii kavvõh, et näeki-es inämb timmä.

Järv õnõ laineh't' ja hõllö perrä. „Noh nüüd om Nälg Setomaalt ussõh! A koh om timä esä — Viin?" kuuldo meste helü siäst. „Lääme' otsimõ' tollõ kah üles ja virotamõ' ussõ! Häötame' séé sivvu sugu, „Roohilise Mao"; üteh meeleh saamõ' mé' toimõ, vele'! Inne, ku mé' Vennemaal ellime', ol'l' Nälg mé seltsiméés ja Viin mé jummal. Nüüd olõ-õi' mé' inämb Vennemaal ja nüüd är' olko' kah Nälgä ja Viina siin mé vahtsõh, vabah riigih." Üts vahva poiss, kiä ol'l' jo neli vai viis talvõ Räpinäl koolih käünü' ja hüästi kirja tiis', karas' korgõhe kivi otsa üles ja nakas' rahvalõ kui kangõ prohvet kõnõlõma:

„Jah, võitlõma nüüd nakamõ'
ja Viina maa päält hukkamõ'!
Kaos Viin, sis paranõs mé pää
ja Seto rahvas ello jää!
Nüüd kevväi om meil loodusõh, —
véél elokevväi oodusõh . . .
Nüüd vahtsõs sündü' Setomaa,
jää' elämä mé Eestimaa!
Üts riik ja rahvas olõmõ'
ja üteh kõik mé' koolõmõ' . . .
Ei võõras võim, ei põrgo väe'
mé lõppo kunagi' ei näe'!
Sõkk purus vainlasõ' mé tall, —
kaos éést kui keväjäne hall!
Mé vainlasille üts om piik!
Oh elä' Eesti Vabariik!
Tä elägo', — hurraa!
Nüüd edesi, — hurraa!"

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Vägimeehe'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Petseri vägiméés.

M. J. Eisen.

Kalõvipója kuulsus om hindäle maad võitno' Peipsi piirilt Riija laheni', käü Munamäelt Soomõ laheni', jah kogoni' véél kavvõmbahe: Ingerihe, Sóómõ ja Karjalahe. Setomaal olõ õi' Kalõvipoig saanu' hingemaad. Seto rahvaleelo lätte' oma' külh rikka' ummõ vóólave laulõ poolõst, a Kalõvipójast kuulõ õi' kuigi' pallö.

Kuna Munamäelt Soomõ laheni' vägiméés Kalõvipoig, Saarõmaal Suur Tõll, Hiijomaal Leiger rahva pailats om, või ei' Setoki' ilma vägimeehetä' olla'. Setoki' oma' uma vägimeehe loonu', nigu muu' suguvele' Kalõvipója, Tõllu ja Leigri, vägimeehe, kiä tõistõst maaha jää ei'. Parako', olõ õi' setokõstõ mälehtüseh inämb kõiki noid vägimeehe teka, a alal hoijet andmõ' näütäse' sinnä' poolõ, et setokõstõ vägiméés ol l' Kalõvipója vääriline.

Seto' oma' uma vägimeehe väärnime ja ristinime unõhtanu', kui ülepää ristinimest võimõ' kõnõlda'. Nä' kutsva' umma vägiméést tä elokotusõ perrä lihtsält Petseri vägimeehes, nigu vanast inemeisi elokotusõ perrä nimetedi.

Petseri vägiméés elli Petseri koobah ja ol'l' kuulsa uma jõvvu poolõst. Vainlasõ' taha-as timä suurt jõudo usko'; nimä' tulli' hummongo, lõunõ ja õdago póólt timä vasta vällä. Ku Petseri vägiméés mõõga pekko võt't' ja vainlastõ vasta astõ, pidi' nimä' hirmuga' nägemä, et Petseri vägimeehe jõudo ja vahvust olda-as liijaldõt: kohe timä mõõgaga' hoobi an'd', ol'l' lägä takah. Unikohe jäi' tä mõõga löögi pääle vainlastõ kehä'. Kiä õnõ sai, tóó jalolõ vallu an'd'.

Tük'k' aigo peräst vainlastõ lüvvä' saamist, valit's' Setomaal raahu. Egaüts võis' külvä' ja põima'. Olõ õs

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

peläda', et kiäki' timä vilävälju rikma vai saaki käest riisma tulõ. Vägimeehe varõ all parasi Setomaa ja kes't' edesi Petseri elo.

Vasnõ põlv kasvi. Naabri riigeh taha-as inämb vainlasõ' usko', et Petseri jõvvumeehe vasta ütegi' jõud naka-ai'. Vastatsõ' ihksi' häitsvät Setomaad hindäle saagis. Venne, Leedu ja Läti väe' lätsi' ütte, et Petserit uma võimo ala heitä'.

Vainlastõ kuri nõu anti Petseri vägimeehele tiidä'. Silmäpilk pan'd' tä mõõga vööle ja rüh'k' vainlastõlõ vasta näid Setomaalt vällä kihotama.

Suurõmb, kui kunagi' inne, ol'l' tóókõrd vainlastõ jõud. Nigu kihulastõ parvõ', tüke' nimä' egast külest vägimeehe külge. Kolm ööd-päivä pidi vägiméés võitlõma, inne ku jõus' vainlaisi Setomaalt vällä aija'.

Roidonu' rassõst tööst, sammo vägiméés Petseri kóópa. Tälle pakuti süvvä', juvva', a timä taha-as muud ku maata'. Lätski' makama, a makama minneh ütel' ummõtõ': „Ku mó makamise aigo vainlaisi Setomaalõ tulõ, õkva sissama herändäge' minno üles, küll no ma' näütä sis näile, et kondsa' välkvä' õnõ.

Vägiméés magasi mito päivä järgipite. Tsürakõsil läts no aig igäväs vägiméést óótõh, lätsi' kooba suuhtõ ja tänti': „Vägiméés, vägiméés! Sõda väläh!"

Vägiméés üttemaid makamast üles, koobast ussõ. Ot's' vainlaisi: ei nätä' ainustki'. Märgäs', et timmä ilma asända' herändet.

Vägiméés pahandas, lätt kóópa edesi makama, a esi' ütel': „Inne ma' inämb ussõ tulõ·õi', ku verd välä pääl üle saapa seere tulõ ja kooba suust sisse nõrõtas."

Tóóst saani' maka Petseri vägiméés koobah edesi. Olõ õi' nii pallö verd véél valõt, et kooba ussõst sisse joosõs ja sunnis vägiméést Seto rahvalõ appi tulõma.

Tõl'k' P. V.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

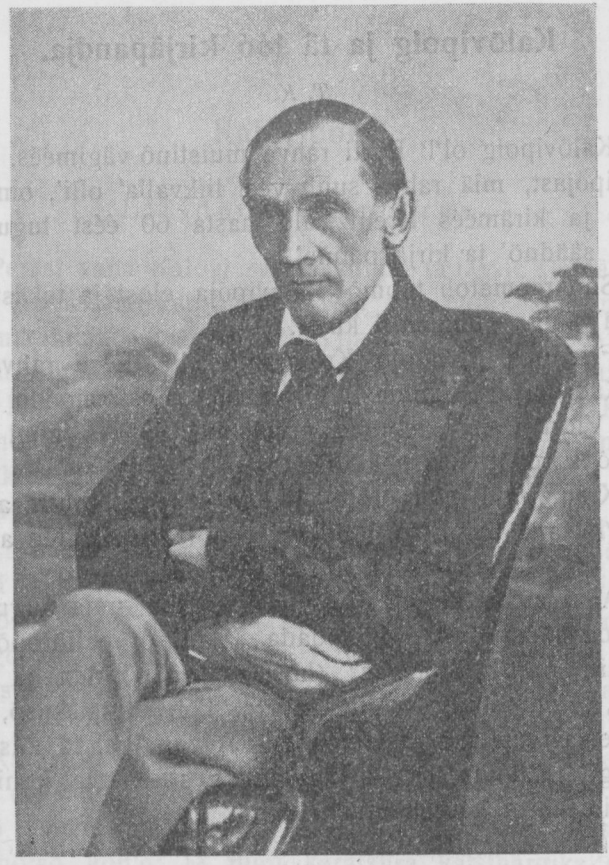

D. J. R. Kreutzwald.

Kalõvipoig ja tä lóó kirjäpandja.

T. K.

Kalõvipoig ol'l' Eesti rahva muistinõ vägiméés. Jutu' Kalõvipójast, miä rahva suuh véél liikvalla' olli', om Võro tohtre ja kiräméés Kreutzwald aasta 60 éést lugulaulus kokko säädnö' ja kirjä panno'.

Siin raamatoh toomõ' Kalevipója elost ja tekast tähtsämbä' paiga' lühükesel kujol.

Friedrich Reinhold Kreutzvald ol'l' Eesti rahva lats, peri Kadrina kihelkonnast, Viromaalt. Eesti móódo om tä hindä Vidri Rein Ristmõts nimetänü'. Säksa nimi panti tälle tóókõrdsõh Säksa koolih.

Kreutzwald pidi Võro liinah 44 aastat tohtri amõtit. Tä ol'l' tark haigustõ tundja ja mõistlik haigide avitaja. Vaesit om tä alati tasota' ar's't'no'.

Arsti amõti kõrval püüs' Kreutzwald uma sugurahva elokõrda kõõst jõvvust parandada'. Tä kirot' pallö opõtlikka raamatit, nigu „Sipelgas" (kusikuklanõ), „Maa ja mere pildi'", „Kodotohtre", „Viinakatsk", koh tä laiskusõ, viina jóómise ja rumalusõ vasta võitlõs. Avvupaigal tä töist sais muidugi' „Kalõvipoig" — lugulaul Eesti rahva kuningast ja vägimeehest katõhkümneh lauluh.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Kalõvipoig.

Latsõpõlv ja nóórus.

Peräst vana Kalõvi surma, sündö tä läsäle „leinä lepütüses, kurvastusõ kergütäjäs“ véél üts poig. Imä mäh'k' latsõ mähkmihe, pan'd' hällö, nakas' liigutama. A' poig es panõ' suudki' kinni': röök' kuu, röök' kats. Viimäti jäi vaik. Nüüd nakas poiss vägevüst avaldama. Kisk katski' mähkme lina' ja lahk hällü lavva' nink nakas põrmandol käpili käümä. Róómas kuu, róómas kats, kolmandal nakas joba jalgo pääl käümä.

Läsk imä pidi ka umä noorõmba pója éést kõõ suurõmbat hóólt, nisat' timmä kolm aastat umal rinnal, innegu är' võõrut'. Séé kolmõ aastaga' kasvi poiss joba kangõs ja tugõvas. Aigopite kasvi Kalõvi noorõmb poig veljo suurutsõs ja väärilises. Vele' olli' ka küll tugõva', a noorõmba vele jõud käve näist üle, suurusõ poolõst niisama. Kui Kalõvipoig meehes sai, ol'l' tä nii pikk, et inemeste maija es mahu'. Elomaijo sai séestpóólt nätä', kui hindä kõtulõ maaha heit' ja nii pikäli ollõh ussõst sisse kai. Üle mõtso kõn'd' tä nigu karätsüra katsihargikalla' üle kadaja puhma käü. Hainakuhä' olli' tälle paraja' istõpaiga', mitmõ süle korgutsõ' kivi' olli' paraja' pingi'. Kavvõmbat aigo kivil istoh vajot' méés kivile istmise asõmõ sisse. Noid istmise paiko om nüüdki' véél kivve pääl nätä'. Ku Kalõvipoig käve, sis maa põras'; makamise aigo kos't' mõts norskamisest vasta. Magasi Kalõvipoig harilikult palja maa pääl, liiva kenka otsah. Säärtsit makamise paiko kutsutas nüüd véél Kalõvipoja sängäs.

Kalõvipója imä surm.

Mõni aig pääle Kalõvi surma naksi' läsäle Lindalõ kosilasõ' käümä. Läsä rikkus es anna' näile raahu. Linda saat' nä' kõik tühält tagasi, es lupa' minnä' inämb tõisõlõ meehele.

Peräkõrd tul'l' Kalõvi kavvõst sugulanõ Soomõ tuuslar kosja. Linda es võta' ka sedä kosilaist vasta. Tuuslar läts paha meelega' kodo ja mõtol' alati, kuis saas Linda hindäle. Tuuslar nägi är', et hääga' timmä kätte ei saa' ja tah't' väevõimuga' Lindat' är' viijä'. Oót' parajat aigo. Ütskõrd lätsi' Kalõvi pója kolmõkeski jahilõ. Imä jäi ütsindä' kodo poele rööga kéétmä. Tuuslar, kiä Kalõvide koto kavvõtõst silmäh pidi, nägi, et pója' jahil ja mõtõl': nüüd paras aig Lindat är' viijä'. Tuuslar hiil' vargusi maja poolõ, astõ kikivarbil ussõlõ ja nägi: Linda pudrupaa man. Tuuslar nigu kodask Linda külge, sase kässist kinni ja kis'k' läsä hindägä' üteh minemä. Linda ei jõvva' kuigi' kavva tugõvalõ tuuslarilõ vasta panda', tänitäs, pallõs appi, a' kõik kavvõh, kiäki' ei kuulõ'. Tuuslar vidä ja vidä innegi' mere poolõ.

Üttepuhko kut's' Linda nägijit, kuuljit appi. Ei kuulõ appikutsmist pója', ei külärahvas, kuulva Kõu*) ja Pikker**). Tuuslar om Lindaga' parralt Tal'l'na man Irumäele jõudno'. Sääl visas' Pikker kurätegijälle nooli külge. A nóól' trehväs' inämb Lindat kui Tuuslari. Tuuslar minestö är', Linda pässi tä üsäst nink suiko surma üskä ja muundo kivitulbas. Mere véérde jäi Linda kujo jäädävält saisma.

Tuuslar virgo mõnõ aja peräst minestüsest, es lövvä' Lindat kostki'. Julgõ õi kavva otsi' kah, kargas vennehe ja sõit Soomõ maalõ tagasi.

Õdago tulõ Kalõvipoig veljoga' jahilt kodo. Näge: tarõ uss peräni', tarõ tühi, tuli kistonu'; immä ei olõ' kohki'.

*) Uko.
**) Pikne.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Asända' kuts ja hõik poig. Viimäti nägi Kalõvipoig mere veereh Tuuslari jälgi. Sis ol'l' selge, kiä imä om rõõvnõ'.

Vanõmba' vele' heidi' puhkama, noorõmb läts esi' havva pääle, et sääl kurba süänd kergütädä' ja nõvvo küssü'. Säält läts Kalõvipoig randa, karas' vette ja nakas' Soomõ poolõ ojoma. Taiva tähe' näüti' tälle tééd.

Pia jõus' Kalõvipoig üte saarõ pääle. Sääl mõtõl' tä veidõ puhada'. Tä las'k' hindä sammõldanu' kivi nõalõ pikäli'. Inne ku tä silmä' kinni' sai, kuul'd' tä ilosat laulo. Tóó ol'l' saarõneijo armatsuslaul. Kalõvipoig nägi üte suurõ tammõ all tulõ veereh kuldhiussõlise kabõhõsõ. Kalõvipoig nakas' vasta laulma. Kabõhõnõ kuul'd' võõra meehe laulo, läts kaema, löüs' mere pervel vägimeehe. Noorõmeehe pilk võt't' piiga vangi, neijo ilodus võt't' Kalõvipójal meele pääst.

Kui neijo umast armujoomast virgo ja hindä võõra meehe üsäh löüs', kiuhah't' kõvastõ.

Sedä kuul'd' tütre esä ja tul'l' kaema. Tä löüs' kivi pääl noorõmeehe pikutamah ja tütre tä ligi noroh saisvat ja ikvat. Vanalmeehel sattõ nui käest ku tä vägiméést silmäs'.

Kalõvipoig küsse nüüd: kas vana Soomõ tuuslari olnõs nännü'. Saarõtätä ei olõvat toda mito nädälit inämb nännü'.

Kui saarõneijo kuulda' sai, kiä nóórméés ol'l', heitö är' ja visas' hindä merde.

Kalõvipoig karas' küll neijole vette perrä, et timmä lainist vällä tuvva'. A es lövvä' inämb üles.

Kalõvipoig nakas' jälle' Soomõ ranna poolõ ojoma. Ao aigo jõus' Kalõvipoig Soomõ randa. Siin nakas' tä tuuslari jälgi ot's'ma. Löüs' üles tuuslari talo orost ja nägi tuuslari maja ééh.

Kalõvipója viha läts palama. Tä kis'k' suurõ tammõ maast üles, laas' ossa' külest, võt't' latvapiti pekko ja astõ tuuslari poolõ. Tuuslar ei päse' pakko, ehk küll är' heitö.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Hirmuga' seletäs tuuslar, et timä Kalõvipója imäst tóóst saani' midägi' ei tiijä', kui pikne timä uimatsõs lei, mis pääle Linda kadonos jäi. Kalõvipoig ei usu' tuuslari jutto, ütles: võta' röövli palk, nink virotas tammõ tävve hóóga' tuuslari pihta. Tuuslar satas kui kot't' maaha nink om silmäpilk valmis.

Nüüd nakas' Kalõvipoig immä ot's'ma, a tervest tuuslari talost ei lövvä' jälgegi'.

Viimati vässö ja jäi makama. Unõnäoh ilmo Kalõvile imä vaim: Linda ol'l' nóór ja hällö Uko*) moro pääl.

Kui Kalõvipoig hummongo virgo, selet' esi séé unõnäo nii, et imä om joba är' koolnu' ja asända' timmä inämb otsi'. Kalõvipoig ol'l' päivä kats murõh. Kolmanda päivä hummongo mõtõl' kodo tagasi minemä naata'.

Mõõk.

Inne kodotulõkot tul'l' Kalõvipójalõ kuulus Soomõ Sepp méélde, kiä tegi mõõko, määrtsit kiäki' tõine tetä' es saa'. Tubli mõõga puudust ol'l' Kalõvipoig jo' sakõhe tundno'. Ja tä mõtõl' seppä üles otsi'.

A' ei tunnõ' tééd. Essö mõtsa är' ja käve kolm päivä ilma tééd löüdmädä'. Mitmõ juhatusõ pääle sai Kalõvipoig peräst sepä asopaiga kätte. Joba kavvõ kuuldos sepä lõõdsa mühhin. Kalõvipoig astus sepikotta. Vana sepp esi' kolmõ pójaga' om kõvastõ tõõh. Kalõvipoig küsüs, kas sepäl mõõka om müvvä'? Sepp lask noorõmbal pójal kambrõst üte mõõga nätä' tuvva'.

Kalõvipoig võtt mõõga ja próóv. Lõõ vasta paed, ja mõõk lätt purulõ'.

Sis tuvvas tõine ja kolmas mõõk Kalõvipója kätte. Ka né' ragö Kalõvipoig tükäs.

*) Uko ol'l' kõgõ ülemb jummal.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Tõine sepä poig tõi parembit mõõko. Kalõvipoig prooovma. Lõõ mõõgaga' alaset. Mõõk lätt tollipaksolt alasehe, aga terä nühr.

Nüüd ütel' sepp: „Küll saad paraja mõõga. Mul om mõõk, miä vana Kallõv hindäle telnö'. Sedä olõmõ' mé' säidse aastat tagono' ja tasono', säitsmest sugust ravvast terä kokko kéétnö'. Inne ku' mõõk valmis sai, lahko vana Kallõv ilmast!"

Ja nüüd tóódi säitsme luku ja ütsä taba takast vällä tóó mõõko kuningas.

Kalõvipoig võt't' kuulsa mõõga kätte, keerot' ümbre pää ja virot' vasta alaset. Alase ja pakk lätsi' hoobist poolõs, a mõõgalõ es saa' üttegi' vika.

Nüüd sai Kalõvipoig rõõmsas, et tä süntsä mõõga löüdnö'.

Sepp pand mõõga hinna ette: kolmandik kuningriiki, tuhat taalrit, katssada kuldrahha, ütessä hobõst, kümme paari härgi, katskümmend lehmä, laiv kesvi.

Kalõvipoig lubas' nõvvõt hinna massa'.

Nüüd nakati mõõga liiko jóóma. Jóóbno' pääga' naksi' Kalõvipoig ja sepä vanõmb poig kaklõma. Kalõvipoig sai vastakõnõlõmisest vihatsõs ja lei sepä pója mõõgaga' maaha.

Vihanõ sepp kut's' sulasõ' Kalõvipoiga karistama. Kalõvipoig ütles: „Tulkõ', kiä surma taht", nink sepp näge är', et tälle vika tetä' saa-õi', ja nakas Kalõvipoiga är' vandma:

„Saagu' mõõgast só mõrdsuk, saagu' taparist sinno hindä tapma!"

Kalõvipoig jätt sepä perekonna maaha, astus mõtsa. Üte kengo otsa heitäs makama.

Kui unõst virgos, nakas kodo poolõ tulõma. Mere veereh istus tuuslari vennehe ja nakas sõitma. Ago tekkõ taivahe, kui loodsigo nõna kodo randa sai.

Kalõvipoig tul'l' paadist vällä ja tah't' kodo minnä'. Sääl kuul'd' tä imä nigu hindäle tasakõisi laulvat, nigu

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

kõnõlõvat ja mõõga éést hoijatavat, sest veri nõudvat vere palka. Kalõvipoig ei panõ' neid opõtuisi hästi täheli' ja unõhtas pia är', miä kuulutõti. Jõud kodo veljo mano, kes timmä oodi'. Ega veli selet' umast imä ot's'misest. Kalõvipoig jutus't' kõik, a Saaroneijo ja sepä pója surmast nink tuulõ laulust es lausu' sõnnagi'.

Kuningas saamine.

Nüüd pei' vele' nõu, kiä näist esämaija perremeehes jää, ja kiä võõralõ maalõ pidi reismä. Õndsa esä sóóv ol'l', et riik pidi jagamada' jäämä. Otsusti' tõisõl päiväl liisko heitä'.

Õdagol, kui tõisõ' vele' jo magasi', läts Kalõvipoig esä havva pääle. Esä kos't' mulla alt: „Är' kaiba', pójakõnõ, är' iko', noorõkõnõ! Kadono' esä vari valv kalmust vaga latsõ käükõ. Kogõmada' tett kuräteko püvvä' jäl' parandada'!"

Tõisõl päiväl olli' meehe' hummongo varra jalol. Naksi' paika ot's'ma, koh sünnüs liisko heitä'. Kolmandal päiväl jõuti ilosa järve véérde. Tóó valiti liisopaigas. Vele' valitsi' kolm liisokivvi vällä. Egäüts pidi kivi üle järve viskama. Kelle kivi kavvõmbalõ lindas, tóó saa kuningas.

Vanõmb veli visas' kivi kõgõ inne. Kivi linnas' kui tsirk korgõhe ja säält alla. Sattõ järve tõistõ véérde vette.

Keskmäne veli visäs' joba kavvõmbalõ: kivi sattõ tõisõlõ poolõ järve, póól vette, póól kuivalõ.

Nüüd tul'l' kõrd noorõmba vele kätte. Tä kivi es linda' küll nii korgõlõ kui tõisil velil, a tä linnas' kavvõmbalõ ja sattõ tõisõlõ poolõ järve kuivalõ maaha.

Sis lätsi' vele' järvest läbi kivve kaema. Vesi küündö näile kõgõst puusani'. Löüti, et noorõmba vele kivi kõgõ kavvõmbah ol'l'.

Vanõmb veli kuulut' nüüd noorõmba kuningas. Sis jätvä' vanõmb ja keskmäne veli timmä jumalaga' ja lahkosõ'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Noorõmb veli jäi ütsindä' järve vééde. Kavva mõtõl' tä sääl kivi otsah istoh. Tä tiis', et nüüd rassõ elo timmä óót. Tä pidi riigi valitsõjas nakama, ja tä tegi otsusõs riiki õnnõlikus tetä'.

Kalõvipoig sais't' üles', visas' hõpõraha véévaimulõ ohvris ja astõ kodo poolõ.

Kalõvipója edimädse' töö'.

Nigu innegi' vägiméés rahva siäh elli, nii jäi tä kah kuninga põlvõh rahva sekkä ja tegi tööd nigu muuki' riigialamba'.

Kalõvipója edimädses töös kuningapõlvõh ol'l' kündmine. Tóóga' tah't' tä põllutööd avvustada', mis tä riigih päätöös pidi saama. Kalõvipoig sääd' uma suurõ ruuna adra ette, pan'd' mõõga vööle ja läts kündmä. „Kün'd' põrmus mulla pinna, siäs' kivi' sõmõris, siäs' savi séémnekandjas, põrmu idoimetäjäs . . . et pidi vili vóógamahe, toito rohkõst nõsõmahe." Ja innene tühi maa ol'l' pia kui vahtsõs sündönü'.

Kalõvipoig kün'd' kolm päivä järgimöödä. Sis võt't' ruuna adra éést vallalõ', pan'd' tä kantsahe ja heidäs' esi' puhkama. Sängüs ol'l' täl kenk, minka korgõmb ots pähütsis sai.

Päivä palavusõ käeh nakas' Kalõvipója nahk tossama, higi nakas' põski päält vóólama. Mägi nudse tóó véé hindä sisse ja saat' tä jäl' lätete näol tõisõh paigah maa pääle vällä.

Kalõvipója lättit löüdös véél mitmõl póól. Tóó ajo siseh, kui Kalõvipoig puhas', tulli' soe' tä hobõsõ pääle. Kantsah lóóm saa es är' ka paeta', ja soe' murri' tugõva hobõsõ är'. Hobõnõ es kao' siski' jäletä'. Tä verest sai suur lomp, massast mägi, sisikonnast sóó, lakast kasvi pilliróóg.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Kalõvipoig virgo üles, nakas' hobõst ot's'ma. Nägi hobõsõ jälgi ja sai paiga kätte, koh soe' tä är' murri'.

Kalõvipója süä sai mõtsaliste vasta vihha täüs. Tä ähvär'd' näid kõiki är' tappa'. Ja nakaski' susse ja kahra takah ajama, surmas' näid tosinide kaupa. Kiä véél ello jäi', pagõsi' kõgõ paksõmbahe mõtsa vai üle piiri Vennemaalõ.

Õõ tul'l' kätte, mõts läts hämäräs. Kalõvipoig jät't' mõtsaliste tapmise perrä, ot's' paraja paiga, laot' hobõsõ naha maaha ja heit' sinnä' pääle makama.

Sõda.

Inne véél kui Kalõvipója silmä' kinni' sai', kihot' üts käskjalg tä mano.

Võõra' salakullõja' olõvat üle mere maalõ hiilnö', noide takah tulõvat suurõ' sõasalga'.

Käskjalg selet' Kalõvipójalõ suurt sõapelgö, miä rahva üle olõvat tulno'. Kalõvipoig sai tóó käskjala jutu pääle pahatsõs ja ütel': „Miä sa sõimad mé ééhi; vahva méés ei pelgä' verd! Meehe' saisko' kui tammõ' tuulõh." Ja kui asi kitsas lätt, sis tahtvat tä esi' appi minnä'.

Sis pak'k' tä käskjalalõ leibä ja käs'k' puhata'. Ao aigo pidi tä tagasi sõitma ja vanõmbille käsü viimä, et nä' maleva*) kokko ajas ja sõda alostasi'. Tóópääle tah't' Kalõvipoig puhkama jäijä'. Inne kui tä unõ silmä sai, ilmo tä ette tõine võõras — halli habõna ja hiustõga' vanaméés.

Võõras kõnõl', et tä tul'l' Kalõvipója tööd õnistama, et maa saas viläkandjas ja agana leibä es olõs vaja süvvä.'

Kalõvipoig sai arvo, et vanakõnõ es olõ' kiäki' muu kui vanaesä Uko esi'.

*) sõavägi.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Hummongo sõit' käskjalg kodo poolõ, et sõasõnomit lakkä kanda'.

A sõda jäi tóókõrd tulõmada', sest käskjalg visas' käsükirä merde.

Võitlus véévaimuga'.

Kalõvipoig valit's' hindäle tubli' abimeehe', kiä riigiasjo avitasi' aija'. Üts säärtsist ol'l' Alõvipoig.

Tulli' kõrd katõkeski Kikerperä sóó véérde Pärno piirile. Siin tülütsi' paar pahareti poiga mädäsóó peräst, miä nä' hindäle eloasõmõs olli' valino'. Kumbki' tah't' parembat ossa saija'. Tülütsi' nii kavva kui tutti pite kokko lätsi'.

Pahareti pója' Kalõvipoiga pallõma: „Tulõ', seletä' mé tülü!"

Kalõvipoig jaga sóó nii, et suurõmballõ suurõmba ja vähämbälle vähämbä poolõ lupa.

Kalõvipójal olõ õi' aigo sóód mõõtma naata'. Käs'k' Alõvipojal egalõ tülütsejäle osa kätte mõõta'.

Ku Alõvipoig jõõ pervele piiritulpa sisse pes's', tsusas' véévaim pää véést vällä ja küssi: „Méés, miä salatõõd sa siin tééd?"

Alõvipójal nõssi küll hirm õkva, a es téé' tóóst vällägi' ja ütel' raahuga': „Olõ õi' määrästki' salatõõd. Tahtsi õnõgi' jõõlõ aida ette tetä', et kiäki' vällä ega' sisse es päses."

Nüüd heitö no véévaim hóóbis är'. Véévaim niikavva sääl jõõh elänö', säält edesi ja tagasi käünü'. Kui jõõlõ aid ette tetäs, kuis päses tä sis inämb vällä.

Véévaim Alõvipoiga pallõma, et tä jõkõ kinni' es panõs, ja lupa taso, määräst tä esi' taht. Alevipoig naar'd' esihindähe, et véévaimo pettä' sai ja mõtõl' timmä véélgi' nõnnapite vitä'. Tä es küsüki' rohkõmb kui kaabu täüs kulda.

Véévaimul hüä méél, et nii hõlpsa kaubaga' pässi ja käs'k' Alõvipójal hummongos kaapo valmis panda'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Alõvipoig nakas' seltsimeehega' jõõ pervele suurt hauda kaivma. Alt kaiv' hästi laja, päält perüs kitsa. Kitsa mulgu pääle sääd' kaapkübärä üles. Kaapkübäräle lõigas' mulgu põhja. Nii miä kübärähe panda', kõik satas läbi alla hauda.

Tõisõl hummongol om véévaim varra rahaga' platsih. Pümmega' ei panõ' tähelegi', miä Alõvipoig kaabuga' tennü'. Kaldas raha' kübärähe. Nóó' kaossõ' kui vette. Véévaim pan'd' õkva immes, et küpär täüs es saa' ja tõi véél hõlmatävve kulda. Tóó kah es mõjo'.

Sis nakas' tä rahha sälätävve kaupa vidämä. Véévaimu varandus sai otsa, a küpär es saa' siski' täüs.

Tä pallõl' Alõvipoiga, et tóó sééga' lepüs, miä joba kätte saanu'. Aga Alõvipoig es jäta' perrä ja lubas' jõõ kinni' panda', kui võlga kätte ei saa'.

Sis mõtõl' véévaim kavalust pruuki'. Tä lubas' võla är' massa', kui Alõvipoig esi' är' tóóma lätt. Sééga tah't' véévaim timmä kulla mant är' pettä' ja allilmah tälle otsa tetä'. Alõvipoig sai asäst arvo ja saat' kannupoisi véévaimuga' üteh kulla perrä.

Véévaim vii kannupoisi säärtsit paikopite, koh véél ütski' inemene inne es olõ' käünü', koh kuu ei kuma' ega' päiv ei paista'.

Pikä käümise perrä nakas' viimäti vallo paistma. Meehe' jõusi' allilma värrihe. Värrö tulpõ otsah palli' tõrva pütü'.

Kannupoiss kutsuti tarrõ, kutsuti ka lauda. Tä vaesõkõnõ es saa' no üttegi' róóga maitsa', sest kausest nõssi üles puhast tuld ja tulõ sädemit.

Peräst naksi' põrgoliste tsüra' kannupoisiga' mängmä, pilli' timmä käest kätte, ütest sainast tõistõ kui pakla kóótslit. Kannupoiss nakas' pallõma, et timmä vallalõ lastasi'. Tä tahtvat altilma suurust mõõta', et sis päälilmah olõs midägi' seletädä'. Nii läts kannupoisil kõrda põrgo tsürrõ pettä'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Tä võt't' nöörä vöölt, minkaga' tä Kikerperä sóód ol'l' avitanu' mõõta', ja tegi kui tahas põrgo ruumi piire tiidä' saija'. Kui tä ussõ laijost ja korgust nakas' mõõtma, lipsas' salamahto vällä ja pan'd' tuhatneljä päälilma poolõ jóóskma.

Kannupois jõus' viimäti maa pääle. Siin es lövvä' tä Alõvipoiga inämb éést. Tóó om kaono' jo kõgõ uma kullaga'.

Nüüd véél julgo kannupoiss taadõ kaija' ja nägi, et véévaim täl järeh. Véévaim nakas kannupoissi pilkama: mis sa kullakóórma maaha jätid, kas sul jõudo veidö; kas ei taha jõudo kaema tulla'?

Kannupoisil tul'l' jäl' hüä nõu, véévaimo Kalõvipója mano viijä', et küll tóó tälle kõgõ vintsutamise éést kätte mass. Lubas'_sis véévaimuga' jõudo kaema naata' ja kut's' timmä tóó jaos parajat paika ot's'ma. Nii vale' nä' sis üte mäe võistlõmise paigas.

A inne kui nä' mäele sai', tulli' Alõvipoig ja Kalõvipoig näile vasta.

Kui Kalõvipoig lugu kuulda' sai, ütel' kannupoisilõ: „Sirgo' véél, sõbrakõnõ, sul võim véél väega' väikokõnõ.“ Pan'd' sis kannupoisi karmanihe ja nakas' esi' véévaimuga' võitlõma.

Edimält visati kivvi. Véévaim visas' kivi Virtsjärve véérde, a Kalõvipója kivi linnas' Peipsi järveni'. Sis naati vägipulka vidämä. Kalõvipoig tõmmas' nii, et véévaim kui paklakóótsli üle tä pää säidse pinikóórmat võpistikko linnas', koh tä säidse päivä põssi.

Mõõga vargus.

Kalõvipoig mõtõl' kolm liina ehitädä'. Pihkva póól tiis' Kalõvipoig maa laudõ poolõst rikka olõvat; säält tah't' Kalõvipoig liina ehitämises laudõ tuvva'. Läts tééle.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Jõus' Peipsi vèérde, astõ julgõhe lainihe ja läts läbi järve. Peipsi päält es lövvä' määrästki' laiva, võt't' sis lavva kóórma sälgä ja nakas' läbi järve tagasi tulõma.

Peipsi sorts kaes, et Kalõvipoig järveh joba õijendas, ja kui Kalõvipoig lavva kóórmaga' parajasti tulõ, puhk sorts järve mässämä, et kangõlast vette matta'. A Kalõvipójalõ es johto' määrästki' ¶ika, tä astus edesi ja ei panõ' vainlastõ tülütegemist tähelegi'. Pia jõud randa ja pand lavva kóórma maaha. A kóórma es olõki' väega' suur: kõgõst 777 lauda, ega laud 10 süld pikk, 2 jalga lagä, 3 tolli paks.

Sis nakas' Kalõvipoig sortsilast takah ot's'ma, et tälle tülütämise éést kätte massa'. Tóó ol'l' no är' joba varjo paeno', nii et Kalõvipoig ilmaasända' ot's'misega' umma aigo viit'.

Pääle tóó kan'd' Kalõvipoig liiva kokko, minkast hindäle asõmõ valmis't', kohe makama heit'. Inne puhkama heitmist tõmmas' mõõga tupõst vällä ja pan'd' asõmõ kõrvalõ, et ku kiäki' pääle tulõ, sis käeperäst võtta' olõs.

Tsipakõsõ ajo peräst jäi Kalõvipoig makama ja norsas' nii, et mõts müdisi ja maa värisi.

Sortsilanõ kuul'd' paksost puhmastikust, kohe tä ol'l' paeno', kuis Kalõvipoig maka ja tul'l' vällä, et kavvõleist kimbotama naata'. Sorts hiil' kikivarbil Kalõvipója ligi ja nägi mõõka tä kõrval.

Sorts mõtõl', vaja mõõk är' varastada'. Tah't' sedä nõsta', a es jõvva'.

Sis võt't' sorts nõijakunsti appi. Tegi mitot tempo, pose salasõnnõ mõõga pääle, suidsot' nõija küüdsi, kabõhõsõ hammõ narmit.

Néé' kunsti' mõijo'. Mõõga perä nakas' nõsõma, kerkö sortsi kaalani'. Sis nakas' sorts mõõka vidämä.

Higi jóós'k' meehekesel kui oja, hõng tükkö kinni' jääma, siski' vidi mõõga Kääpä jõõni'. Jõõst üle kargamise pääl sattõ mõõk sortsi käest jõkkõ'. Nüüd võt't' varas jäl'

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

sõna' appi, a mõõk ei kerkö' véést inämb tolligi'. Es olõ' midägi' tetä', sorts pidi mõõga jõkkõ jätmä ja paha meelega' edesi minemä.

Hummongo virgo Kalõvipoig üles. Kaes, mõõka ei olõ' kohki'. Küll kuts mõõka siist ja säält, a kõik om vaik ümbretsõõri.

Kalõvipoig lätt kavvõmbahe ot's'ma. Pia löüs' mõõga Kääpä jõõst, kost séé tälle sõbralikult vasta naarah't'. Mõõk selet' Kalõvipójalõ, et sortsilanõ tä varastanu' ja sortsilasõ käest jõkkõ sadano'. Vägiméés kuts mõõka hindä mano tagasi. A mõõk ei tulõ'. Ütel', et Kalõvipoig ei mõistvat piiri pitä', kui mõõk peoh ja méél mässäs; nii võivat véél suurõmbit õnnõtuisi tulla', miä innembä johto.

Kalõvipoig jäi séé vastusõga' raahulõ'; sóóv' mõõgalõ raahulist puhkamist ja ütel': „Mul om jõudo üle liija, või vai ilma só abita' vainlastõ vasta võidõlda'. A kui tulõ jõkkõ käümä tóó, kiä sinno inne kanno', murra' täl jala' mõlõmba'!"

Kalõvipoig lätt nüüd lavva kóórma poolõ, méél julgõ, et küll ütskõrd mõõk séé néédmise pääle sortsilasõ jala' maaha võtt. Ei mõtlõ' no sukugi', et tä mitte sortsilast es sajata', a toda, kiä inne mõõka kan'd'. Innene mõõga kandja ol'l' tä esi'.

Võitlus sortsilastõga'.

Kalõvipoig võt't' lavva kóórma sälgä ja astõ kodo poolõ. Téé kõrvalt mur's' hindäle toes ja kaitsõs kümne sülelise palgi kätte.

Äkki tormas kolm sortsilasõ poiga mõtsast Kalõvipója pääle. Poisi' kaki' nóóri pedäjit juurdõga' üles ja naksi' noidega' vägiméést utma. Paaril tükül olli' piidsa' üteh, piidsa otsah veskikivi'. Noidega' pessi' Kalõvipója konte pite. Kalõvipoig nakas' sortsipoigõ manitsõma, et nä' hääga' tülü lõpõtasi'. Nóó' es panõ' toda täheligi'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Nüüd karas' ka Kalõvipója hing täüs. Nakas' uma pedäjä palgiga' kimbotajit utma. Pal'k' pudõsi pia kätte är'. Nüüd nakas' laudõ kõrrast appi võtma. Nii pes's' hulga laudõ purulõ'. Lavva kóórma nakas' joba vähänemä.

Sääl kuul'd' Kalõvipoig, et kiäki' sälä takah puhmu sisest opõs': „Servi lauda, servi lauda, Kalõvipoig!" Opõtusõ perrä nakas' Kalõvipoig sortsilaisi servüti laudõga' pesmä. Tóó mõijo. Sortsilasõ' lätsi' unnatõh minemä.

Kalõvipoig istõ maaha, et väsümüst vällä puhata'. Ja hõigas' puhmu poolõ: „Tulõ' vällä, kiä minno opsid!" Säält tul'l' vastus, et nõvvuandja siil ol'l', et tä alastõ ja vällä tulla' ei võ'. Kalõvipoig lubas' tälle ihokatõt murõtsõda' ja kut's' timä hindä ette.

Siil tul'l' puhmu varöst vällä ja jäi kükrõllõh Kalõvipója ette saisma. Kalõvipoig kit't' timmä hüä nõvvu éést ja an'd' tälle tenotähes tükükese uma kaska hõlmast. Siil mäh'k' hindä kaska sisse; a tóó küündõ õnõgi' sälä ja külge pääle, kuna kõtualonõ ja jala' paljas jäi'.

Véél nüüdki' käü siil Kalõvipója kaska nahah. Kalõvipoig kai, et lavva kóórmast olli' palja' tükü' perrä jäänü'. Mis muud kui pidi jäl' Pihkva póólt laudõ tóóma minemä.

Séékõrd mõtõl' tä silda üle järve tetä'. Kan'd' kokko kivve, puid ja muud prahti. Tegi sillast viis vérsta valmis. Tul l' torm ja lah'k' silla är'. Kalõvipoig sai arvo, et séé töö asända' ja läts jäl' jalksi läbi järve.

Põrgoh käük.

Lavva kóórmaga' tagasi tullõh nägi Kalõvipoig üte kengo takast musta suitso ajavat. Kangõlanõ läts lähembälle ja löüs' mäe sisest kooba. Kooba keskel palli tuli ja tulõ kottal rippo keti otsah ilmato' suur pada. Paa ümbre taliti' kolm nõgist méést, kiä tuld kohendi' ja paast vatto riibi'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Kalõvipoig visas' lavva kóórma säläst, astõ kóópa ja ütel': „Nüüd ummõtõ' löüse hüä öömaja ja lämmind róóga üle mitmõ ajo!"

Meehe' naksi' irvitämä ja vahe' tulõjat altkolmu. Tul'l' vällä, et sääl vanasarvigollõ ja tä perrele róóga keedeti. Kalõvipoig es küsüki' pääle tóó inämb süvvä', küssi õnõgi' tééd perremeehe mano, et tóó póólt ehk magusamba keretäüt õdagos saija'. Paa hoitja' juhati' téé vanasarvigo mano.

Vanasarvigo sulastõ irvitämiste all läts Kalõvipoig tééle. Nóó' mõtli': no nüüd lätt kangõ méés lõksi.

Téé ol'l' küll vilets ja vaivaline, Kalõvipoig jõus' siski' pia maaalotsõst käügüst läbi. Ruum läts laembas ja korgõmbas, viimäti tul'l' vasta suurõmb kóóp, koh joba laeh lamp palli. Tagasainah ol'l' mito ust. Üte ussõ kõrval sais' kats pangi. Üteh ol'l' piimä karva valgõ vedelik, tõisõh tõrvavedelik. Tarõ ussõ takast kosto voki vurrin ja keträjä laul.

Kalõvipoig püüs' ust vallalõ tetä', a es jõvva'. Sis tegi helü veidö peenembäs ja laul' keträjälle vasta, et tä om neijolõ kosja sõitno'.

Tóó pääle nakas neijo ussõ takast seletämä, et kosilanõ olõvat hääl ajol tulno': perreméést ei olõ' kotoh, pernaine küdsä kóóki. Ku võõras méés tahtvat timä mano saija', sis kastko' käsi musta vedeliku sisse, miä ussõ kõrval, sis võivat tä ussõ éést murda'. Ku tä tahtvat umma jõudo vähändädä', sis kastko' käsi valgõ vedeliku sisse.

Kalõvipoig kas't' käe tõrvapangi. Sis tuus' hindäh suurt jõudo. Ku ussõst kinni võt't', tõmmas' ussõ kõiki piitoga' maaha. Tä astõ tarrõ sisse. Neijo karas' voki takast üles ja pagõsi tõistõ tarrõ. Säält pallõl', et kangõ méés umma jõudo piimäkarva pangih vähändäsi', muido pitsitäsi' tä neijo edimädse käeandmisega' är'. Kalõvipoig es panõ' esiotsa neijo palvõt täheli', mõtõl', et ka kangõ käega' saa hõrnalt, hellält putto'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Kalõvipója silmä' nägevä' õnõgi' mõõka peräsaina pääl. Mõõga kõrval ripusõ' paijovits ja küüdsist küpär. Noist tõisist ei hooli' vägiméés suurõmbat. Mõtlõs no mõõga pääle ja taht toda sainalt võtta'.

Piigakõnõ an'd' nõu mõõga asõmõl, midä ega sepp võivat tetä', küüdsist kübärä vai paijovitsa võtta', sest kübäräl kümme väke ja vitsal säidse saladust.

Sis pan'd' neijo esi' kübärä päähä ja ütel': „Kasva', kasva', kulla neijo, kasva' Kalõvi korgusõs!" Silminäteh sai piiga Kalõvi suurutsõs.

Tóó tegi Kalõvipójalõ nalja. Tä tah't' ka imekübärät próóvi', võt't' kaabu neijo pääst, pan'd' hindäle päähä ja sõnas': „Vao', vao', velekene, sõsara noorõ suurutsõs!" ja Kalõvipoig nakas' vähämbäs, vähämbäs jäämä ja sai tõistõ inemeste suurutsõs.

Neijo kuts nüüd ka uma sõsara tõisõst tarõst vällä, kiä niisama kui timägi' maapäält röövit ja all ilmah vangipõlvõh eläs. Kalõvipoig lupa näid kõiki är' pästä'. Ja neijo' nakasõ' Kalõvipójalõ altmaailma maijo näütämä. Sarvigo vanamoori pandva' kööki kinni', et tóó näid kéélmä es saas tulla'.

Nä' lätsi' kiviussõst läbi korgõ kivivõlvi ala ja kõnne' tükü kivitéed edesi. Tul'l' vasta ravvast tett tarõ, ravvast ussõ', ravvast akna', lae' ja põrmando'. Vanõmb piiga selet', et tóó om sarvigo sulastõ tarõ, koh tööd pidävä' tegemä ja vaiva nägemä.

Säält vei' neijo' Kalõvipója edesi. Vasta tul'l' vasõst tarõ. Vanõmb piiga selet', et tóó om orätütrikka eloasõ, koh nä' tööd pidävä' tegemä ja vaiva nägemä.

Véél edesi vei' neijo' vägimeehe. Hõpõtarõ ééh. Saina' hõpõst, lagi hõpõst, põrmand hõpõst. Hõpõst karbi' nukah, hõpõrahha täüs. Keskmäne neijo selet', et tóó om vanatühä egapäiväne tarõ, sääl tä puhkas ega päiv.

Nii lätsi' nä' sis edesi, lätsi' hõpõ ussõst läbi ja käve' tükü hõpõtéed edesi. Sääl tul'l' vasta kuldtarõ, koh kõik

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

asä' selgest kullast olli'. Keskmäne neijo selet', et tóó vanatühä pidotarõ, koh tä pido päivi möödä saat.

Säält minti véél kuldtéed pite edesi. Saadi viijendähe tarrõ, miä kõõ siidist tett. Nukah siidikirstu', siidikangit täüs. Noorõmb neijo selet', et séé põrgo neije eh't'mise tarõ olõvat.

Põrgo moro pääl nääuti' neijo' Kalõvipójalõ 7 aita. Kavvõmbah olli' lauda', miä luist olli' kokko pant. Neid kaema ei taha' vägiméés inämb minnä'. Nakas vanasarvigo perrä küsümä ütte ja tõist.

Neijo' seleti', et vanasarvigot kodo oodõtavat, ja anni' Kalõvipójalõ nõu jäl' rutto tagasi minemä naata', sest kui vanatühi kodo tulõvat, sis ei päse' inämb Kalõvipoig, ega neijo' minemä. Ütski' maapäälne ei olõvat säält véél eloga päsnü'.

Kalõvipoig lóót' uma jõvvu pääle ja es taha' pakõmise jutto kuuldaki'. Kui piiga' näi', et Kalõvipoig näide nõvvuandmisest ei hooli', sis püüsi' timmä salaja avitada'. Sarvigo sängü kõrval sais' kats klaasitäüt ütesugust kõllast jóóki. Üts ol'l' jõvvusünnütäjä, tõine jõvvuvähändäjä jóók. Noid pruuk' vanasarvik vahepääl. Piiga' jäl' vaheti' nüüd nóó klaasi' är'. Tahtsi' véél rohkõmbki' tetä', a' joba kos't kõva mükin.

Sarviktaat tul'l' kodo. Kangõ kulak lei vasta värrit. Nóó' lätsi' vallalõ ja järgmisel silmapilgul sais' sarvik joba Kalõvipója ééh.

Kalõvipójal ol'l' véél sooviküpär peoh ja tä sais' vähämbäl kujol nigu tä hindä inne ol l' moonutanu'. Sarvik nakas' Kalõvipoiga pilkama, nigu tah't' näüdätä', et tä sel uudishimolikul meehel pia kaala murd.

Kalõvipoig julgõlt vasta: „Är' lobisko' midägi' ilma aigo. Ku hindä kangõs piäd, sis tulõ' kaema jõudo!"

Vanatühi nõvvuh. Naati võitlusõ vasta valmistama. Sarvik läts sängü mano ja jõi säält klaasist jõvvuvähändäjät jóóki, miä timä tiidä' muidogi' jõvvukarastaja jóók pidi

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

olõma. Kalõvipoig jäl' pan'd' soovikübärä póóho, et toda säält parajal ajol võtta'.

Vanatühi las'k' vanõmbal neijol raudtarõst raudkirstust raudketi' tuvva', et noidega' vastast kinni' köütä'.

Sis nakas' võitlõmine. Vastatsõ' sase' tõinetõisõl ümbrelt kinni' ja naksi' niida kaema, kumb saa kumma pikäli' panda'. Es olõ' véél inne nii suurt võitlemist nätt: põrgo põrmand põrisi, katus tükki kaala sadama, kõõ maa pind nakas' kõikoma.

Niiviisi võidõldi tükk aigo, a' võito es saa' kumbki'. Sis puhati veidö. Ja kui jäl' vahtsõst pääle naati, sis muut' Kalõvipoig hindä soovikübärä abil suurõs ja armõto' tugõvas. Sis krapsas' tä sarvigo kinni', nõs't' kümne süle korgusõhe ja lei tä võõst saani' maa sisse.

Sis nakas' Kalõvipoig raudõ kohendama, et vannasarvigot kinni' panda'. Ku vanatühi nägi, miä timmä nüüd óót, nakas' äkki kahanõma, jäi vähämbäs ja vähämbäs, kuni täst õnõ lombikõnõ sinist suitsavat vett perrä jäi.

Kalõvipoig sai véél pilgatõh pakõjallõ takast hõigata': „Kae mullõ põrgo perreméést! Esi' taht võidõlda', a' pand plehko. A' küll mä só tõinekõrd ketti panõ!"

Kalõvipoig käs'k' neijel valmis olla' pakõmise pääle põrgost. Piiga' kraame' sis tublistõ kallit rõivit ja ehteasjo kokko, es unõhta' ka paijovitsa pekko võtmast. Kalõvipoig jäl' võt't' hindäle mõõga vööle, võt't' sarviktaadi varakambrist kümme kotti kulda ja hõpõt üteh, nõs't' neijo üskä, pan'd' soovikübärä päähä ja ütel' tollõ, et tóó timmä nüüd koobasuuhtõ toimetasi', koh tä lavva kóórma om. Ja silmäpilk sai' kõik sinnä'.

Supipada kéétjätega' ol'l' är' kaono'; mõnõ' tunglõ' palli' véél tulõasõmõl. Kalõvipoig võt't' soovikübärä pääst ja visas' tullõ.

Sis lade lavva kóórma hindäle sälgä, nõs t' kullakoti' laudõ otsa ja sääd' neijo' kotti otsa istma, kiä sääl kui kana' lauluviisi naksi' kaagutama.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Kalõvipoig es saa' véél sata sammogi' asto' kui kõrraga' sälä takah müginät kuul'd'. Vanasarvigo kälüsk säitsme selliga' tul'l' Kalõvipójalõ kurja kätte masma. Noorõmb neijo nakas' nõijavitsa keerotama ja hõigas': „Maa meres! Kóórmakandjalõ sild ette!"

Silmäpilk ol'l' egal póól vesi. Õnõ Kalõvipója ééh sild. Kost Kalõvipoig jala nõs't', jäl' vesi asõmõl.

Vanatühä kälüsk jäi ummõ selliga' mere véérde vah't'ma ja imehtelemä. Nii nakas' Kalovipója käest mitot asja nõudma, minkä pääle Kalõvipoig lubas' sis vastust anda' kui tõinekõrd põrgohe lätt.

Kui takahajaja kuul'd' et Kalõvipójal mõtõ' om véél põrgohe tulla', läts tuulõkiirusõga' ummõ selliga' tagasi.

Séégа' olli' põrgoh käümise äpärdüse' mõõdä. Kalõvipoig lähösi kodolõ.

Tälle tul'l' Alõvipoig vasta. Tóó hoolõ ala an'd' neijo'. Joba téé pääl ol'l' Alõvipoig vanõmba piiga armuvõrko jäänü'. Noorõmba sõsara võt't' Kalõvipója kaaslanõ ja sugulanõ Sulõvipoig hindäle naises.

Mõnõ ajo peräst sai ka keskmäne sõsar hóónõtarga Olõvipója naises, ja näide perähtulõja' olli' osava' ehitüsmeistri'.

Maailma otsa ot's'mine.

Kui Kalõvipoig tükk aigo kotoh ol'l' elänö', hindäle Olõvipója abiga' uhkõ liina ehitänü' ja riigi piiri' kindlustanu', tul'l' kangõl meehel himo ilma otsa reisi'.

Kalõvipoig tah't' sõido jaos Olõvipójal laskõ' tammõ puust laiva ehitädä', a targa' seleti', et ilma otsa ei saa' puust laivaga' sõita', sest virmaliste tuli või puust laiva palama läütädä'. Anni' nõu tollõ sõido jaos karrast, mürgüst vai vasõst laiv tetä'.

Ei lasõ' Kalõvipoig raud- ega vasklaiva ehitädä', lask puhtast hõpõst laiva tetä'. Laivalõ pand nimes Lennok.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Kalõvipójalõ hindäle taoti kuldsärk, ülembille hõpõsärgi', vanõmbille vasksärgi', targolõ terässärgi', alambille raudsärgi'. Neih rõivih es piä' Lennoki sõitja' virmaleisi pelgämä.

Kalõvipoig võt't' sõidolõ hulk laivamééhi, sõamééhi, ilmatarko, keeletarko ja tõisi julgit riigialambit üteh. Kalõvi kaaslasist sõit' üteh Alõvipoig ja Sulõvipoig. Olõvipoig jäi riiki valitsõma.

Laiv laaditi móóna täüs, ja rõõmsalt tõt't' Lennok minemä, nõna Soomõ poolõ. Lootusrikkalt kosti' laivalt julgõtõ meste lahkomislaulu'.

A' kavva' es saa' Lennok lustiliselt linnata'. Soomõ nõija' olli' Kalõvipója reisist kuulda saanu' ja puhe' mere mässämä. Säidse ööd ja päiva pessel' Lennok tormi käeh. Viimäti nakas' jäl' päiv paistma, ja Lennoki sõitja' näi' maad.

Kalõvipoig es läpe' är' óóta', kunas Lennok randa jõud, hüpäs' vette ja vidi laiva köüdsega' takah kuni randa sai. A ütski' es tunnõ' ega' tiijä' tóó maa nimme. Peräst saadi tiidä', et laiv mitte Soomõmaalõ es olõ' jõudno', a Lapimaalõ.

Kalõvipoig võt't' hindäga' Alõvipója, Sulõvipója ja keeletarga üteh nink läts maad kaema. Lühükese käümisega' sai' üte talo mano. Tarõ ussõl kedräs' üts neijo, kiä võõrit näteh är' heitö ja tarrõ jóós'k'. Sis tul'l' tarõst vällä vanaméés, kiä kiäki' muu es olõ', ku Lapi tark Varrak.

Kalõvipoig küssi Varrakolt tééd maailma otsa. Tark selet', et maailma otsa ei olõ' véél kiäki' üles löüdnö'. Sinnä' poolõ sõitjit om mito olno', a säält tagasi tulõjat ei olõ' üttegi'. Kõik julgõ' meremeehe' oma' Sädemede saarõl surma saanu'. Küll lubas' Lapi tark Kalõvipójalõ kodo poolõ tééd juhatada'.

Targa hirmutamine es heidütä' Kalõvipoiga. Tä tah't' iks edesi sõita', kui mitte ilma otsa ei saa', sis vähämbält jäl' mõnõlõ võõralõ maalõ.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Varrakollõ mééldö meste julgus ja tä ol'l' peräst nõvvuh esi' ka üteh sõitma. Kalõvipójal ol'l' hää méél ja tä tõot' Varrakollõ rikkaliku taso. Kaup tetti valmis. Varrak nõus' palga lisas véél toda, miä Kalõvi kotoh saina küleh raudketiga' kinni'. Kalõvipoig ei mõtlõ' ka pikembält ja lupas Varrakollõ ka tóó. Varrak tul'l' Lennoki pääle. Purö tõmmati üles, ja laiv linnas' Lapi targa nõvvukal juhatusõl kui nóól võõrastõ maije poolõ. Äkki sattõ laiv võrõngo ligi. Säält es avida' purö', ega' mõla' ussõ. Surm ol'l' mestel silmäga' nätä'.

Hädä ajol tul'l' Lapi tark appi. Tä mäh'k' ütele vaadilõ verevä' rõiva' ümbre, köüt' vaadi tugõva kablaga' laiva külge ja heit' sis vaadi merde. Vallaskala nägi söötä, haar'd' suuhtõ ja nakas' kärmält edesi ojoma nink vidi nii laiva véé neelü séést ussõ. Jäl lätt sõit edesi, iks põhä naba poolõ.

Pikä sõido pääle jõuti Sädemede saarõlõ. Jo kavvõst näi' meehe' säält tulõsambit taiva poolõ nõsõvat. Kalõvipoig taht saarõ pääle minnä', a' Lapi tark ei lupa'? Üts seltsiline lätt siski' saarõlõ. Näge saarõl mäe, miä tuld purskas, tõisõ, miä savvo sünnütäs, kolmandama, miä kéébä vett ussõ viskas.

Kalõvipója seltsiline lätt luku ligimbält kaema. Miä rohkõmb tä edesi astus, toda kuumõmbas lätt. Tä vasksärk tsärisi kuumusõst, silmä ja kolmu karva' naksi' kõrbõma. Kui Sulõvipoig inämb palavust kannahtada' es jõvva', nakas' tulõmäke siunama, et tä asända' niipallõ kuumust raiskas, kuna kodomaal sedä tarõ kütteski' ei jakko'. Pan'd' sis tol imetulõl uma piibo palama ja tul'l laivalõ tagasi.

Sädemede saarõlt sõitva' maailmaotsa otsja' edesi. Viimäti jõuti sinnä' maalõ', koh kikka' söövä' kulda, kana' karda, hani' haläst hõpõt, varõsõ' vanna vaskõ, koh kapsta' kasusõ' kuusõ korgusõni'. Kalõvipoig heit' puhkama, saat' keeletarga mitmõ seltsilisega' maad kaema. Meehe' käve' tükü maad är', es kuulõ' tsirgu laulo, es näe' üttegi' elävät hinge.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Õtak tul'l' kätte, ja meehe' heidi' üte puhmu ala puhkama, a toda nä' es tiijä' arvatagi', et nä' tóó maa hiidlatarga kapstaaida olli' johtonu'. Hummongo tul'l' hiidlaneijo aida kapsta lehti kakma. Neijo koräs' meehe' põllõ sisse ja vei kodo esäle nätä'. Sääl nakas esält küsümä, mis kirbu' néé' oma', miä tä kodo toonu'. Hiidlatark mõis't', et löüt pupe' mõistusõga' inemese' oma' ja nakas' näide tarkust kaema. Tä pan'd' näile mõistatuisi ette, miä keeletark kõik är' selet'. Tóóst tuus' hiidlatark nä' mõistliku' meehe' olõvat ja käs'k' tütärd méédhi tagasi viijä'. Tütär koräs' meehe' jäl' põllõ sisse ja tah't' kapsta aida tagasi viijä'. Téé pääl naksi' meehe' keeletarga abil pallõma, et tä näid laiva pääle viissi', mitä neijo ka hüämeelega' tegi.

Kui korgõ pilvetulp ilmo kabõhõnõ randa, astõ laiva mano ja raput' meehe' põllõst laiva laelõ. Tä ol'l' rutto tulnu' ja lõõdsut' veidö. Tä hingehõhust nakas' meri lainetama, ja laiv linnas' kui nóól rannast kavvõ.

Jäl' tõmmati purö üles, ja laiv linnas' õkva põhä poolõ. Korgõ' iämäe' oijo' laivalõ vasta. Virmalise' nõssi' taivahe, koh nakas' võitlus, sõda, nii et kuldkilbi' ja hõpõoda' läüge'. Laiv õhet' õnõgi' tóóst paistusõst. Nüüd kattõ mestel julgus edesi sõita'. Kõik tahtsi' tagasi pördä'. Kalõvipójal ütsindä' es kao' julgus ja tä nõus' edesi sõito.

Pia jõus' laiv pininokki maalõ. Randa ilmo hulk an'd'säkit lóómõ: altpóólt pini' pikki handoga', päältpóólt nigu inemese', a üleni' karvatsõ'. Nóó' es lasõ' üttegi' laivaméést perve pääle, sõde' ja tsonge' vasta mis hirmus. Sis hüpäs' Kalõvipoig esi' näide sekkä, surmas' näid sadandit ja tuhandit. Õnnõkómbõl löüs' tä ka üte hobõsõ, karas' tollõ sälgä ja nakas' tondilaisi takah ajama. A tóó maa tark saat' Kalõvipójalõ vainuköüdse téé pääle ette. Hobõnõ heitö toda nii, et maahà sattõ ja hinge heit'.

Kalõvipoig vihas't' hirmsahe tóó pääle ja nakas' vandma ja néédmä. Haar'd' maast tammõ tüve ja ai tóóga' säärtse' vao' nurmi sisse, et nóó' inämb viläkandmises ei kõlba'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Säältmaa tark tul'l' noomima. Kalõvipója pääle mõijo' targa sõna', a mis tett, toda es saa' inämb parandada'. Pöörd sis Uko poolõ palvõga', et tä kurba põhämaadki ummõ annõtõga' es unõhtasi'. Nüüd sai tark arvo, et Kalõvipoig mitte kurä nõvvuga' näide maalõ es tulõ'.

Kalõvipoig küsüs targa käest tééd maailma otsa. Ei séégi' tark tiijä' tééd. Kuulutas maailma otsa otsijille hätä ja hukatust edesisõidol. Sest sääl koh maa taivaga' kokko lätt, olõvat värräj, miä Kalõvit põrgo ja surma suuhtõ vii.

Nüüd nakas' Kalovipoig mõtlõma: kõgõ paremb vast ümbre pördä'. Ja an'd' käsü kodotééd ette võtta'. Lennok pöör'd' nõna kodo poolõ ja jõus', ilma suurõmba äpärdüsetä' Tal'na ala.

Kalõvipoig sai séést reisist opõtust, et targõmbalt kodo tuldas ku kotost vällä mindäs. Ülembäs kui hõpõ varra, kallembas kui kullakóórmat tulõ tarkust tunistada'. Selt pikalt reisilt ja essömisilt sai Kallõv tiidmise, et olõ õi' suurõl ilmal otsa ega' Taara tarkusõl piiri.

Õnnõlikult jõusi' reisjä' kodo tagasi. Kotoh tsirgu' lauli', kägo kuuk' kuusõ otsah: „Umal maal häitses õnn, kotoh kasus kasu paremb. Kotoh tundva' hoovipini', tulõ tutva teretämä; lahkõlt paistmah päiväkene, paistva' taiva tähekese'."

Mõni aig peräst kodomaalõ jõudmist ilmo kõrraga' Lapi tark Kalõvipója mano. Tul'l' palka nõudma, et Kalõvipójal maailma otsa ot's'misel saatjas olno'. Ütel': „Anna' nüüd luba palgas võtta' toda, miä ketiga' müürü küleh kinni'!"

Kalõvipoig vasta: „Olõ õi' mul härgä ega' orja ketih. Ütle, mis löüsid?„

Lapi tark selet': „Löüse vana raamado müürü küleh ketiga' kinni'."

Tóó vana raamat ol'l' rahva priiusõ raamat. Kalõvipoig ol'l' perüs unõhtanu', et täl säärne raamat ketiga' müürü küleh. Kalõvipoig käs'k' targal võtta' raamadot, ku tä timmä om löüdnö'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Tõisõ' pallõsõ' Kalõvipoiga perrä kaija', miä raamat tóó om. Kalõvipoig mõtlõs lupamise pääle ja ütles: „Sõnast méést, härgä sarvõst! Miä tõotõt, täüdetägü'!"

Lapi tark võtt raamado, lätt raamadoga' umma téed. Pand rahva priiusõ raamado laiva ja purõtas laivaga' kavvõ põhämaalõ.

Sedaviisi jäi rahvas priiusõ raamadost ilma.

Sõda.

Säidse aastat ol'l' raahu maal valitsõnu'. Riik ol'l' tóó ajo siseh tublistõ puhano', rahvast rohkõhe mano siginõ'. Ollõv ol'l' véél mito liina ehitänü'.

Sääl tóódi äkki kuningallõ sõnnom, et vainlasõ' oma' maalõ tulnu'. Kalõvipoig las'k' sõaväe kokko aija' ja kihot' esi' kah Viromaalõ, koh sõda pidi tulõma. Tä hobõnõ kiräs' kuld ja hõpõ ehtist, Kalõvipoig esi' sõaristoh uhkõ ja kohutav.

Viroväläl näkkö vainlaisi kui kusikuklaisi kihisevät.

Kalõvipoig sääd' uma maleva lahingo valmis ja näüt' kangõlaisilõ saisopaiga' kätte. Nüüd võis veretalos alata'.

Kalõvipoig sõit' hobõsõ säläh sõa keskel. Surt mõõka keerotõh puis't' Kallõv meste päid kui puu lehti lepistõh. Tapõt kehhi riida' kasvi' suurõmbas ja suurõmbas. Sõameste külest kässi ol'l' maah kui hauossõ, sõrmi nigu kõrrõkõisi põllu pääl.

Vainlanõ sai võidõt. 10.000 näist sai surma, vaivalt mõni pässi eloga'.

Kui sõasaak jaet, lätsi' võitja' väe' kodo, kuna Kallõv ummõ kaaslastõga' véél vähäs ajos Viro välölõ luusma jäi.

Leeme kéétmine.

Läbi laanõ minneh näi' kangõlasõ' üteh paigah surt suitso. Lätsi' ligimbälle ja löüsi' säält kooba, kooba

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

suuh tulõ pääl pada, koh üts võõras vananaine ütel' poelõ kapstasuppi kéétvät. Meehe' palssi', et naine näide jaos ka üte kapsta pää véél patta mano panõs. Äde ol'l' tóóga' nõvvuh, jät't' méehe' kéétmä ja läts esiki' är' puhkama.

Ka Kalõvipoig, Olõvipoig ja Sulõvipoig heidi' makama, Alõvipoig ütsindä' jäi üles.

Es lää' kuigi' pallö aigo mõõdä, kui üts kolmõ vassa pikunõ meehekene maa séést üles kerkö, meehel kuldkelläkene kaalah, kitshapõn lõvva otsah ja sarvõkõsõ' kõrva takah. Meehekene küssi kah kapstalééme maitsa'.

Alõvipoig ütel': „Noh kui sa väikokõnõ kopa põhja är' ei upu', sis võis jo sullõ lubata' kah!"

Võõras lubas' esi' paast rüübätä' nii pallõ kui taht. Kõpsti karas' tä sis paa veere pääle ja nakas' larpma. A läts sis esi' silmänättävält suurõmbas, „kerkö kuusõ korgusõni', paiso ligi pilvini'". Ja sis kattõ tõine kui kastõ' päivä käeh silmist är', sinist suitso õnõgi' jäi järgi.

Alõvipoig kai patta, mitte tsilkagi' es olõ' inämb sääl. Miä no tetä? — Kan'd' vahtsõst paa vett täüs, pan'd' kapsta' vette ja tegi suurõ tulõ ala. Sis ai Olõvipója vahti pidämä ja heit' esi' puhkama.

Niisama johto ka Olõvipója vahi ajol.

Peräkõrd tull' vahikõrd Kalõvipója kätte. Jäl' ilmo väikene meehekene ja pallõl' süvvä'. A Kalõvipoig es lupa' tälle muido, kui väikene méés uma kellä tä kätte panti and.

Niipia kui Kalõvipoig kuljusõ hindä kätte sai, las'k' nipiga' meehekesel silmäkolmo pite. Äkki käve üts kärgähtüs, ja väikene võõras vaijo mürinäga' maa ala.

Meehe' virgo' üles. Vananaine jóós'k' puhmust vällä.

Kui vananaine kelläkest Kalõvipoja käeh nägi, heitö är' ja kattõ niisama kui häräpõlvlanõ maa ala.

Kangõlasõ' naksi' nüüd söömä ja jutusti' ummõ imevärki õõseidsi johtomeisi. Peräst sõõki käs'k' Kalõvipoig

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

umõl sõbrol puhkama minnä' ja lubas' näil hummongo är' kodo naata' minemä. Kalõvipójal olli' mõttõh no esisugumadsõ' plaani'.

Pia norssi' kõik neli kooba suuh haina pääl. Kalõvipójalõ ilmõ unõh moroäde tütre', kiä imeilostõ tandse' ja Kalõville häid oppuisi jai'...

Kui kikka' kirgmä naksi', kattõ' neitsi', kattõ illos unõnägo.

Tõine põrgohkäük.

Päivä nõsõngol nõs't' Kalõvipoig pääd. Tä sõbra' magasi' véél rassõt und. Vägiméés ai hindä istukallõ, karas' üles, suge sõrmiga' hiussit, võtt' mõnõ kopatävve lééme paast tsirgupettes ja läts sis sinnä' paika, kohe tä ol'l' ööse nännü' allilma elänikka kadovat. Sääl nägi tä sinist lainetavat vett, sinitse véé veereh pilliróóh. Méés märgäs', et siist vii téé põrgohe.

Kalõvipoig lei kondsaga' vasta maad. Sääl avasi' hindä süväüse ussõ', kost suitso ja nõkõ vasta silmi heit'. Kalõvipoig astõ avaussõ. Säält es või' midägi' nätä'? Kóóp ol'l' nii matal, et tä pidi kumaruisi käümä. Edesiminek pais't' joba perüs võimata' olõvat.

Kaarna oppõmise pääle kõlis't' sis Kalõvipoig kellä, miä häräpõlvlasõlt ol'l' saanu', ja perüs imeh: nõgi ja suits kattõ' kui udsu päivä éést.

Nüüd läts Kalõvipoig jäl' suurtõ sammõga' maaalost téed pite edesi. Edimält näkkö päivä kuma valgust, peräst läts nii pimmes, et Kalõvipoig kui kotih pidi kobima. Sääl kõlis't' tä jäl' kellä, ja kõrraga' läts kõik valgõs. Kalõvipoig võis kärmält edesi minnä'.

Nüüd tulli' jäl' kardvõrgu' ette. Kalõvipoig kak'k' neid pallö-pallö katski', a véél paksõmbalt pais't' näid ééh olõvat. Kõlis't' jäl' kellä, ja võrgu' kattõ' éést.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Sai tükk maad edesi minnä', kõrraga' jäl' oja ééh. Silmä perrä es näü' tõine lagä ega' süvä olõvat. Kalõvipoig astõ vette, a oja tõine perv kui pagõsi ééh, es jõvva' läbi minnä'. Kalõvipójal karas' hingki' täüs: inne sai Peipsist kéélmätä' läbi käüdös, nüüd ei saa' siist virdsa-soonõkõsõst üle. Nii kuul'd', kui vähk opas': kõlista' kellä! Kalõvipoig kõlis't', ja ol'l' ka pia kuival maal.

Sääl tulli' jäl' kihulastõ parvõ' tälle külge.

Kalõvipoig kõli'st', ja kihulasõ' kattõ' tuultõ.

Nüüd mõis't Kalõvipoig, et tallõ kelläkese abiga' või kõik kõrda saata' ja astõ tugõvide sammõga' edesi.

Põrgoliste poisikõsõ' tulli' müginä pääle kaema, kiä kangõ méés allilma raahu rikk. Ku nä' Kalõvipoiga silmssi', panni' kõik jäl' tuhatneljä plagama ja anni' vanasarvigollõ kangõlasõ tulõkost tiidä'.

Sarvik kogos' nüüd kõik uma' selli' kokko ja saat' Kalõvipójalõ vasta.

Tóó ajo séék jõus' vägiméés joba jõõ véérde. A jõõh es olõ' véé tsilkagi'. Sula tõrv siseh; laine' palassõ' ja ja aavä' tulist suitso vällä. Üle jõõ om küll raudsild, a silla pääl joba põrguliste kari ééh.

Kalõvipoig nakas' méehi pilkama: kae' mul konnakarja silla pääl!

Tóó pääle panni' põrgolise' uma' sõarista' tõõhö. Nóóli sattõ kui vihma Kalõvipója pääle. A Kalõvipoig sais' kui raudsain, kui tukõv tamm vainlastõ vasta. Kohe mõõgaga' keerotas, sinnä' surma sünnütäs.

Küll niit Kalõvipoig mõõgaga' ummõ vastatsit maaha, iks rohkõmb tõisi saadõtas asõmõllõ. Kõgõ osavamba' meehe' saadõtasõ' asõmõllõ. Kõgõ osavamba meehe' saadõtasõ' Kalõvipójalõ vasta.

Kalõvipója mõõga ja kelläkese vasta ei saa' nä' midägi'. Pia vankos põrgoliste võim. Kiä päses, pand plagama.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Vanalsarvigol hindäl hirm käeh. Perräjäänü' põrgoliste abiga' vöörätäs suurõ pae tükü ussõ ette, et Kalõvipoig sisse es saas.

Kalõville ei paista' inämb üttegi' vainlaist silmä. Edesiminneh jõud vägimées kinni' pant ussõ ette. Virotas tugõvahe kulakoga' vasta ust, ja uss lindas kõiki piitoga' sisse. Kalõvipoig astus üle läve. Tarõh näge uma imä varjo kuldlinno ja hõpõvillo keträvät.

Vokist hääl póól ol'l' kaus rammu vett, kuräl póól kaus nõrkusõ vett. Äde vari tähen'd' hääpoolitsõ kausi pääle. Kalõvipoig tuus' sääl jõvvujoogi olõvat ja jõi üte sõõmuga' är'. Nii tuus' hindä pallõ tugõvamba olõvat. Võt't' pae tükü, visas' kambrõ saina pite. Maa nakas' põrrama, paesaina' purusi' põrmandollõ maaha.

Kalõvipoig kaes ümbre. Näge sainah salaussõ. Pand käe ussõ pääle, ja kõrraga' lätt uss vallalõ. Ussõst kargas vällä 30 vanasarvigo kõgõ tugõvamba méést, kiä kõik Kalevipója külge asusõ' ku pini' kahru kallalõ. Kalõvipoig nakas hindä kaitsma. Kohe iks ropso no virotas, sinnä' tõist olõ-õi' vaja.

Pia oma' kõik 30 méést põrmandol maah, tossu' väläh. Nüüd nakas vanasarvik kõnõlõma: „Piä', piä', poiskõnõ, kas sa nalja ei mõista'!" Ja nakas Kalõvipójalõ tä süüdä ette lugõma.

Kalõvipoig vasta: „A kiä ol'l', kiä häräpõlvlasõ näol mééhi käve narmah, kiä leeme är' sei? Kiä pagõsi võitlõmise éést är'? Nigu sa ééh, nii ma perrä. Tahad raahu pitä', olõ valmis raahu tegemä. Jõud tekko' otsusõ!"

Sis tul'l' võitlus vanasarvigoga', méés meehe vasta. Sarvik jõi essü kómbõl jõvvu vähendäjät jóóki. Minti vällä koplihe.

Säidse ööd ja päivä kes't' vastastõ heitlemine. Kõrdamöödä kergüti' meehe' tõinetõist ja rabasi' vasta morro, nii et maa värisi ja vesi mereh kohisi. Joba nakas' Ka-

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

lõvipójalõ väsümüs tulõma. Kõrraga' nägi: tä imä vari keerotas kóótslit kümme kõrda ümbre pää ja viskas sis prantst põrmandollõ. Kalõvipoig sai arvo, et séé tälle opõtusõs ant. Sis sase véél kõrd sarvigo tugõvide kässi vaihõlõ, nõs't' tä tuulõ kiirusõga' üles, keerot' kümme kõrda ümbre pää ja virot' matsti maaha. Pan'd' põlvõ sarvigo rindo pääle, võt't' võõ ja kööt' vastalise käe' kinni' ja vidi raudkambrõhe. Siin pan'd' vägimées sarvigo kässi ja jalgo pite ketti, sääd' täll rõnga' ümbre kaala ja puusa nink pan'd' keti otsa' kõvastõ pae saina külge kinni'. Sis vöörät' suurõ kivi ussõ ette, nii et vanatühi inämb kohegi' poolõ liikoma es päse'. Ku vanasarvik joba kinni' ol'l', nakas' véél Kalõvipoiga pallõma, et tóó timmä vallalõ' lasõs, a kangõlanõ es võta' inämb palvõt kuulda'? Läts sarvigo varaaita, võt't' neli kotti kulda ja hõpõt, kööt' koti' paariviisi kokko ja nakas' kodo poolõ minemä.

Pia nakas' ilma valgus paistma, ja Kalõvipoig sai jäl' maa pääle, koh tä ummõ sõproga' kokko sai.

Kalõvipoig elli nüüd tükk aigo kotoh, valit's' riiki ja tegi rahvalõ pallö hääd.

Viimäne võitlus.

Kalõvipója viimätsel eloajol nakas' pallö raudmééhi*) üle mere mé maalõ tulõma. Edimält tul'l' näid veidö. Noidega' sai Kalõvipoig kergehe valmis. Aigopite nakas' vainlaisi iks rohkõmb ja rohkõmb tulõma. Rahvas värisi hirmo ja pelü peräst. Kõik tuusi': noid raudrõivih meste vasta ei küünü' mé jõud.

Kalõvipoig sai arvo: ajo' oma' hädaohtliku'. Saat' egalõ poolõ käsü' vällä: meehe' valmistagu' sõa vasta.

*) Säkslaisi.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Kotost är' minneh las'k' Kalõvipoig uma varandusõgi' är' maa sisse matta'.

Meehe' sai' sõasõnomi kätte ja tulli' kokko. Joba järgmäsel päiväl nakas väkev võitlõmine laivoga' tulnu' raudmeste vasta. Póól päivä puistas Kalõvipoig vainlastõ rito. Vainlastõ hóópi all sai Kalõvipója hobõnõ otsa. Sato kaupa sai Kalõvi nõrgõmbit mééhi surma. Ka Sulõvipoig sai haavata'.

Säidse päivä kest sõda. Kalõvipója meste hulk jää vähämbäs. Sulõvipoigki' sai surma. Olõvipoig Alõvipójaga' saisva' Kalõvipója seltsih kui raudsain vainlastõ vasta. Väsümüs, nälg ja jano sundva' õdago vägiméést võitlõmiselt lahkoma. Ol'l' selgesti nätä', et asända' vägevide vainlastõ vasta jõudo kulutada'. Alõvipója ja Olõvipója seltsih rännäs' kangõlanõ mõtso pite edesi. Alõvipoig lätt järvele jóóma, satas kogõmada' korgõlt järve ja upus är'.

Kurval meelel käü Kalõvipoig: sõavägi otsah, sõbra' koolnu'. Olõvipoig véél eloh, a' tóógi kavvõh. Kalõvipoig ei taha' inämb inemeisi nätä' ega' kellegagi' kokko putto'. Eläs Koivajõõ pervel mõtsah tükk aigo.

Nälg tulõ kätte. Kalõvipoig nakas kala püüdmä. Kala õngitsõmise aigo johto kolm raudméést tä mano. Võõra' nakassõ' mesikeeli jutto ajama, lupassõ' lepingot tetä', a' esi' püüdvä' säälsamah Kalõvi päivi lõpõtada'. Vägiméés sai näide nõvvust arvo ja mas's' näile paraja palga.

Tõinekõrd tul'l' jäl' üts raudméés tä mano. Tah't' Kalõvipoiga nõvvo meelütädä'. Kalõvipoig es vasta' meelütüste pääle, käs'k' õngõritva jõõst vällä tõmmata', et kehäkinnitüst saija'. A õngõvabas mitmõ süleline pal'k', söödäs nilot hobõnõ. Võõras es jõvva' õngõ liigutadaki'. Kohko perüs är': nii kangõs es olõ' tä Kalõvipoiga arvano'.

Koiva jõõ veereh es lövvvä' Kalõvipoig inämb raahu. Raudmestel ol'l' tä elopaik tiidä'. Vägiméés lätt hindäle parembat raahupaika ot's'ma. Kõnd Peipsi poolõ.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Kalõvipoig põrgo väräväh.

Mito aigo kõn'd' vägiméés Peipsi veereh. Viimäti jõus' Kääpä jõõ véérde.

Ilma halba mõtlõmada' astus Kalõvipoig Kääpä jõkkõ. Siin puhkas tä mõõk. Ja néédmine lätt sedämaid täüte: „Kui tulõ jõkkõ käümä tóó, kiä sinno inne kanno', murra' täl jala' mõlõmba'!" Silmäpilguga' lõikas mõõk Kalõvipója jala' mõlõmba' alt. Vägiméés ol'l' soovno', et mõõk mõõgavarga jala' lõikasi', a tä ol'l' väega' umbõ kandjast ütelnö', ja mõõk lõigas' täl hindäl kui mõõga kandjal jala' alt.

Käpili roomas' Kalõvipoig perve pääle. Sinnä' sattõ maaha. Terve vakamaa kat't' tä kehä, lagä lagõndik punõt' tä verest.

Taivadsõ' vaimu' tulli' Kalõvipója vallu vähändämä. A pästä' es olõ' inämb midägi'. Vägiméés jóós'k' verest tühäs ja suiko surmalõ.

Kalõvi vaim liinas' taivahe, Uko kotta. Siin anti tälle vasnõ kehä ja tä võis taivaliste seltsih hõisata' ja makust põlvõ maitsa'.

Vanaesä taivah ol'l' nüüd uma vahtsõ kodaniku peräst murõh. Mõtõl' ja mõtõl', et miä tõõd vägimeehele peräst surma anda'. Kut's' uma' nõvvuandja' kokko ja peeti sis paar päivä aru, miä amõtihe Kalõvipoig panda'.

Kalõvipója vaim saadõti tä kehhä tagasi, ja kangõs jäänü' korjus tul'l' jäl' ello. Jalgo es saa' Taara tarkus inämb Kalõville otsa panda'.

Valgõ hobõnõ saadõti Kalõvipójalõ perrä, ja vägiméést sunniti hobõsõ sälgä ronima. Salateid pite vei hobõnõ Kalõvipója põrgo värehti ette. Siin kuul'd' vägiméés käskö: „Räksa' käega' vasta paesaina!" Kalõvipoig räksas', lei pae lahki', jäi esi' kättpite pae prao vaihõlõ kinni'. Ja sääl pidä Kalõvipoig nüüdki' vahti, et põrgolise' põrgost vällä ei saa'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Suur Tõll.

M. Kampmann'i „Koolilugõmise raamat".

Saarõmaa póól elli kõrd
Tõll, suur, väkev méés niivõrd,
et tä ratta' sõrmõga'
võise taiva virota'.

Hiijomaal täl vele póól
sais' ééh külähkäügü hóól.
Sammo läbi mere véést,
süväüs es piä' méést.

Palgi viijesületse
kepis võt't' tä hindäle;
vaadi olut taske lei,
velel küläkostis vei.

Ku nälg hindä tunda' an'd',
liha tulõlõ sis pan'd'.
Léém lei vatto, katla kei, —
Tõll jo Hiijost kapstet vei.

Vainlastõ éést esämaad
vele' vahvalt kaitsva' taad.
Pakko löövä' vainuväe',
ku ütstõisõl andva' käe'.

Tõlli väega' pelksi' kõik,
ku tält kuuldo sõa-hõik.
Sai tä nimest tiidä' ant, —
jalamaid ol'l' pakko pant.

Jalgo all lei tuhka muld,
ku Tõll takast tegi tuld.
Tõlla ratta hõõhas' tä
säidse vérsta võõrlemä.

Vägiméés, ku sõda tul'l',
kõõ ééh esi' timä ol'l'.
Riihepar's' ol'l' timäl käeh,
vihtõ vainlaist suurõh väeh.

Kóólmist kül'v' tä riihepar's';
verilompi uppo var's'.
Tõllilõ jäi võitlusnurm,
siski' käve kondsõh surm.

Sälätakast võitjalõ
tüküs pääle vainlanõ,
Tõlli ette saisma jää
ja tält maaha löö är' pää.

Määräst imeht ilmah nätt:
päätä' edesi Tõll lätt!
Part tä perrä toova' käe',
mitä sóóh nüüd pistõ' näe'?

Surma süü är' Tõll véél võit.
Mõõga otsah pää, — eis sõit!
Kättetasomise téél
käü tä mito vérsta véél.

Nõtrus siski' ol'l' no liig,
maaha sattõ päätä' hiig.
Ja tä rohkõ verejóósk
muut' kõik võitlusvälä sóós.

Sattõh kõnõl' Tõlli kéél:
„Vele'! Sorts ku kiusas véél,
üldä' olko' sis té püüd:
„Tõll, Tõll! Nõsõ' üles nüüd!"

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Maa pääl olli' hüä' ao',
raahu kodomaalt es kao'.
Tõll võis havvah raahuga'
vägitöijest puhata'.

Karätsüralt temp sai tett:
üles Tõlli havvast pett.
Havvalõ läts hõikma hull:
„Tõll! Aig nõssõ' üles sul!"

Kae', sääl kakõs' moropind, —
vabas pässi Tõlli rind,
poolõs saani' üles ai,
vällä ümbretsõõri kai.

Ahvärdäv ol'l' Tõlli pilk,
kei täl ega vere tsilk.
Nõs't' sis verest võijet käe',
küssi: „Koh no vaino väe'?"

Kui Tõll arvo' saanu' ol'l',
et pet't' timmä tsüra ul'l' —
sattõ hauda tagasi
vannõ esi' hirmsalt nii:

„Tuim ja toorõs, tikõ méél
valitsõgu' rahvah véél!
Halva' kómbõ' elotéél
olko' raisoh rahva néél!

Minno heränd' üles mäng, —
ei nüüd avanõ' mó säng
inne, ku leht kadajah,
vasnõ kõgõ elo kah."

Ajo' olno', kaonova',
vana' värgi' vaonova',
Kõõ meil häöt' är' ajo rutt, —
Tõllist jäi véél — muistnõ jutt.

Tõl'k' Pedäste Peedo.

Ants ja vanapakan.

M. J. Eisen: „Eesti muistsed vägimehed".

Võiki umblõmah.

Kõrd nakas vanapakan Andsoga' võiki umblõma.

Nõglasilmä panõkoga' vanapakan pulgõh. Ants and nõu nõglatsit kolmõsüle piutsõst panda', sis olõvat ei' nii pallõ perrä tsuskmist.

Vanapakan pand kolmõsülelise niidi perrä. Egakõrd kui nõglaga' läbi tsuskas, jóósk morolõ värehti taadõ.

Ants umblõs lühkese nõglatsiga'. Pallõ innembidi töö valmis. Võit Andsol.

Tõl'k' Rõsna Riido.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

„Ma tunnõ kõik maailma looma',“ ütel vanapakan kõrd Andsolõ.

Ei Ants usu'.

„Ei tunnõ'!“

„Tunnõ! Kui usu-õi', viäme kihla! Toda tiijä ummõto', et sa kõiki tunnõ-õi'.

„Lepüme'!“

„Minka pääle?“

„Minka pääle esi' tahad!“

„Noh, toobi kulla pääle“.

Lepvä'.

Nüüd vaja kaija', kiä kihlaveo võit. Vanapakan lätt mõtsa. Taht säält sääräst eläjät otsi', ketä Ants tunnõ-õi'.

Saa viimäti kährä kätte. Arvas, et Ants sääräst looma tunnõ-õi'. Lätt Andsolõ kährä näütämä.

Ants vasta: „Tunnõ väega' hüästi: kähr!“ Ants tunistust anno', et kõik tooma' tund.

Nüüd kõrd vanapagana käeh näütädä', et kõik looma' är' tund.

Ants käs'k' vanapaganat päivä jumalihe minengo aigo mõtsa vèérde minnä'. Sis tullõv mõtsast säärne elläi vällä, ketä vanapakan tunnõ-õi'.

Vanapakan kaubaga' raahul.

Tooni' ajoni lätt Ants, võtt méépoti, määr naise ülekõõ mééga är'. Mõnõ päivä éést ol'l' vanapakan kanno tapno' ja pudsaja' aita panno'. Andso naine lätt, püherdelles sulõpudsajite siseh. Sulõ' nakasõ' egalpóól külge kinni'. Selle pääle köüt naine hindäle vèél põdra sarvõ' päähä ja samos sis mõtsa vèérde vanapaganallõ vasta. Tulõ neläkäpakil mõtsast vällä vanapagana poolõ.

Vanapakan tunistas ja tunistas. Hõikas: „Olõ-õi' ma sääräst kollõt eläjälóóma vèél ilmah nännü'. Olõ pallõ hirmsit lóómõ nännü', no sääräst põrglaist vèél mitte. Pää

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

kui põdral, kehä kui tsirgul, esi' käü nelä jala pääl. Olõ-õi' séé kellegi' elläi, séé om vana-halb esi'. Aa hirmu õkva pääle.

Vanapakan kai kui kaksõma sai. Kiä tiid, miä tege véél.

Ants sai toobi kulda.

Tõl'k' Nedsäjä Niglas.

Petjä-Ants ja moonameehe'.

Rahvasuust Võolasõ Vaabo.

Inne vanast elli Räpinä póól Andso nimeline méés, kiä prohkusõ kihä no kunagi' õigust kõnõlõ-s. Tóó peräst nakaski' rahvas timmä soepiirakot Petjä-Andsost kutsma.

Ütskõrd tul'l' Ants kot't' kanglah Toostõ külä póólt mõtsast vällä, õkva Kandra ja Loomsõ talo kotselt.

Räpinä mõisa moonameehe' künni' parajalt kessä. Andsokõnõ kütt noist kui hupin õnõ mõõdä, panõ-õi' nigu täheligi'.

Moonakõsõ' jäävä' piätämä, intsitäse' ja tänitäse' Andsolõ takast järgi: „Ants, petä' kah!"

„Miä sääl no petta' véél, jõvva-ai' õigustki' kõnõlda'," ütel' Ants tõõmeeli vasta.

„No kohe sa no ta kotiga' kisod?" küssi' moonameehe'.

„A lää Võõpsohe jauha ot's'ma. Üts lodä täüs jauha kuuldo ollõv är' kopponu' ja raisko lännü', tahetas kõõ jõkkõ pillo'. Lää kae, vast saa põrsa-pójalõ mõnõ ruhingo tävvegi'," kõnõl' nii Ants ja nakas' ilostõ edesi minemä. Moonameehe' mudkui valäi hobõsõ' vallalõ', adra' sinnä' samma nurmõ pääle, karksi' hobõsille sälgä ja törkmä Võõpso poolõ.

A Andsokõnõ kään'd' kavalusi tagasi, laot' kõik adra' är', haeraki' pes's' otsast maaha.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Moonameehe' sai' Võõpsohe, a midägi' koh: ei lotja, ei jauha. Sülksi' maaha ja sõimssi' Antso kõõst är', miä sõna suuhtõ tul'l'. A ku tagasi tullõh näi' véél, et adra' kõik nurmõ pääl pikäli' ja är' laotõt, sis olõs kas vai Andso är' söönü'. Suurõtéé päält kõik ilma rahvas vah't' ja naar'd'. Häbü peräst naano' vai ikma. A miä sa õks Petjä-Andso pokanille tééd?

Ants õks Ants!

Petjä-Ants haud kanamunnõ.

Rahvasuust Soelaanõ Sepo.

Egaüts Räpinä vanost inemestest tiid „Mustast riihest" midägi' kõnõlda'. Tóó riih ol'l' perüs juuda pesä. Koolapoiga varssi' juuda' takahotsjite éést 3 päivä, a Koolapoig istõ kõõ ajo parsil.

Sügüse, ku riihi kütmä naati, rone no vana Petjä-Ants aho pääle peestämä. Sääl ol'l' hüä lesätädä' ja ilma vigurit vällä mõtõlda'. Ütskõrd mõtõl' no kurä kavala tembo vällä.

Läts küllä ja nakas' naistõ käest kana munnõ nuijama, et timä haudnõs riihe aho pääl kanasõ' vällä. Naisil hüä méél: panõ' no véél kana kuust ajost haudma ja peräst kanastõ perrä jóóskma. Paremb anda' Andsolõ paar munakõst ja asi Ants. Hüä luukõnõ külh. Ants koräs' kóórma munnõ, möi osa är', osa vei aho pääle, esi pikut', tillit' jalgo ja sei munnõ kui tiksna õnõ.

Sai' muna' sõõdõs, Ants pan'd' riihegi' palama.

Rahvas jóóskva' kiustama. Andsokõnõ joostõlõs kui luujalg ümbre riihe, pill kässiga' ja kloks esi': „Klok-klok, klok-klok, kanasõ' palasõ' är', klok-klok!"

Vot miä Andso-kuri tegi.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Jutustusô'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Imä vei hällü hainamaalõ,

kan'd' mó kiigu kesä pääle,
pan'd' parmastõ vaihõlõ;
pan'd' käo kiigutamma,
suvilinnu liigutamma.

Friedebert Tuglas.

Maaha jäi tä, maräkõnõ, päkä-piku' poidsökõnõ. Olõ-s pää paitajat, üle läve autajat. Esä mati' nimä' ja imä panni' nimä' mulla rüppö puhkama. Hingekellä hellin vaiki varsti.

Vanaesä püh'k' silmi ja ädekene kuivat' pisarit.

„Vaenõlats, kuis sa ka no maailmast läbi saad?" ohas' vanaesä.

„Vaesõkõnõ, kiä sullõ imä éést om?" ohas' vanaimä.

A tillökõnõ kai võõrastõllõh mõlõmbide otsa ja küssi suuri siniste silmiga':

„Kuna oma' mó imäl kordso' palgõlõ tulnu' ja kuna oma' mó esä hiussõ' hiiros lännü'." A nimä' néé' olli': tä kortsonu' palõtõga' imä ja tä hiiros lännü' esä.

Õnõ üts põlv tagasi, ütsainukõnõ põlv.

Ja nimä' ütli':

„Kiä sinno sis avitas, kui mitte ma?"

„Kiä sullõ sis imä éést om, kui mitte ma?"

Tõisõl päiväl voolit's' tätä hällü nõdrimõt ja mõtõl', mitmõ aasta éést tä toda peräkõrd ol'l' tennü'.

Ja tõisõl päiväl püh'k' äde põllõnulgaga' silmi, ku läbi sanna ussõ latsõ ikko kuul'd'.

Mõlõmbil, nii ädel kui tätäl, ol'l' imelik tunmus, nigu olõs nä' jälki' noorõs saanu'; ja mõlõmba' imehti', et näide kössi vajono' sanna katusõ all jäl' tillökõnõ lats ol'l'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Niida asosi väikene Aido savvonu' saino vaihõlõ ja paindonu' parsi ala, miä ammu' inämb latsõ ikko ega' kiidsahust olõ-õs kuulnu'. Sest nóó', kiä siin olli' ikno' ja hõisanu', olli' suurdõs sirgonu' nink noorina mulla varjo vaibonu'.

Nädäli peräst us'k' timä esiki', et esäl hiiro' hiussõ' ja imäl kortsonu' palõ' ol l'.

*

„Tsihka'-tsähka', tsihka'-tsähka'!" tõmmas' tätä korusõ ééh lastuga' üle vikahti. Löe ol'l' otsa pite maa siseh, päkk vasta põlvõ, esi' hois' tä vitsa veerest kinni' ja las'k' lastuga' lehte möödä, iks häält ja kurält póólt: „Tsihka'-tsähka', tsihka-tsähka'!"

Ja niisama tõmmas' kohki' aija kurmuh kah hainaritsik vastusõs, pikkämöödä ja tõsitsõlt:

„Tsirr-tsorr... tsirr-tsorr..."

Tätä pan'd' vana Ungasõ puutelgiga' ratastõ ette, latsõ hällü perä pääle, mäs s' vikahti lehe narmõga' kinni', tsusas' pütü haino sisse, ja sis lätsi' nä' hainalõ.

Sis ol'l' nii.

Karätütrek läts lammastõ ja lehmiga' vit s'tõhe. Póólpümme pini tolgõn'd' hainaliste takah. A kodo jää äs ihho ega' hinge. Väikene tóó kotus jo ka ol'l'. Koomitsa ussõlõ litsuti puutaba taadõ, a korusõ värrile tougati tapits ette. Nii ol'l' sis. Nii olli' ajo'. Ja nii inemese'. —

Vérsta viis ol'l' hainamaa kavvõh. Mätlikanõ ol'l' tä ja kühmlikanõ. Mõtsa veereh kasvi tedremaran ja jumala nink kuradi käpp, välähpóól võt't' värisejä võido. Kengol valõt' kassikäpp ja sinet palosipul, kuusigo veereh roomas' reboraik nink kerkö kahrusammõl. Säärne ol'l' hainamaa.

Joba kolmkümmend aastat tul'l' tätä egal suvõl siijä' ädega' hainalõ, niit', pan'd' kuhja, a talvõl réétéega' vidi kodo.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Imeh, et kõivoladva' nüüd ummõ päid kokko panõ-õs ja jutto naka-as sahistama, ku ädet Aidoga' näi'.

Või olla', nä' teiki' sedä, nigu külä äde', póólpühä õdagidi veliste maja man paija all istoh, vai põlvini' Veri-ojah saistõh ja lambit mõstõh, — ku nä' uma' pää' kokko panva' nink sündönü' vai véél sündömätä' lastõ üle sosistasõ'.

Ega' nimä' sis tiijä-äs, et väikene Aido vaenõlats ol'l' ja et tóó vanaimä ol'l',kiä timmä üsäh hois'.

„Niukõõ!..“ venüt' vanatätä, ku hobõnõ äkki saisma jäi.

Siin ol'l' Kuruvarigo néélm. Siin olli' äde ja tätä kõõ õks piätämäh. Siin võt't' vanaméés Ungasõ ratastõ éést ja pan'd' imäleppi ala söömä.

Päiväkene helen'd' puije ladvoh, a selge' kastõpisara' hilksi' véél haina liplõil. Tuhandõh helüh hõisas' kiäki' nägemätä' ja tunmata' haljah lehekuuh.

A timä naar'd' ja naar'd', tóó tilllökõnõ. Naar'd' vasta haljalõ mõtsalõ ja sinetäväle taivalõ.

Illos ol'l' séé kotus. Poolakas ja Rööts olli' siin sõdino'. Veri ol'l' ojah véé asõmõl voolano'. Maad ol'l' tä niisutanu', tóó lämmi, verrev veri. Ja tóóperäst õhõtiki' néé' kalda' keväjä päivil verevide lillega' nigu kirivä' kanga' päiväpaistõl.

„Vanaméés, téé' nüüd häll valmis.“

Ja äde kobe ratastõlt Aidoga' maaha.

Aiglasõlt nohisi tätä:

„Olõ-õi' kohegille rutto... ega' ilm éést är' joosõ'... aigo küllält...“

Kuis hällö valmistada', toda tiis' vanaméés hüästi. Ol'l' tä toda siin jo nii mõnigi' kõrd tennü': noile, kiä mullah puhksi'. Nii ka nüüd.

Sirgõ' olli' Verioja kõivo'. Kogo Varamargo kurmuh olõ-õs tõisi säärtsit. Üte noorõ kõivo otsa rone tätä aiglasõlt, rassõlt, kohmakalt üles ja kaal'd' tollõ ladva uma rasõdusõga' maaha. Äde tõmmas' alt. Nii ol'l' paindov

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

nõdrim käeh, kóór'mata', leheline. Kõõst jõvvust pidi vana ossõlt kinni', et puu jäl' sirgo lähesi-s, äde köüt' nööriga' hällü-korvi ladva külge.

„Tóó nüüd väikene méés, kaemõ', kuis lätt," laus' vanaméés.

Äde võtt mähkmih latsõ ja pan'd' hällü nöörist põhä pääle. Sis las'k' vanaméés kõivo ladva vallalõ'.

„Ee—hh!"

Ja tä venüt' suu vallalõ' nink unõh't'ki' vallalõ'.

Viuh! visas' hindä kõivo ladõv nigu nooli lóók sirgo, ja lats linnas' nigu vallalõ päsnü' lingukivi hõhko.

„Esä, pójakõnõ, pühä vaimukõnõ!" kihvah't' äde hirmuga'.

Kõiv lõõt's' vihatsõlt, nigu olõs tä parahalla' midägi' halba uma hindä kaalast maaha raputanu'. Tühi häll tä küleh kõlko siijä' ja sinnä'.

„Taivas, nüüd tä kattõ!"

Üldäs, et suurõki' ilmast vällä saa-ai', väikese' toda veidömb. Tillökõnõ Aido lammõs' õkva Verioja perve kottal kasvavaijõ paija ossõ pääl. Véél jalg maad — ja tä olõs all ojah olno'. A ei, — tä hällö pehmil paijo ossõl.

Asi ol'l' nii imelik, et vanaméés peräst edimäst kohmõtust tävvest tõsitsõlt pajat':

„No küll veli linnas'!"

„Sa mõtsaline, ka minkast véél arvo saad!" nakas' nüüd äde kõnõlõma. Väändse nigu kahr. Tõisõ elo ol'l' joba hiussõ karva pääl. „Panda' sinno hindät kah niisama lindama!"

Tillökõnõ ol'l' ainus, kiä raahulikult kai. Tä kavatsõ-õs ikkogi', õkva kui néé' inemese' timä peräst heitögi-s nii.

Tä naar'd' õnõ suvitsõllõ taivalõ. A taivas sinet' ja helen'd'.

*

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Kui õdago undsõ' jo niidü päält nõssi ja hainarukõ piirkond hämärikuh segätses läts, köhät' tätä kõvõmbalt kui muido ja tegi tööle lõpu pääle. Kavvõlt niidält hõllõ makus haina lõhn ja kosto laulu helü. Aiglasõlt pan'd' vanaméés Ungasõ ette.

Vikaht säläh' astõ vana soldan, ketä kah Ungasõs kutsuti, niidült kodo poolõ. Vanarahva man piät' tä, ai paar sõnna jutto ja kuul'd', kuis väikene Aido hõhureisi ol'l' ette võtno'.

„Njaa," noogut' Ungas — õks séé katõjalgnõ — asätunlikult pääga'. „Njaa, või johto'..."

Ja tä kuvvõkümne-aastanõ kehä läts sirgõs kui tikk. „Kavvõ lindas séé poiss! Ku joba nüüd, ku véél a:d ega b:d oska-ai' üldä', nii kavvõ kargas, miä véél sis, ku kõrd meehes kasvas! Korgõhe lindas séé poiss!"

Vana Ungas — tóó neläjalgnõ õks — ohas' vehmride vaihõl, õkva ku ütsindä' timä kahtlõnu' vana soldani sõnno man.

Kavvõh éépóól mustõti' hainarua' segätselt, õkva ku eläväs lännü' hämärikuh. Haina siseh tõmmas' kiäki' aiglasõlt ja ütetooniliselt: „Tsirr-tsorr... tsirr-tsorr..."

Tõl'k' Hilläkeste Heno.

Varastõt kerigo kell.

Anna Haava.

Vanast ol'l' Kodaveere kerigol, Peipsi veereh, ilosa kõlaga' kell. Nigu inimeste ja engli kééli mõis't' tóó kell kõnõlda'. Esisugunõ ol'l' täl kõla, kui timä kut's', esisugunõ, ku ketägi' kalmatolõ kanti. Tõistsugunõ ol'l' timä laul, ku mõni vana ol'l' surmalõ lännü', tõistsugunõ, ku kiäki' elo keskpäiväl är' ol'l' kistonu' ja jäl' tõistsugunõ, ku mõni nóór inimene ol'l' är' kutsut. Kavvõst, üle mere Roodsi maalt, ol'l' tóó kell tóód, üts tark kellämeistre ol'l'

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

timä valano', ol'l' vasõ sekkä vägevit meresõnno salmino', süvvi maasõnnõ lausno', ja tähilt taivasõnno alla toonu'; ol'l' kuu külest hõpõt võtno' ja päivä kumavat kulda mano panno'. Säärne ol'l' tóó kell, miä vaesile, jumalast maaha-jätet orä-latsilõ taivast pidi kuulutama, kuni aig täüs saa.

Vanal puust-kerigol olõ-õs torni, torn ol'l' maaha palano'; ja kel tillõli kerigo kõrval, madala kellä katusõ all.

A tõisõl póól Peipsi järve om suur Venne-maa. Sääl om pallõ liino ja kerkit, pallõ rikkit ja véél inämb vaesit, mõni hüä inemene ja pallõ Jumala kelme.

Sinnä' olli' kerge' suvõ-tuulõ' kellä helü üle sinetävä Peipsi lainete kanno', ja tóó olõ-õs hüä.

Ütel tuisotsõl talvõ-ööl, ku Peipsi véérne lagõus kerigo ümbre nigu kei, ku kerik-esändä tarõst tuli ol'l' kistonu' ja kerigo küläh ütski' pini haugu-us inämb — kuuldo kõrraga' läbi tuiso, kalmato-aija takast Peipsi póólt räkinrokin, ja lähesi õkva kerigollõ rodo reki ja venne hobõsit ja halleh tulupeh habenikka-mééhi.

Kellä-katusõ ééh piätõ reki rodo, ja jämähteh helähtö kell läbi tuiso, nii et meehe' heitönölt risti ette lei'. Pelglikult, vargsõlt tulli' nimä' rekilt maaha, asosi' kellä ümbre kokko, 12 meest ol'l' näid, ja „Hospodi pomilui" palvõt' tõistõ ééh pikk Vassil, riste ette lüvveh, ja „Hospodi pomilui" palssi' kõik tõisõ' vagatsõl meelel takah; sis naksi' nimä' kellä maaha võtma: Näil ol'l' kotoh kerik ja torn, mitogi' torni, ja ka vana patüska, esäkene, ol'l' näil, a — kellä olõ-õs, kell ol'l' lahki'... ol'l' suurõ praasnigu aigo lahki' lännü'... Ja siin ol'l' kerik ja kell ol'l', a olõ-õs torni, ja patüskat olõ-õs, esäkest — patüska ol'l' võõras, sedä tiis' kerigo-méés pikk Vassil, kiä õkva niisama tark ol'l' nigu diakongi'. Nimä' võti' kellä maaha, mässe' timä ragasi sisse, ja räkin-rokin ai' meehe', pikk Vassil kõõ ééh, jälki' ümbre kóólja-aija nulga Peipsi lagõusõlõ.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

A kóólja-aijah havvol, riste ja puhma vaihõl liiko' makajide varö' tuiso käeh ja näüti' Peipsi poolõ.

* * *

Pikk Vassil ja timä seltsimeehe' oma' ammu' koolnu'. Kell ripus näide mitmõtornilise kerigo kõõ korgõmbah tornih ja kuts õigõusklikka palvõlõ.

A talvõl, egal tuisotsõl ööl, kui tuli Kodaveere kerikesändä tarõh kistonu' ja kerigo küläh ütski' pini haugahtai', kuuldos räkin-rokin kóólja-aija takast, Peipsi päält ja ümbre kalmato nulga lähenes rodo reki, venne hobõsit ja ahoh tulupeh habõnikka-mééhi tõistõ ééh kerigo-méés, pikk Vassil, kell ragasi siseh rééh. Pelglikult lähenese' nimä' vaikivallõ, suurõlõ kivihóónõlõ, miä vana puu-kerigo asõmõllõ astno'.

Pikk Vassil tulõ réést maaha, kaes ümbretsõõri ning ots midägi', võtt kübärä pääst, löö risti ette ja „Hospodi pomilui" pallõs timä, ja tõisõ' 12 teevä' todasamma.

A palvõ kistus tuisokohinahe ja meste pikä', katmada' hiussõ' hiibõllõsõ' tuiso käeh, ja olõ-õi' kotust, kohe kellä panda'. Kurvalt räginal sõitva' ree' minemä, pikk Vassil kõõ ééh. Ja kóólja-aijal riste ja puhma vaihõl, liigusõ' makajide varö' tuiso siseh ja näütelese' uma varö-ohukeste kässiga' Peipsi poolõ...

Vagatsil suvõ õdagil, ku Peipsi lühü' raahuta' lainõ' hämäriku paistõl nigu mõttõhe oma' jäänü' ja tasanõ, mahhe suvõ hõhk järve póólt hõlös, sis kuuldos üle vessi nigu kavvõtõnõ, kavvõtõnõ kellä helü... A kellelki' olõ-õi' aigo järve hellü kullõlda'. Õnõ mõnikõrd póólpühä ja pühapäiv õdago, ku päivä kärä vaikinu' ja kohki' ranna taloh vana-imä, aida-lävel istoh, pühäpäivä mõttih ja kavvõ minevikko vai muistitsõhe hämärähe tagasi kaes — sis kuuld timä kellä hellü üle Peipsi, tasast nigu unõnäko. Ja latsõ-lats, väikene kullahiussõga'

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

tsürakõnõ, kaes uma roosi palgõga' vasta vana-imä kordsoh-palõt ja kullõs üteh.

Ja sis seletäs vana-imä tälle setä luku varastõt kerigo kelläst, miä tima umalt vanaimält kuulnu'.

Tõl'k' Perdago Ago.

Peipsi pääl.

Juhan Liiv.

Kesk talvõl, kui külm kõõni' kõvõmbas lätt, raputas Peipsi suurõ müräga' ummõ ahilit. Järve iä kattõ alt kõllassõ' suurõtükü taolise' paugu', ja mõõtmata' lumõlagõndikul tulõva' sinitse' riba' nättävälle — sinetäv vesi paistus rannaholõjallõ silmä, edimält lagä kraavi taoline, lätt ńo kavvõmballõ jõudõh iks kitsambas ja kaos viimäti kui sinine niit, kui hiussõ karv halli taiva sisse är'. Nóó' oma' prao', midä külm iä sisse om tennü'. Kiä sääräst asja véél nännü' ei olõ', tóó jää perüs suurdõ silmiga' vahtma. Kullõ'! Paukmine ja õhkmine ja sis põrrin, nigu Kallõv sõidas kuvvõhobõsõ saanih raksatadõh üle iä. Séé om Soomõ külmätätä, kiä sääl põristas, põhätuul ééh, iäsaan takah. Ei séé om liikomata' kühmoh, tormitsõl sügüsel kokko visat iätükke unik. Kõrraga' käü üts raksahtus ja õkvalt järve pääl vahtja jalgo kottalt jóósk väikene kriips õkvalt üles järve pääle. Varsti lätt tä laembas ja mõnõ tunni peräst om tä lagä prago.

Véél pelätävämb om Peipsi pääl iäminego ajol olla'. Sis om timmä rassõ usko', rassõ uskmata' jättä' kah. Mõnikõrd ei taha' iä sukugi' perrä anda'. „Timahavva ei jõvva' véél Jürigi' Peipsist jako saija'" ütles randlanõ ku Peipsi õigõ kavvas kinni' jää ja Jüripäiv jo käeh om. Tõinõkõrd jäl' ei käü' tä sukugi' kalendri perrä. Kui talv väega' külm es olõ', kui tuul lõunõ póólt puhk, miä jõõsuu póólt tulõ, virgos kah suikja hiidlasõ rind üle öö ello

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

ja murd äkki uma' ahila' ja timä vihanõ mõirgamine and ranna kalameste külile tiidä', et tä ummõ vangiraudõ lahk. Hummongo paistus sinetäv vesi ojovatõ ja randa visat iätükkega' silmä.

Hädä tollõ, kiä säärtsel õõl véél noodalõ lätt, vai véél inämb tollõ, kiä säärtsel ajol ülesõido ette võtt!

Katõkümne aasta éést saisi' ütel märdsikuu hummongol kats jalaméést tõisõlpóól Peipsi veereh, Ooduva liina ligidäl, ja pei' nõvvu. Meehe' olli' siistpóólt peri, Kirsimäe Jaak ja Ristiotsa Rein, kiä paari nädäli éést olli' Peipsi taadõ lännü' maad kullõma. Vennemaalt ol'l' tol ajol kerge väikeisi mõisit rendi pääle saija'. Kavvõmbat Vennemaad mé meehe' tunnõ õs kui toda, miä õkvalt Peipsi takah. Hirm ja murõ ol'l' meste tõtõlikka näka päält nätä' ku nä' kodo poolõ kai', koh näid umatsõ' oodi'. Lämmi ilm, sula lõunõ sinikashall pilv katt taivast. Meehe' oma' julgõ' kui kahru', jala' tugõva' ja rutto jõudva' edesi, iks rohkõmb maad jää näide sälä taadõ. Kõik näüs hüästi minevät. Pilveh ilm näid ei hirmuta', lõunõ ajol oma' nä' jo kurgu pääl üleväl. Iä om külh vesine, véél lahkõmata'.

Nüüd nakas pakso lumõrätsäkot sadama. Tuul puhk kõvõmbidi ja aa lumõ meehile vasta silmi. Suurõ vaivaga' hoitva' meehe' téést kinni', om rassõ téé märke silmäh pitä', väikeisi ossakõisi. Meehe nakasõ' veidõkõsõ jo pelgämä, a tóóperäst läävä' iks julgõlt edesi. Ajo perrä oma' nä' küll üle poolõ järve, hoolmata' tóóst, et väega' rassõ om kävvõ' kõva tuulõga'. Tä kisk näide rõivit, puistas näide hõlmo, nigu vihanõ olõs, et timäle perrä anda-ai'.

Kae' sääl — miä tóó om — sääl kavvõh kohisõs midägi'! Nigu hälbät jäävä' Jaak Reinoga' kullõma — tõõmeeli, sääl kavvõh tuulõpääl kohisõs vesi! Iä lagonõs. Meehe' ei näe' küll véél lagonõmist, mudkui näile om séé tutva, miä sääl kavvõh kuulda': vesi vatutas, iätükü' tandsva' ja raginaga' murva' lainõ' ütte tükkõ tõisõ takah vallalõ — kui kollõ¡

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

„Me' olõmõ' kaono', Jaak!" sõnos Rein, võtt kübärä pääst ja lugõ Meije-essä. — „Edesi, Jaak!" ütles tóópääle julgõlt.

Ja Peipsi iä päälmise iä vesine ja putõ kõrd es kuuluta' meehile hääd. Rutolist iälagonõmist ol'l' pelädä', ja vot tóóperäst olliki' nóó' meehe' uma kaubaga' rühknõ' — lagonõs järv är', miä sis ilma rahata' võõra maa siseh iks tééd ja véél päälegi' võõra rahva keskel. Järv näüs väega' kahtlanõ ollõv — miä nüüd tetä'? Jo póól tunni vahisõ' meehe' kodo poolõ, tiidmätä', miä tetä'. Kumbki' ei taha' edimäst sõnna üteldä'.

„Lääme', Rein!" Jaak kaes taiva poolõ — täl ol'l' väega' rassõ toda üteldä'.

Timä seltsiméés kaes küsüvält tälle otsa — mitte tóóperäst miä ütel' — tä esi' tah't' todasamma üteldä' Reinolõ — a tóóperäst, et seltsimeehe otsa-kaemine nigu méélt ülendäs.

„Mé' upumõ' jo är', Jaak."

„No ku upumõ', sis upumõ' Jumala nimel, Rein."

Jäl' mõõtva' meehe' lakõt iäväljä. Téé om käeh, mõlõmba' oma' nimä' tubli' käüjä', jõvvas õdagos kodo.

„Ma lää, Jaak."

„Ma kah!"

„Kas upumõ' vai ei, Jaak."

„Elo vai surm, Rein. Mul naine jäi kodo nii — tä või pia koolda' ja ma ei saa' timmä inämb nätä', ku iäminegot óótma jää."

Jaak ja Rein võtva' tõinõtõisõ käest kinni' ja nakasõ' julgõlt kodo poolõ kõmpsma. Kõva lõunõ tuul puhk küle päält. Meehe' rühkvä' kõõst jõvvust, mühhin lätt kõvõmbas. Iä tehk ja vabisõs jalgo all. „Edesi, edesi, rutto, rutto!"

Meehe' piätäse'. Vää' võetas võõlt, jakatas ütte ja kui parast piutust vällä ei anna', lõigatas leiväkoti' kah lindes, keerotõdas kokko ja jakatas otsa. Tõinõ mähk tõisõ

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

otsa hindäle käe ümbre. Kui üts sisse satas, või tõinõ timmä vällä tõmmata' — iä jalgo all ei või' inämb kavvas lahkõmata' jäijä'. Tóó kõik sündõ suurõ tuhinaga'. Nä' lubasi' vastameisi tõinõ tõisõ naise — lastõ éést hóólt kanda', ku näist tõinõ piäs eloga' päsemä. Edesi, edesi! Mühhin lätt suurõmbas, tuul perüs marus, lummõ tulõ nigu kotiga' — oh Jummal, oh Jummal!

„Ma kingi kerigollõ króónlühtri, ku päse," ütles Rein.

„Oh Jummal, Jummal!"

Jaak lausu-i' sõnnagi', lupa õnõgi' umah süämeh, et kunagi' umma naist ei pessä', ku Jummal véél timmä päst, et inämb kunagi' linapunnalõ vett pääle ei tsiuka' kaupmeehe petmise peräst, et kunagi' inämb lähengosõ hainamaal hobõst söödä-ei', et kunagi' kerigoh makama jää-ei' ja et kunagi' müügivilä sisse aganit panõ-õi — ei midägi', ei kunagi' téé-ei' inämb midägi' sääräst.

Olõs mõni õigõ Jumala sulanõ saanu' kaija' tol ajol näide süämehe, no küll timä olõs véél rõõmo tunno'.

„Rutto, rutto, oh Jummal, oh Jummal!"

„Oh Jummal, oh Jessukõnõ!"

Olõs andasi' véél tunn aigogi', sis vast päses véél hingega'. Iä prakin om jo selgehe kuulda' — ku véél tunn aigo andasi'! Maa ei või' inämb kavvõh olla'. Rutto, rutto!..

Vesi larts saabastõ all, prits korgõhe üles, timmä iä pääl jo õigõ pallõ. Näed — kerigo torn jo selgehe nätä', a vesi om ka joba nätä'!

Véél vérsta viis....

Iä jo pudõnõmah, prao' löövä' sisse. Ku véél póól tunni aigo olõs — oh Jummal!

Vérst...

Iä hõlõs jalgo all — om selge, et tä jo pehme' om nigu pudõr, mudkui véél kóóh püsüs — ütsainus kõva laine', sis või kõik lajah olla'! Ütsainus sõna on meehil meeleh ja keele pääl, ütsainus: Jummal.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Póól vérsta...

Meehe' hüplese' üte iätükü päält tõisõ pääle, inämb kui ütskõrd om tõinõ tõisõ véést vällä tõmmano', véél om elo ja surm tõinõtõisõga' võitlõmah.

Véél — ?

„Aa, kurrat, maa!“ hõikas Rein, põlvini' véé siseh, kohe tä iätükü päält sattõ, — „Jaak, maa, kurrat, jala' jo põhäh!“— — — —

Mó Jummal, koh om nüüd tóó avvusa hiiro-pääga' vana perreméés, kiä aastast aastahe ega kõrd ilma pallõmata' koolilõ kõõ ilosamba jõulokuusõ murõt's', tollõ joba suvõl valmis kai ja sis talvõl ummõ vanno luukõstega' läbi süvä lumõ mõtsast är' tõi! Toda ééhõigust tohi-es tält kiäki' är' võtta', séé ol'l' timä kooli kingitüs tal'sepühis.

Jah — illos, ega-pite kähhär ja sünnüs jõulo-kuus nõud pallö ot's'mist ja valimist.

Tóó vanaméés — timä hingekene om nüüd Jumala man ja iho säidse jalga süväh pehmeh mullah.

Kas ma näi unõh vai kuuli ilmsi, et terveh kóól ütel jõulonädäli õdagol olla' lännü' ja tenolikult vanameehe havvalõ jõulo-kuusõ viinü'? Küündlekese' olla palano' ja helkänü' ja latsõ' külmä peräst lõdisõvvõ suijega' havva man üte jõulo laulu laulno'.

Paar päivä inne jõulo, õdago, ku ilm pümmes lätt — sis om koolimaja saal lastõst tühi, latsõ' oma' sis kõik üleväh makaus-ruumeh, kõrvaltarõh. Nimä' oma' sääl — käekese', nägo vahtsõs mõst, pääkese' moro-muna silles suit.

Nimä' oma' hiire-hilökõisi, ka kõõ vallatomba'. Näil om egal-ütel esihindäga' tegemist, nimä' kõrdasõ' midägi', miä küll jo väega' kõvastõ pääh, véél ütskõrd mõttõh üle.

Väläh lätt pümmembäs ja pümmembäs. Rahvast kogos koolitarõ mano. Tulõva' perremeehe' ja pernaise', saanest nõstõtas suurdõ lämmide rõivastõ mühüse' ja kandas kóólmeistre elotarrõ. Mühüste sisest kooritas elävä' latsõ' ussõ, põlvõ-korgusõ' tütärlatsõ, tsüra-mudilasõ', kiä pühis edimädse' pöksi' oma' saanu'.

Suurõ' ja väikese', kõik muudkui kaosõ' õnõ koolitarrõ.

Sest sääl om kóólmeistre uma imändäga', mitmõ' noorõ' meehe' ja noorõ' neijo', kabõhõdsõ', kangõh tööh jõulo-kuust ehtmäh. Küündle' kinnitedäs ossõlõ, ubina', mesisaijost kikka', kana', hobõsõ', kala', meehe', mõnõ' oma'

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

kogoni' kullat, mõtõlgõ' ummõtõ', kullat, ja véél kompeki' pandas tilbõlõma ossõlõ. Ja toda kaupa om nii pallõ, et véél üle jää. Kõik ei mahu' puu otsa.

Nóó' õigõ' väikese' külälise' kaessõ' toda asja suurdõ küsüväte silmiga' päält. Nimä' tulõva' imä üsäst maaha ja astusõ' üte samo lähembähe kaema. Kiä julgõmb om, astus tips-tops mito tillökõist sammo véél lähembähe. Sis om imä ka peräh: „Juhorka, minkoi', tohi-ei'! Ja tsürakõnõ võetas tagasi üskä.

„Joba tulõva', joba tulõva'!" üldäs üle läve tarrõ, ja kóólmeistre jóósk ussõ.

Ja, ja, joba tulõva', mé vana auväärt hiiro-pääga' prééstre ja timä inemese-armastaja hüä provva. Kuis nimä' täämbä lastõ siäst võis puudo'?

Vallavanõmb tulõ suurõ kasti tävve mesi-kóóke ja kompekkega'. Kóólmeistre tóó vihikit, plijätsit ja sulõ-päid. Kõik laotas lavvalõ riita.

Puu pandas palama.

Tasanõ mütin kost läbi tarõ.

Koolilatsõ' tulõva' trepist alla. Sis om tsipa kõik vaik'. Kõrraga' — kóólmeistre kambrest kõlla laul koolitarrõ.

Tasanõ, mahhe, hõrn, kui kõlla séé kavvõst läbi hõhu! Hõpõ-selge' lastõ helü' laulva', kóólmeiste törüstäs passi:

Vaikne öö,
Õnistõt öö!
Kõik om maah
Raahu sééh.
Joosõp valv ja Maarjal véél
Hingäs põlvil Jeesus-lats.
Maka', patatside rõõm!

Sis om kõik vaik'. Inemese' koolitarõh oma' kõik kihhavalla'.

Sis algas vahtsõst laul ja ussõst tulõva', kóólmeistre ééh, latsi paarikaupa rongih, lauldõh, timä perrä:

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

„Oh tulkõ' nüüd latsõ' ja rühke' kõik
Petlemmi, Petlemmi, sääl om jo tóó paik,
koh Jeesus om sündönü' ja seimeh maka.
Om sündönü' meil õnnõs ja lunastajas."

Latsõ' löövä' hindä tsõõri ümbre kuusõ.
Kohe kiä saisma jää, sinnä' jää.
Kiäki' ei liigu' paigalt.

Ku laul vaikis, algas üts koolipoiss ütlemä, selge ja kõlava helüga', eka sõnna tugõvalt:

„Ja sõna läts vällä keisrist Augustusõst, et kõik maailm pidi üles kirotõtama."

Üts väikene latsikõnõ hõpõselge helüga' ütles edesi:

„Sis läts kah Joosõp Naatsaretist, Maarjaga', uma kihlat naisega', üles Taaveti liina, midä kutsutas Petlemis",

„Ja tóó sündõ, ku aig täüs sai", pand kolmas julgõhe mano.

„Säälsamah lähkoh olli' karüsõ' öüdsil ja hoisi' karja," tiid neläs üldä'.

Ja viijes jutustas, kuis Jumala engel ilmonu', a käsknõ' olla' pelütä'. Sest timä kuulutav surt rõõmo, miä kõõlõ rahvalõ tulõ.

Üts tõine seletäs, kuis sis terveh taivas kirgävit englit täüs olno', kiä laulno':

„Au olko' Jumalallõ korgõh, raahu maa pääl ja inemestest hüä méél."

Sis nakasõ' kõik latsõ' laulma:

„Oh õnis öö!
Sääräst es olõ' véél..."

Sis jutustas mõni lats edesi karüste Petlemmi minegost ja Jeesusõ-latsõ kumardamisest seime ééh.

Ja nüüd vaheldosõ' laul ja kõõ ilosimbi jõulo-salme ja pühä-kirä kotustõ ültävüse'. Kõõ süämlikumba' sõna' tulõva' tillökõstõ lastõ suust. Tóó võtt véé silmä.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Üts tillökõnõ lugõ peräkõrd:

„Oh võtas armas Jessuke,
ka seimes mino süäme,
oh võta' timäh hingädä',
et unõhtai' no sinno mä."

„Aamen!" ütles kóólmeistre.

Kui véél mito laulo laulõt ja küündle' puu otsah lühkeses palano', sis tulõ annõtõ jagamine.

Egalõ latsõlõ and prééstre raamado, timä provva ubinit, vallavanõmb kompekke, kóólmeistre, miä kätte saa.

Karmanihe, põlle sisse, egalõ poolõ kogos kraami. Silmä' kirgäse', mõni tege salamahto suu magusas. Lavvol om véél midägi' magusat. Kóólmeistre küsüs koolilastõlt, miä tollõga' tetä', kas är' jaka' vai noid tillökõisi küläleisi vasta võtta', kiä kah kuusõlõ tulnu'?

„Küläleisi vasta vaja võtta'!" ütlese' hulgani' latsõ'.

Ja nüüd tulõva' nóó' väikese' päkä-piku' poidsökõsõ', tillökõsõ' titakõsõ'-tüdökõsõ'. Pelglikult kui jänese pójakõsõ' tulõva' hirmuh, kas minnä' vai jäijä'. Egalt póólt tsusatas Annikõsõlõ kompekke üskä, jostõh ladi timä imä mano. Sääl om julgõ.

Ku kõik ilo otsah, küündlekese' är' palano' ja puu éést nulka nõstõt, astus prééstre rahvalõ armast kõnõt pidämä. Ja „oh jõulo-õõ, kuis olõd sa meil uma taiva valgõga', ka pümmeh nii selge!" laulva' kõik üteh — sis oma' tal'se-pühä' ehk jõulo' käeh.

Tõl'k Alaotsa Aalon.

Saladuslik nõvvupidämine Peko üle.

Villem Raid.

Uts ilosamb ja rikkalikumbat saaki tõotavamb suvi ol'l' kätte jõudno'. Tõvvuvili välõl ja hain niidäl hällõ ime-

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

torrõhe. Ninni', lilli', midä loodusõ aidnik nii rohkõlt ol'l' külvnõ' ja iustanu', pungasi' ja ai' hindä iks rohkõmb ja rohkõmb üles, ja muudi' ummõ vikahtkaari-värmi häelmidega' néé' kotusõ' ninne välõs, lille lagõusõs, kohe sis latsõ' tulli' neid lauldõh ja hõisatõh korjama, et kuta' neist hindäle pergi ja lillikempa vanõmbille kodo viimises. Egalpóól mühisi ja kohisi rõõmsa elo: kaidsi-mail lauli' karälatsõ' laulutsirkaga' võiki karälaulõ, hainamaal hainalise' ummõ laulõ ja nurmil künjä' künnilaulõ. Rõõm ol'l' tüknõ' egalõpoolõ loodusõhe ja üteleisi lastõ nii tõistõ inemeste süämeihe, ja sääl keele' tõine-tõisõ võiki hellämä panno'. Esiki' rassõdõ murrõga' kóórmat inemeste näkalõ ilmo vaihete-vaihõl rõõmsa naarahtus, miä kinnit', et osa näide rassõist elomurrõst ol'l' eloõnnõs muutonu'.

A sääl nakas' taivas õks kavvõmbas ajos selgembäs jäämä: pilvekogo', miä nii ilosahe silmäpiiril olli' mänglenü' ja sakõhe kosutavat vihma saatno', olli' kaono'. Perrä oll' jäänü' õnõ selge ja sinine taivavõlv, kost päiv hummongost õdagoni' joba kolmandat nädälit palavit kiiri vaihõtpidämätä' alla saat'. Maapind kuivi ja pragonõsi, vilä', hain ja lilli' närvehtõ' iks rohkõmb ja rohkõmb ja ähvärdi' perüs är' kuiva'. Lustiline ja rõõmsa elo ol'l' nigu' är' pühit: karämail kuuldo-õs inämb laulõ, hainamail ja välõl valit's' haudvaikus, miä hindä egalõpoolõ lakkä laot'. Inneste rõõmsatõ inemeste näo' olli' nüüd tummõh pilveh nigu sügüsine taivas, kost pisaratõ sao' alla är' kuijono' maapinnalõ vóólasi', miä neid ahnõlt hindä imme. Kõigil ol'l' selge, et ku lähembil päivil vihma tulõ-õi', sis oma' põimu lootusõ' otsah ja alastõ Nälg uma kolõdusõga' käeh. Kõik tuusi' esihindäh, et setä hirmsat õnnõtust või kõõ korgõmb ja vägevämb vaim — séé om jummal — är' pördä'. Tóóperäst olli' Mikitämäe ja lähembide naabre-külli eläniku' umma põlluviljo jumalat Pekot joba kolmandat kõrda pallõlno' ja tälle suuri ohvrit toonu', a kõik ilmaaigo: igatsusõga' oodõt kosutav ja elostav vihm jäi tulõmata'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Selle ähvardävä hädäoho lahõndamises olli' säidse vanõmbat ja arvosaajambat inemest, neide hulgah kolm naist — kelle hinge ol'l' salajanõ kahtlus jumala Peko võimisse tekkönü' — Mikitämäe jumalahoitja ja varjaja mano nõvvupidamises kogono'. Kõik innetse' kóóh-olõko' olli' pallõvat laadi kanno', a täämbäne kóóh-olõk võt't' kogoni' vastapidise — amõtliku ja käskvä ilmõ. Innetsil kóóh-olõkil ol'l' Peko kujo alati pallõjatõ ééh lavval saisno', a täämbä puudo tä sääl. Tóó puudomine kut's' kóóh-olõjatõ hingeh salajasõ hirmu värinä vällä — kärsitä-äs siski' ilma kujota' leppö', ent anti jumalahoidjalõ mõista', et tä kujo uma kotusõllõ' — lavvalõ tóós. Kärmähe nõssi tä üles ja sammo ussõ, avas' aida ussõ ja astõ viläsalvõ mano, et säält Peko kuijo vällä tuvva'. Tä ol'l' kõõ inämb Pekot pallõlno' ja tälle andit ohverdanu', a tollõst hóolmata' kasvi' tä põllu' kõõ kehvembidi. Tóóperäst ol'l' timäh kahtlus jumala võimisse kõõ rohkõmb maad võtno', timäh nõssi esiki' himo võimõtot jumalat pilgada'. A näteh tollõ kuijo, jämehtö tä ummõ rumalide mõtõtõ peräst rassõhe. Tä tuus', et tä jumala hirmsa viha ol'l' hindä pääle tõmmano'. Suurõ' higitsilga' ilmo' tä kortsonu' otsaesitselle. Tä tah't' ristimärki ette tetä', a oh hätä — käsi kuulõ-õs sõnna; sis tah't' tä ikkõ', a puudo' pisara'; sis tah't' tä põlvilõ sata' ja suurõ helüga' umma süüdö jumalalt andes pallõlda', tä põlvõ' painu-us ja helü tulõ-õs kuuldavallõ. Hingämine muuto täl rassõs, tä arvas', et tä elävält ol'l' är' nõit, a sääl hõigas' timmä kiäki'. Tä virgo nigu' unõst üles, sest tä ol'l' perüs õigõhe jumala kujo tarrõ viimisega' veidö viivitänü'. Tä kogos' hindä, haar'd' jumala kujo üskä, vei tarrõ ja pan'd' tä kóóholõjatõ ette lavvalõ. Nüüd hingäs' tä kergembält — tä ol'l' nigu' rassõst kóórmast vabanõnu'. A toda tõsitsõmbas muuto' kóóholõja' — nä' vaiki'. Tarõh valit's haudvaikus, õhuh tundo midägi' rassõt ja rusuvat, minkast vallalõ taheti saija'. Séé rõhkva vaikusõ purus't' kiäki' hiiro-pääga' méés. Tä ütel': „Mé' olõmõ' rassõt

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

patto tennü' ja séégа' jumala kangõ viha är' téénnö', mitä mé' piäme' kõõ suurõmbatõ palluistõ ja ohvritõga' är' lepütämä". A tóó ettepanõk mééldö-s nättävält tõisilõ ega' ka vanalõ hiiropääle hindäle, sest sai jo küllält pallõld ja ohvõrdõt, ilma et olno' määrtsitki' taajärgi. Taheti nigu' midägi' muud nõvvu kuulda', a minkah tóó pidi saisma, toda oska-as kiäki' üldä'. Tahtmata' pöördö' kõiki silmä' vana, hiiro-pääga', esivanõmbatõ rõivih uhkõlt ja sirgvalt istva imäkese poolõ, kiä õnõ kõõ rassõmbil silmäpilgõl, koh kiäki' inämb välläpääsü tééd tiijä-äs, sis sõna võt't' ja pääsütéé löüs', kuna tä muido vaiki. Ka nüüd ol'l' kõiki nõu otsah ja oodõti imäkese perämäst otsust. Imäkene esi' istõ süvih mõttih, liigahtagi-s nigu pae, minka pääl mitmõsugutsõ' hüä' ja tikõ' loodusväe' elo ja surma pääle võitli'. Kõrraga' muuto kinmä ja kar'm' nägo veidõ lahkõmbas ja pehmembäs, tä nõssi üles, sais' veidõ nigu kivisammas, astõ sis kinmäl samol lavva mano ja kai läbipuurvalt jumalallõ õkva näkko. Tóó óótmata' tegevüs kut's' kóóholõjatõ imehtüse vällä, miä pingul põnõvusõs muuto. Kõigil ol'l' selge, et saatuslik otsusõ silmäpilk ol'l' kätte jõudno'. Tä nõs't' käe ja pan'd' jumala olalõ, tõmmas' no õkvа sissama tagasi, ent samal silmäpilgul sattõ tolmonu' jumala kujo lavval ümbre, minka man jumala pää kehäst eräldö. Imäkese suust tul'l' kuuldavallõ õnõ ütsainus sõna, nigu kohkilt süväüsest rassõdõ ladõmide alt: „Koolnu'!" Saatuslik silmäpilk oll möödä, põnõvus sattõ, kóóholõjih tekkö raahulolõmise tunnõ'. Kõigil ol'l' selge, minkperäst jummal avitada' jõvva-as.

Edimäne póól kóóholõkost ol'l' läbi ja hädäoho põhjus üles löüt, a hädäoht kõõ uma suurusõga' hõllö iks véél kõiki päije kottal. A tóó téé-es inämb kellegi' suurõmbat murõht, sest kõik olli' ütitsel arvamisel, et koolnu' jumala asõmõllõ pidi nii rutto kui võimalik lóódama vasnõ, elojõvvulisemb, kiä olõs kõhtanu' halbo loodusõ väki taldsutada' ja häid ummõ kohustõ täütmiselle sundi'. Nõvvu-

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

pidamine muuto vahtsõst tõsitsõs. Kõiki silmä' naksi' ot's'ma ütte vanakõst, kiä innembält ol'l' mitmõ jumala kujo' valmistanu', ent vanakõnõ puudo. Tunti veidõ imehtüst ja inämb pahhaméélt, et tä nõvvupidämist poolõlõ' jätteh ol'l' lahkonu'. A sääl avanõsi uss ja tarrõ astõ otsit vanakõnõ, kandõh midägi käeh, miä ol'l' katõt üleni' liniguga', pan'd' lavvalõ, vabas't' linigust ja kõiki ééh sais' — tävvesti vasnõ, vahast valõt — nii illos, määräst inne kiäki' olõ-õs nännü' — jumala Peko kujo. Kujo näkkö olõvat jumaliku võimu vastavõtmises ja kanmises kõõpite sünnüs. Kõik nõvvupidäjä' nõssi' üles, et anda' kätte jumalikko võimo vahtsõlõ jumalallõ: nä' säi' hindäst ümbre lavva, minkal kujo sais', kolmnulga tsõõrina, minka üts nibu õkva päivänõsõngohe tsih't'. Tol nulgal sais' vana imäkene, nigu kivisammas, näko hummongohe hoitõh. Sis pöör'd' tä uma palgõ jumala palgõ poolõ ja alos't' lukõ' tälle sünnü ja võimusõnno. Vaivalt ol'l' tä lõpulõ' jõudno' kolmanda kõrra lugõmisega', ku pakso' pilve' ilmo' taivaserväle, minka' paiso' piagi' tummõs kogos; tsähväs välk ja tõisõl silmäpilgul värisi maapind, nigu tunno' võimu ééh hirmo. Edimädse' piisa' kuuluti' joba niikavva igatsõt vihma tulõgot, piagi' voolas' näid õkvakui mõtsik sõavägi alla janonõvailõ valõlõ ja niidäle, häötädeh sääl ähvärdävä hädäoho tävvesti.

Ninni' niidäl ja vilä' välöl olli' hindät jäl' uhkõlt pistõ' ajano'. Kaidsimailt kaiko' rõõmsa' karälastõlaulu', välöl võistli' mõrsjatõ ja peije võidolaulu', — rõõm ja õnn ol'l' tulnu' egalõpoolõ tagasi. Õnõ säitsme nõvvupidäjä näolõ ol'l' tekkönü' rõõmu ilmõ kõrvalõ véél kõõ vägevämb hindä võimu tunmise ilmõ', sest näide lóód ja võimustõt jummal ol l' kõhtanu' halbo loodusõ väki taldsutada' ja häid uma kohustõ täütmisele sundi'. Nõvvupidäjä' lahko', näide ülesannõ' ol'l' täüdet, ja — lugu lõpõtõt!

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Mitmôsugust.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Petseri klóóstri.

A. J. B.

Petseri klóóstri om üts ainus meste klóóstri üle kõõ Eestimaa. Tä om nüüdsele Setomaa liinalõ Petserille ka timä nimegi' anno' noide kóópõga', miä timäh oma' ja midä venne keeli kutsutas „peštšera". Petseri klóóstri üteh Petseri liinaga' om Petseri raudtéé jaamast kolm vérsta lõunõ poolõ.

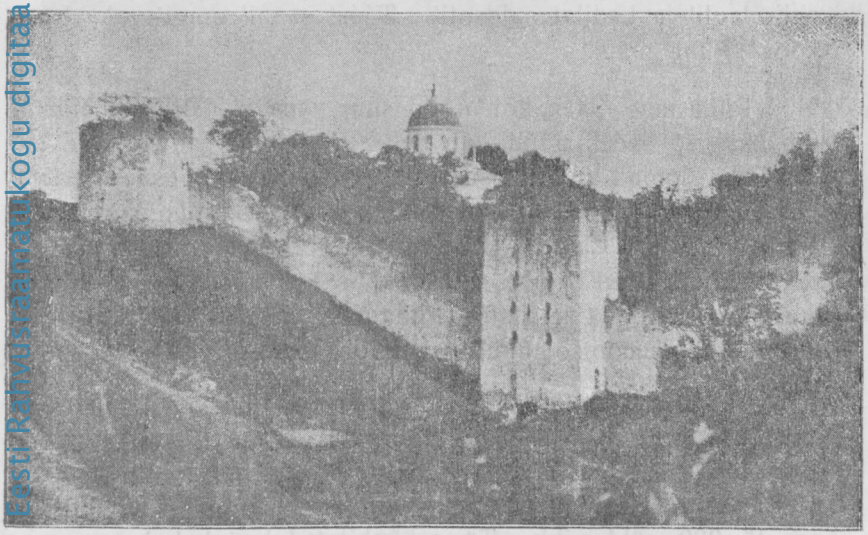

Petseri klóóstri kavvõmbast kaija'.

Klóóstri om ehitet suurõmbalt jaolt kõik katõ mäe orgo, kost lõunõ póólt põhä poolõ läbi jóósk oja „Kamenka" vai „Kivioja". Tóó oja nimi om võet noist suurist kivest,

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

miä klóóstrih oja paremba póólsõ mäe kengo pääl — kolm tükkö — ja üts klóóstri takah lõunõ póól ojah ("Kiti kivi") oma'.

Ojast parembpóólnõ mägi klóóstrih, kohe paeliiva sisse vanast, viijetõistkümne saa aastadõh, oma' tekkönü' kooba' ja 1473 aastal om är' pühendet ja edimäne, Pühä Maarja surma nimeline („Uspena") kerik ehitet, kutsutas rahvah "pühä mägi".

Tóó nimi om tälle ant véél sis, ku (nii ol'l' kirotõt vanah klóóstri ajoraamadoh) ütskõrd Irboska jahimeehe' séé kotusõ' pääl, koh nüüd klóóstri om, mõts eläjit püüsi' ja kuuli' maaalt laulmist ja tuusi' hääd lõhna. Tóó ol'l' Jumalateenistüs, midä edimädse' Petseri kóópõ munga' pei': lauli' ja kadilat suidsoti'. Tóóst saani' omgi' rahvah kõõ: „Pühä mägi".

Pühä mäe pääl, koh nüüd suur vana klóóstri uiboaid om, kasusõ' véél nüüd kah neli surt tammõ, minka' véél vanõmba' oma' kui klóóstri esi'. Üts näist kõõ suurõmb ja rohkõmb kui viissada aastat vana — om nüüd lavvost aijaga' ümbre kaidsõt tóóperäst, et rahva siäst pallõ' pidävä' timä kóórt hamba valu roohos ja tüküse' tóó koorõ murdmisega timmä är' rikma. Pühä mägi üteh kõõ klóóstriga' om suurõ vanaajotsõ müürüga' umbre kaidsõt.

Tä müürü ehitäjä ol'l' kõõ kuulsamb — ütsäs klóóstri ülemb — vaga Kornili, kiä 40 aastat klóóstrit valit s' ja ehit' klóóstrihe ka mito kerigot. Klóóstri müür ol'l' inne üteh päälmädse puu värgiga' viis süld korgõ ja ümbre om tä 380 süld pikk. Tä om ehitet tol ajol, kui venne keisri Jaan Hirmsa säidse aastat Riija liina all säklastõga' 1558—1565 aastal sõta pidi. Tollõ sama müürü éést võt't' vagal Kornilil Jaan Hirmsa uma mõõgaga' pää maaha; timäle ol'l' petet, et Kornili taht tollõ müürü takah keisri vasta säkslastõ éést sõdima naata'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Müürüh oma' véél nüüdgi' nätä' katõsa torni ümbre klóóstri, koh inne vahimaja' sõa-väe jaos pääl olli'. Klóóstrih, müürü vaihõl, om kõõst nüüd säidse kerigot:

1) Kõõ vanõmb — Pühä Maarja surma kerik, ehitet ja pühendet 1473 aastal üteh kõrvalise vaga Antoni ja Feodosi altriga', miä 1523 aastal är' pühendet;

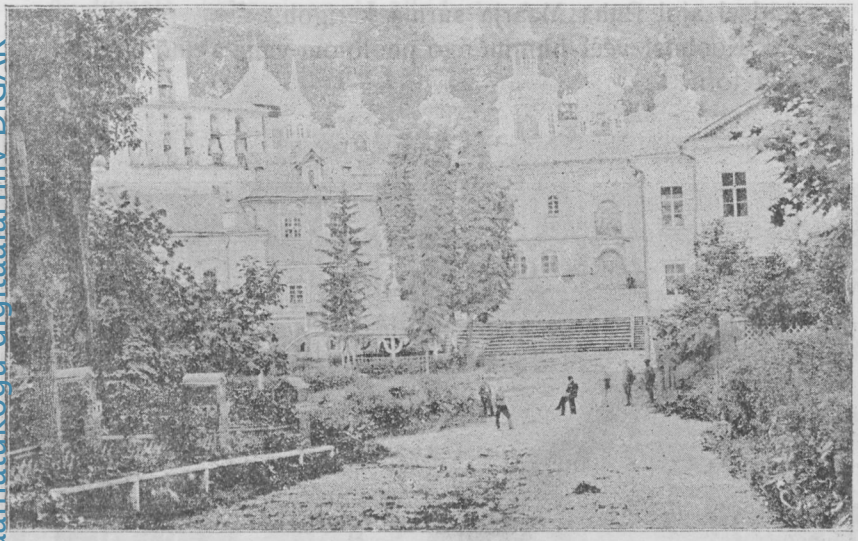

Petseri klóóstri. Pühä Maarja kerik.

2) edimädse kerigo tõisõ kõrra pääl om Jumala Imä kaitsmise kerik, pühendet 1759 aastal (nüüd timmä kedägi' ei lasta' vanadusõ peräst);

3) Küündle kerik (Issanda kerigohe viimise pühä mälehtüse kerik) ehitet 1870 aastal;

4) Keväjädse-Maarja päivä kerik, ehitet 1541 aastal;

5) vaga õiglasõ Laadsarusõ kerik, ehitet 1790 aastal; ja mäe pääl klóóstrihe sisseminego man

6) Suur vasnõ Mihkli kerik, ehitet 1827 aastal ja

7) pühä Nigula kerik, ehitet 1565 aastal.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Pühä Maarja surma kerigost hummongo poolõ minnä' oma' „Pühä mäe" sisse tett kooba', koh edimädse' klóóstri munga' oma' kerigoteenistüst pidänö'. Kõõ pikemb noidest koobõst om 26 süld mäe siseh. Kóópõhe om vanast pallö rahvast matõt ja nüüd ka kõik klóóstri munga' matõtas sinnä'. Kóópõhe sisseminego man saisva' kolm koolukirsto edimäste munkõ luijega'. Vaga Kornili luijega' kirst sais nüüdsel ajol Pühä Maarja surma kerigoh.

Koobõst véél hummongo poolõ om vana ajonõ klóóstri kellä torn.

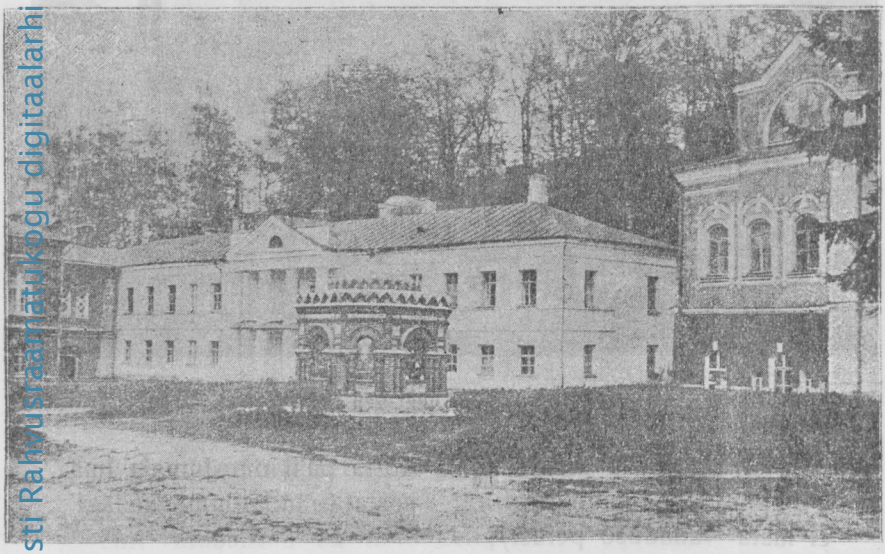

Petseri klóóstri. Munkõ elomaja ja kaiv.

Vana-ajo asjost om klóóstrih kõigilõ nätä': 1) suur laosõtaoline kerigo kell, midä nüüd öövahi' ööseti kõlistasõ', ja 2) klaasmajah saisva' venne keisriprovva Anna Ivanovnal 1735 aastal klóóstri ülembälle kingit sõido ratta'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Uma pia neläsaa viijekümne aasta iäl om Petseri klóóstri pallõ läbi elänõ' ja kannahtanu' vainlastõ käest. Kats kõrd om tä tävvesti maaha palotõt ja kõik munga' är' tapõt. Kõõ suurõmb hädä om täl olno' sis, ku 1581 aastal Poola kuninga Stefan Batori sõaväe' tahtsi' timmä häötädä' ja katõh paigah jõusi' klóóstri müürü läbi lüvvä'. A Jumala kaitsmine olõ-õi' laskno' timmä jäädävält är' häötädä'...

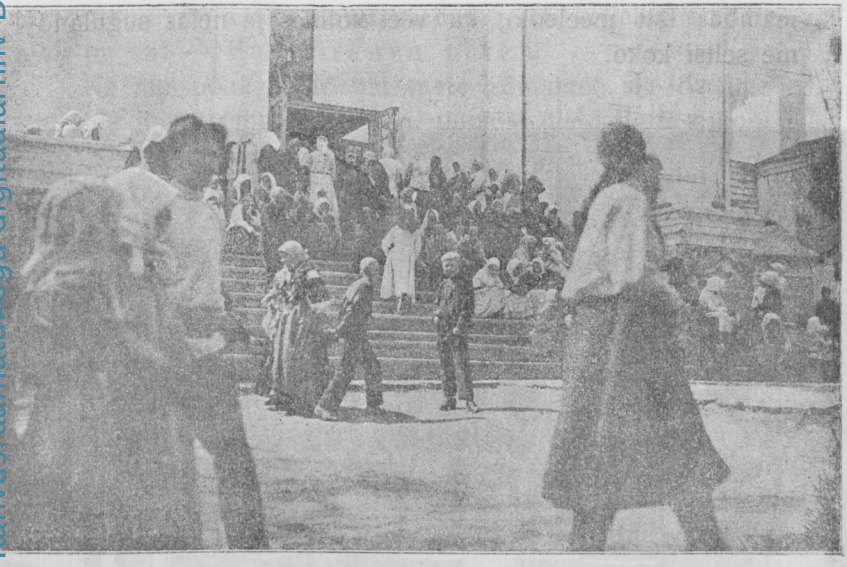

Petseri klóóstri. Kerigo trepp, koh suurõl ristipäiväl pallõ rahvast kaema tulnu'. Trepil Tarto koolilatsõ' ja rahvas.

Tóó peräst om nüüdgi' ega aasta klóóstrih pallõ ristikäüki, ja vanal ajol olno' niisaadõ Jumala Imä kaitsmiste mälehtüse ja usu kinnitüses timä ümbre elävälle rahvalõ.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Mé sugulasô'.

V. E—vere.

Õks om hüä, et mul suguilaisi om. Esä ja imä oma' no küll koolnu', a mõni veli vai sõsar om eloh, vai mõni kavvõmb sugulanõ, kohe õnõ veresidõmõ' köütvä'. Lää no praasnigulõ tõistõ küllä — kohe ma sis inne sisse astu, kui mitte mõnõ sugulasõ poolõ, koh minno ku umatsõt vasta võõdas. Meil om ütitsit mälehtüisi latsõpõlvõst saani', meil jakkos jutto vanast ja vahtsõst elost, ja toda lämmämbäs lätt meeleolo, ku véél kolmas ja neläs sugulanõ mé seltsi koko.

Seto' umõh rahva rõivih.

Niida oma' egal perrel uma' sugulasõ'. Ent kõik perre' teevä' joba suurõmba kogo, näüt. kõik seto perre' teevä' seto hõimkonna, mitä lähkedse' sugulussidõmõ' ütte

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

liitvä' ja miä jo keelemurdõ läbi om tunda', kui üts hõimkond. Seto hõimkonnal oma' umakõrd lähkedse' sugulasõ' õdago ja põhä póól. Võro ümbrüseh, Räpinäl ja muijal ligitsiku kõnõldas jo kéélt, miä näütäs, et säälpóólnõ rahvapereh om setokõstõga' nigu üte imä latsõ'. Ja lääme' kavvõmbahe Tarto vai Viländi poolõ, otsaga' kas vai Tal'na taadõ, Saarõmaa vai Narva piirile, õks lövväme' keele éést, minkast mé' arvo saamõ'. Setokõsõ' üteh võrolastõga', tartlastõga', tal'nlastõga' ja kõõga', miä Eesti riigipiir uma sisse mahutas, oma' ütitse Eesti imä latsõ', üts vanõmb, tõine noorõmb, a õks üts sugurahva pereh, kellele üleüldine nimi on ant — Eesti rahva pereh.

Ku mé' põhä poolõ üle mere sõidamõ', sis lövväme' suurõ ja jõuka rahva éést (arvu poolõst üle kolmõ miljoni, niida sis kats kõrd nii suur kui eestläse' ja seto' kokko), lövväme' rahva, kiä meid lämmämbält vasta võtt kui kedägi, tõist külälist.

Minkperäst tä meid sis lämmämbält vasta võtt?

Tóóperäst, et tä meid piaaigo joba kõnõhki' mõist — nii ütesugunõ om tä kéél mé umaga' — ja joba selleperäst arvo saa, et mé' timä sugurahvas olõmõ'. Séé rahvas om Soomõ rahvas, kelle helde saatusõ käekääk joba hallih minevikuh vabadusõ kin'k' ja kiä selle kaitsõl, hóólmata' maa kahrõst loodusõst ja paetsõst, kivitsest pinnast, joba ammu' uma elo häitsevälle järele om jõudno' säädä' ja kiä niisama esisaisva, venelästest vai kellestki' muust rippomata' rahvas om kui mégi' uma. Mé sõprus suguveljo sóómlastõga' om toda tugõvamb, et meid mõlõmbit ütesugunõ võõras hädäoht ähvärdäs ja olõmõ' valmi' ütstõist kas vai sõaristoga' avitama, ku kiäki mé vabadust mõtlõs meilt är' röövi'.

A ku mé sóómlastõ man küläh ollõh mõnusambah jututujoh olõmõ', teküs mé mano kolmas seldsiline, kiä hindä niisama mé sugulasõs tiätäs ja ketä mé' piagi' tollõs ka keelest tunnõmõ': karjalanõ. Rõõmsahe säten-

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

deles tä silm, lahkõ om timä käepitsitüs nink helüst kost nigu igivana-póólnõ laulu helü, ku tä meile ütles: Oi, vele', kahö, tulinõ kahö, et ma teid séékõrd véél umma kaunihe Karjalahe saa-õi' pallõlda' — sääl olõs meil véél elo: käokõsõ' meile kulda kuugussi', päivä' pido lavvah istussi', õdago vana' kandlõ' meile ilosimbi lugutükkä helüstäsi'. Toda üldeh lindas üle timä näo kurblik vari. Kiä om karjalanõ? Timmä võid niisama sóómlasõs pitä', nigu setot eestläses.

Vanol ajol pei' Roodsimaa ja Vennemaa mito vóóri sõta Soomõmaa hindäle kiskmise peräst, ja peräst jäigi' nii, et Róóts sai suurõmba päivä-minengo poolitsõ, kuna Vennele jäi hummongo póólnõ väiksemb nulk, mitä perästpoolõ naati Venne Karjalas kutsma. Tóó osa Soomõmaad, miä Roodsi ala jäi, edenesi Roodsi vabadusõ ja häije säädüste all jõutsahe, ja peräst läts täl (inämb kui 100 aasta peräst) kõrda véél suurõmbat vabadust kätte saija', kuna tä õnõ nimme pite Venne keisri ala kuuldo. A Karjalasõ' (Venne Karjalahe jäänü' sóómlasõ') saa-õs vabadusõst undgi' nätä': näile anda-as umakeele kóóli ega' umah keeleh jumalateenistüst kerigih, ent näid taheti vägüsi umma kéélt unõhtama sundi' ja venelästes ümbre muuta' (nigu toda kah setokõstõga' taheti tetä' ja mõnõh piirivéérdseh küläh saadi tetäki'). Viimäti, ku inämbläse', lubat vabadusõ asõmõl, naksi' Karjala kerigit häbüstämä ja vaesilt elänikalt näide viimäst toidukibõnat rõõvmä, mõs't' Karjala rahvas mässo, miä esiotsa nii hüästi õnnõs t', et suurõmb jago Karjalast ol'l' jo venelästest puhastõt.

Ent veneläse' saadi' hirmsa' suurõ' sõaväe' Karjalahe, ja olkogi', et karjalasõ' näid kümnide tuhandide kaupa maaha lei', pidi' Karjala sõaväe' laskõmoona toidu puudusõl Sóómõ taganõma, koh näid sóómlastõ póólt lahkõhe vasta võõti; esiki' sõda pidi jo (talvõ 1922) Soomõ ja Venne vaihõl tulõma, sest sóómlasõ' saa-as ummõtõgi' salada', et nimä' kõõ süämega' Karjala asälõ kaasa tunva'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

„No olõ-õi' midägi' vika", ütles mé seldsiméés karjalanõ, kiä esialostusõh veidö murõliku meelega' uma pakõja saatust om méélde tulõtanu', „miä Jummal om ütte panno', toda saa-ai' inemese' lahotada', ja Soomõ rahvas ol'l' véél mõnõ saa aasta éést üts rahvas nink pidä varrambalt vai ildambalt ütes saama". Niida sis Soomõ ja Karjala om üts rahvapereh ütitse keelega', kuigi' mitmõ keelemurdõga', minkast esieräldi a u n u s õ murrõ', lõunõ-Karjalah, tsipa tõistõst lahko lätt. Tol mé hõimlastõ perrel õnõ olõ-õi kõrda lännü' ütinedä', nigu Eesti hõimupereh om ütinenü'.

Kas tõisi sugurahvit meil inämb olõ-õi'? Om no külh véél, lähkoh ja kavvõh. Õkva karjalastõst lõunõ poolõ, Onega ehk Äänis-järve õdago póól rannal ja sellest hulk maad lõunõ poolõ, eläse' v e p s l a s õ', kelle keelest karjalasõ' õigõ hüästi arvo saava'. Séé rahvas ol'l' véél tuhanda aasta éést esisaisva ja väega' tukõv ja võidõl' vaprahe, südilt, lõunõ póólt pääle tükjide veneläste vasta. A et timä ütendüse' ol'l' kaotanu' tõistõ lähembide sugulastõga', jõvva-õs tä ütsindä' vasta panda' ja pidi peräkõrd venelästele uma vabadusõ ohverdama. Ent elojõudo om ka sel rahval véél küllält, ja timä või véél hõimuperreh kõrd üteh pidolavvah méga' isto'.

Ja sis oma' I n g e r i m a a rahva' (Narva ja Peterburi vaihõl), kiä eestläisile väega' lähkedse'. Sääl eläs segämeisi sóómlaisi, eestläisi ja karjalaisi, ka v a d j a l a i s i, kelle kéélt eestläne hüästi mõist. Vadjalasõki' olli' tuhanda aasta éést esisaisva rahvas, ja veneläse' otse' näid uma poolõ meelütädä' tollõga', et näile esialostusõh suuri õiguisi umah riigih lubasi'. Ilma vepslastõ, vadjalastõ ja ka eestläste abita' olõski' Venneriik umah alostusõh suurõh hädäh olno', no peräst paiso tä nii tugõvas, et ummõ avitajit tah't' är' lämmähtädä'. Niida om piaaigo lännü' ka muistõ kuulsa vadja rahvaga', kiä mõista-as küllalt toda Jumala andi hinnada', et timmä ol'l' last esirahvas sündödä': tä

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

om piaaigo häädömäh veneläste hulka; õnnõs ummõtõ' osalt ka Eesti-Soomõ perrega' kokko sulamah.

Eestläisist õdagopóól elli' tuhanda aasta éést ja véél pallõ ildambaltki' kats surt rahvast: liivlasõ' ja kurelasõ', kellest Liivi ja Kuramaa om uma nime saanu'. Nimä' võitli' säkslastõ vasta ummõ kuningide juhatusõl hindä vabadusõ éést visalt, nigu eestläseki', ent viimäti võidõti näid är' ja tetti oräs. Ka lätläse' lätsi' näile pääle ja viimäti sulli' néé' rahva' suurõmbalt jaolt lätlästega' kokko, niidä et ka nüüdseh Läti rahvah selleperäst osa mé hõimu verd om ja esiki' läti kéélde om pallõ liivi-kura sõnno võõt, olkogi', et lätläse' uma keelega' mé sugulasõ' olõ-õi'. Ent liivlasõ' olõ-õi' siski' véél perüs otsah. Kuramaa rannal, vasta Saarõmaad, eläs näid parahaltki' mõni tuhat, ja viimätsel ajol oma' nimä' rõõmustaval viijel heränõ' umast keelest ja rahvusõst luku pidämä. Om olõmah joba liivi-keeli raamatit ja tahetas saija' ka kóóli ja muud uma olõmise avaldust. Väega' lämmält tunva' liivlasõ' umma üttekuulvust lähembide hõimlastõ eestlästega', kelle keelest nä' ilma suurõmba vaivata' jako saava'. Au sellele vapralõ kalapüüdjäle ja maaharijallõ rahvakõsõlõ, kiä viimätsel tunnil om virgonu' nägemä, määrtse' kohustusõ' Jummal timäle pääle panno'. Teretulõmast mé ütitsihe hõimperekonda!

Sis om meil kavvõh Vennemaal, osalt kogoni' Aasijah nink külmäh põhä maal, Lapih ja Iämere veereh, sugulaisi, kelle keele õnõ ütsikit sõnno mõistamõ': mordvalasõ', tšeremissi, sürjänlasõ', vodjaki', voguli', ostjaki', laplasõ' ja samojeedi'. A kõõ tähtsämbä' näide hulgah oma' lõunõ Europah ungarlasõ', 10 miljoni suurunõ rahvas, kiä ammutsõst ajost saani' esisaisva (innetse Austrija osariigi) riigi om kujotanu' ja kogo mé hõimkonna uhkusõs olno'. Õigõ lämmält om timä meid alati püüdnõ' meeleh pitä' ja lähemb ütendüs Ungariga' saa meile véél väega' pallõ rõõmo ja kasu tóóma, niisama nigu ütendüs tõistõ sugu-

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

rahvastõga'. Ei-hüä olõs elo inemesel ilma sõbrata' ja sugulasõta', hädä ütele rahvalõ, kiä kostki' es võis hõimlastõ, sugulastõ abi ja kaastunmust lóóta'.

Küsüme' lõpus: kuis oma' sündönü' néé' rahva' ja rahvakõsõ', midä mé' siin ummõ hõimlastõna olõmõ' loetõlnu'. Asi om õigõ lihtsä. Umbõs 5 tuhanda aasta éést olõ-õs neid rahvit olõmahki', elli' õnõ näide esivanõmba', üts rahvas, kohki' nüüdse Vennemaa päivänõsõngo osa póól. Ku séé rahvas — jahipidäjä ja kalapüüdjä nigu tä ol'l' — nakas' lakkä minemä, sis nakas' timäst vähähaaval eräldömä väiksembit osakõisi, ja ku õks kavvõmbahe ütstõisõst minti, alas' ka kéél egal ütel esimóódo kujonõma, viimäti õigõ tuntavalt ütstõisõst lahko minneh. Paari tuhanda aasta éést jõusi' sis ka mé lähembide sugurahvastõ esiesä' siijä' kohegille Läänemere lähkohe. Elli' uma ajo üteh, a ku rahva arv kasvi ja püünimaa' kitsamas jäi', minti eräldi' — üte' lätsi' üle mere Sóómõ, tõisõ' hummongo ja põhä poolõ, kolmanda' õdago poolõ. Ku ütendüs näide vaihõl lõdvõmbas läts vai kogoni' kakõs', nakas' ka kéél egal ütel esiviisi eräldömä ja arõnõma, ja nii tekkögi' viimäti eestläse'- setokõsõ', sóómlasõ', liivlasõ' ja tõisõ' nimetet rahva'.

Nii oma' mé sugurahva' nigu mito puud — suurõmba' ja väikomba' — kiä vabalt egaüts uma kottal kasus, a kelle juurõ' üte' ja nóósama' oma'. Ja ku néé' juurõ' tugõva' oma' ja tõinetõisõst kinni' hoitva', sis saa-ai' määrtsegi' tormi' ka puid maaha murda'. Elägo', häitsegu' mé Eesti Seto hõim!

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Minevikust — olôvikko.

V. Kalle.

Kunas seto' Petseri maalõ elämä oma' asono', toda tiijä-i'; tiijä-i' ka toda, kiä siijä' inne oma' asono', kas veneläse' vai seto'. Mõnõ' küll arvasõ', et seto' oma' siijä' tulnu' Liivimaalt, sis ku sääl „Mõõga-veljo ordo" valit's', a tol arvamisel näü-ei' põhja all olõvat. Petseri mastera *) kirõh olõ ka-i' nätä', määrne rahvas timä ümbre sis elli, ku timmä asotõdi. Vana' jutu' kõnõlõsõ', et vanast, ku siin suurõ' sõa' olli', — sis Käre **) sissi' ***) võõra' sõaväe' summõ tapi' ja riisi'. Tóóperäst või arvada', et seto' jo väega' ammu' siin oma' elänö'.

Nii sis tiijä-i' midägi', kunas mé Vaaksara, Melso, Saagri ja Säpinä, niisama tõisõ' külä' oma' saanu' ja tiijä-i' todagi', miä näide nime' tähendäse'.

Paarsada aastat tagasi oma' seto' Vahtsõliina (Võromaa) rahvaga' nii rõivastõ kui elämisega' väega' ütesugutsõ' olno'.

Pia tol aigo, ku Petseri masterat vai veidökõsõ perähpoolõ, naksi' veneläse' siin ka muijalõ kerikit ehitämä ja näid om olno' Võromaalgi'.

Üts vana jutt tiid kõnõlda', et Loosi valla Tabina külä kottal suurõ mäe otsah kerik om olno', miä üte sõa aigo är' lahoti ja tóó kerigo kõõ suurõmb kell, miä Pihkva Troetsa kerigo suurõ kelläga' üteh ol'l' valõt, ol'l' véérdönü' oroh olõvahe järve. Tõine kerik ol'l' olno' Haanikasa külä man. Kerikidega' üteh tõi' veneläse' siijä' muidogi' ka uma usu ja rahvas nakas' venne vaimulikka (pappe) oppuisi kullõma, a noid oppuisi võõti vasta õnõ väega'

*) Klóóstri.

**) Külä Lobodka vallah.

***) Röövli salga' (partisaani').

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

aigopite, ja väega' pallõ aigo läts inne är', ku rahva séést nõija- ja paganaajoliste jumalide usk nakas' kaoma.

Usuti véél kavva kõõsugutsit nõiduisi ja tóódi suuri puije all ja kivve pääl vanolõ paganausu jumalille andit.

Seni ajoni' sais véél Tääglova külä man vana pihlapuu, mink ala paarkümme aastat tagasi laulatama sõitja' vaskraha visksi', ja Mééksi külä all ojah om kivi, kohe seni ajoni' ega Jaani päivä kohopiimä ja muud tuvvas, sääl sandele jaetas ja peräst ojah tsukõldõh kõõsugustõ häti vasta api loodõti. Vana rahva jutu perrä olõvat tóó kivi pääl vanast Pühä Jaan istno', jalgo puhano' ja mõskno'. Tóó vana jutt om arvamise perrä üte paganaajolidse jumala kottalõ säet, a ristiusu tulõgiga' om tóó jummal Pühäs Jaanis ümbre ristit. Ka Peko pallõj ol'l' siin ja nii, ku ma olõ kuulnu', ol'l' véél ilmasõa aigo Miku küläh Peko palluist peet. Venne papi', kiä rahva kéélt mõista-õs, saa-õs ka rahvalõ kirätarkust opada' ja olli' inämb hoolõh, majast maija kävvöh, palluistõ pidämisega' ja tóó éést hindäle andide korjamisega'.

Kerigo', miä parahalla' véél alalõ' oma', nóó' oma' kõik suurõmbide venne külli ja mõiside man, a toda tiijä-i', kas oma' külä' ja mõisa' kerikide mano asono' vai kerigo' külli ja mõiside mano ehitet.

19. aastasaa lõpuh, sis ku kõiki Venne riigi rahvit naati tahtma veneläisis tetä', alõs' ka siin tóósama töö. Naati kóóli asotama.

Muidogi' asotõdi õnõ venne keelelidse' kooli' ka setokõstõ jaos, nimelt asotõdi 1895 a. Obinitsa küllä kerigo-kóól, minkalõ suur maja ehitedi nii, et sinnä' ka kerik sai mahuta'. Asotõdi kóóli ka muijalõ.

Kooleh ol'l' oppus kõik venne keeli ja kõõ rohkõmb usuoppust, miä vanalõ nõijausulõ küll surmaga' ähvär'd', a ühteh tóóga' ka seto rahvast venelästega' ütte sulatada' tõot'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Et rahval venelästega' pallõ kokko puttomist ol'l' ja innegi' jo veneläste käest pallõ pruuki umas ol'l' võõt, sis loodi' kóóli asotaja', et rahvas õigõ rutto veneläisis saa, a tóó asi lääki es nii nilbõhõ tóó peräst, et oppaja' saa-õs rahvaga' hästi läbi ja kaije' rahva pääle nii kui veneläse' õks kõiki tõistõ rahvastõ pääle, kõrgilt üleväst alla. Niisama kaije küll Seto rahva pääle ka Võromaa rahvas, seto sai õks ummõhtõ' timä keelestki' arvo ja et setol ka Võromaal asja ol'l', sis ope' mitmõ' näist Eesti kirjägi' tunma, esieräldi, kiä Võromaa piiri lähkoh elli.

Nii tahi' inne kerigo' ja peräst ka kooli' Seto rahvast Venne rahvas muuta', ja tóó tõõ kand muidogi' ka osalt viljä. A tõisõlt póólt oma' ka seto' veneläisi hindä sekkä võtno', näütüses Küllätüvä ja Rokina külä oma' inne venne külä' olno', a no om Rokina külä jo tävvesti seto külä, kuna Küllätüväh véél mõnõ' ütsigo' veneläse' lövvüse'. A et veneläste kasus säärtse' tähtsä' asotusõ' nigu kerigo' ja kooli' tööti', sis muidogi' om näil ka õks võito inämb olno'. Ku suur ilmasõda alõs', ol'l' Setomaal jo hüä hulgakõnõ venne keele kóóli, a Eesti kóóli olõ-õs üttegi'. (Laaserova ja Petseri Eesti kóóli arvada' ei saa', nóó' olõ-õs setokõstõ jaos).

1917. a. tóódi eesti kéél edimält seto kóóli, ja timä tóója ol'l' Obinitsa t. a. elämä asono' eestläne prééstri esänd N. Raag, kiä ka kooli juhatamise hindä kätte võt't' ja hóólmata' tóóst, et innetse' oppaja' kõvastõ vasta olli', eesti keele oppamise ka kóóli sisse tõi.

Säkslastõ aigo sai eesti kéél koolih jo suurõmba õigusõ, venne oppaja' saadõti minemä ja kõiki Seto kóóli panti oppaja' eestläse' ja noide siäh ka üts seto, nimelt séé kirä pala kirotaja, kiä vahest edimäne seto ol'l', kiä eesti kéélt koolih oppas', tóóperäst et seniajoni' tunnõ-õi' ma inämb ku kattõ seto oppajat, kuna edimäst näide siäh inämb olõ-õi'. 1918. a. lõpuh tulli' Setomaalõ verevä'

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

sõaväe' ja alõs' sõda. Pallö kóóli panti kinni' ja lahoti är' ja kooli varanduisist ja sissesäädest sai' soldanille ahoküte'.

Inne Eesti Vabariigi asotamist peeti setot niisama Pihkva kuberna talopójas kui venelästki', ja seto elo ol'l' ka pia säärnesama. Kõigil olli' venne nime', nii et veneläisil, nimelt valitsusõ asotuisil, kiä näid veneläisis muuta' tahi', eräldämise põhjustki' olõ-õs, ja muido võise setot venelä-sest är' tunda' õnõ kabõhõstõ rõivist ja kodo keelest. Jóódi ja praasnikkõ peeti jo otsani' niisama! Ku Eesti väe' siijä' tulli' 1919. a., sis naati ka kóóli jäl' kõrda säädmä ja vahtsõst asotama, miä véél noki' edesi lätt. No tõõtäs jo kaunis hulk ka seto kóóli uma keeli. Parahalla' om jo pia nii pallö uma keele kóóli, kui inne sõta venne kóóli ol'l'. Näütüses ol'l' inne sõta Petseri vallah 15 kóóli, no om 28, noist 14 venne ja 14 eesti keelega'.

1921. aastaga' sügüse panti Seto rahvalõ umakeele-lidse' väärnime', ja no võid setot veneläsest jo nimme pi-tegi' är tunda'. Muudku praasnigu' uma suurõ viina jóó-misega' näütäse véél, et seto' oma' pallö aigo veneläste kasvandiku' olno', ja ku nii edesi lätt sis tulõ väega' kurb!...

Petseri Haridusselts.

P. L.

Üteh setokõstõ herämis-ajoga' om tekkönü' kah Petseri Haridusselts. Seldsi ellokutsjis olli' sise-Eestimaalt Petse-rihe asono' opõtaja', amõtniku' ja seltskonna tegeläse', kiä ütelmeelel otsusti' umma vapa aigo pühendädä' setovelile, et avitada' neid haridusliselt maaha jäänü' suguveljo nõsta' sise-Eestimaa hariduslise tasapinnalõ.

Selle otsusõ täüte viimises asoti' kipõmba' seltskonna tegeläse' D. Palgi, K. Piirisild, R. Pilt, V. Normann, R. Pruvli, G. Eiche ja A. Liiv Petseri Haridusseldsi 6. dets. 1919 a. ja saadi' põhikirä kinnitämisele.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

I. Seto kongres.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Põhikirä kinnitämise perrä, 31. dets. 1919 a., asso selts õkva uma tegevüsele. Edimädsel tegevüsaastal ol'l' seldsi liikmide arv joba 172.

Kõrd kõrras laijo Haridusseldsi tegevüs, minka tõõndusõs oma' tekkönü' osakonna' — Irboskah 6. nov. 1921 ja Veselkinoh 11. dets. 1921 a.

Üteh seldsi kõrraldamistööga' om rõhko pant kah rahva haridusõ pääle välähpóól kóóli. Tollõs om lóód terveh raamadokogo võrk, minka keskkotusõs om Petseri liin. Maakonnah oma' raamadokogo' asotõt järgmiste kóóli mano: 1) Satseriinä, 2) Obinitsa, 3) Dobrova, 4) Panikovitši, 5) Lõkovo, 6) Napi, 7) Laura, 8) Võõpso, 9) Mikitämäe, 10) Košelki ja 12) Irboska.

Et üleüldeisi Seto arõnõmisküsümeisi lahõndada', kut's' Haridusselts edimädse Seto kongressi kokko, mitä sai' peet 9. ja 10. okt. 1921 a., koh mitmõ' tähtsä' otsusõ' sai' vasta võõt seto haridusõ nõstmises.

1920 a. sai Haridusseldsi póólt vällä ant kotuslik helükanja „Petserläne", miä ainõlise puudusõ peräst saisma jäi.

Seto' pühäpäivä-koolih.

Säpinä Seto.

Kiä inemesist taht silmänägemisest jäijä' ilma?

Ku sinno pandas kinni' pümmehe ruumi, kas sa püvväei' sis vällä vallo?

Kiä meist ei kae' õnistava pilguga' keväjä päivä pääle, miä pikä talvõ perrä tulõ vahtsõst vallo ja lämmind maailma valama?

Véél inämb, kui mé iho nõud päivä vallo, nõud kóólmada' vaim igävest vaimu vallo.

Et vaimu valo lätte mano pässe', tollõ tarbes piäme' kirjä tunma op'ma, minka jaos oma' kõõsugumadsõ kooli'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Pildil näeme' üte pühäpäivä-kooli, minka' kutsuti Seto kongressi póólt ello.

Mé' näeme', kuis vabal ajol, pühäpäiv, rahvast om kogono' kirjä lugõma op'ma. Ei õnõ noorõkõsõ' ja keskiälidse', a esiki' hiiropääga' vanakõsõ', nii naise kui meehe',

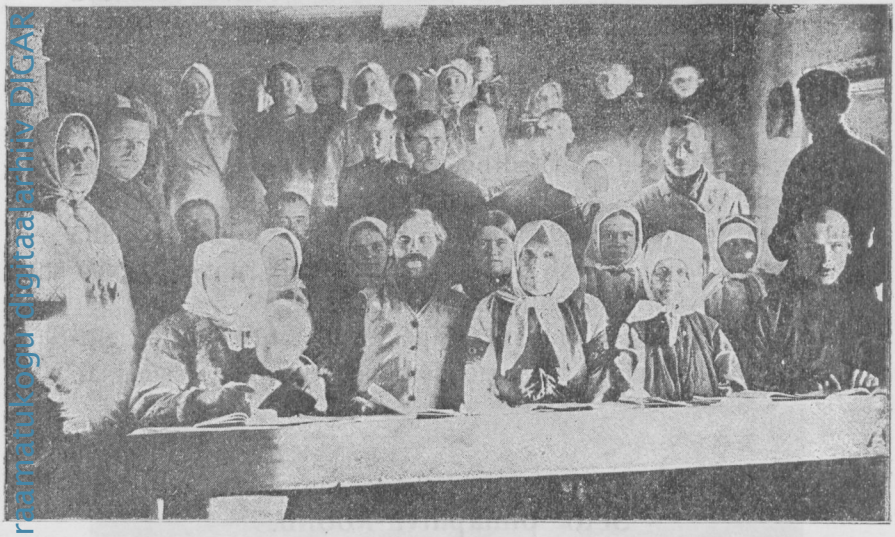

Seto' pühäpäivä-kóólih.

oma' üteh op'mah. Kõiki näo' oma tõsitsõ', ja näilt või lukõ', määrne süvä sisemäne tahtmise püüd, janonõv igatsus om sel rahval sammo' valo-ilma. Üts põlv véél ja — vasnõ ilm om üles nõsnu'! Seto rahvas olõ-õi' sis õnõ järeh umõl õdago póóltsil hõimal, ent võiva' ettegi rühki', sest pühäh kiräh üldäs: perämädse' saava' edimäsis.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Edimäne suur Seto rahvaleelotajide pido.

Setoola Sirgvo.

Tóó ol'l' tol aigo, ku ma véél väikene tsürakõnõ olli ja Petserih koolih käve.

Koolih ol'l' hüä kävvö', mudku võõrast värki opati pallö ja kiteti Vennemaad, nii et ma mõtli, et ta vast no om kah illos pühä maa, ja jäti halvas peet Setomaa maaha nink lätsi süvvä Vennemaalõ elämä.

Näi surt ja lakä Vennemaad, a kõõ tollõ pääle ütle nüüd: Jumala teno, et ma kõõ armsambal maal, põlat Setomaal olõ. Sinnä' Venne laantõ lõppi' mó latsõ' ja armas naine, ketä ma Setomaalt sinnä' üteh vei.

Ku ma sai kuulda', et Setomaa om saanu' ummõ Eesti veljoga' üte Eesti Vabariigi katusõ ala, naksi rõõmuga' kodomaalõ tagasi rändämä.

Õkva Petserihe sõitõh sai ütte vagonihe, miä valgõkübärä méédhi täüs ol'l'. Egalpóól nägi silm õks midägi' vastast, minka peräst pallö imehtämist ja rõõmo ol'l'. Nii näi äkki valgekübärä esändide siäh umma tutvat setoveljä Paulopriiti.

Tä nakas' seletämä kõigist suurist asöst, miä Setomaal takah sündönü' ja näüt' üte esändä pääle, kiä ajolehti lugi: „Kae', tóó esänd vii meid täämbä edimädsele Seto laulupidolõ. Ta võtt kõigist maailma värgest ossa. Nüüd, ku ta tüdengide siäh om, piäd tälle professor ütlemä. Timä uur kõõ maailma kéédi, ja kõnõlõs hüästi seto kéédltki'. Muido om tä üle ilma tunt karskus-aabostli nime all, a seto' kutsva' timmä pääle kauba Ristjä-Jaanis, sest tä pan'd' meile Venne nimme asõmõllõ uma' seto nime'. Lasõ' sa kah rutto hindä ümbre risti', muido om tihkõ umalõ suurõlõ rahvapidolõ minnä'?"

— „Ja, muidogi', muidogi', hüämeelega'. Vadõris olõd üts sa, a kabõhõnõ kullõ' esi' umalt póólt kõrvalõ. A temp, vett olõ-õi'!" — kõnõli ma nigu tulõh.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

— „O, olõ-õi' vett vajagi'. Ta méés rist ilma véétägi'", raahus't' Paulopriit.

— „A sis õnõ palja pühä vaimuga'?"

— „Tallõ olõ-õi' todagi' vaja".

— „No küll om veli tark méés ta maailmah. Küll om õks Jummal mõnõlõ koloda otsa loonu'", mõtli ma ja naksi perüs pelgämä.

Paulopriit julgus't' minno ja vei tóó targa ette.

Ma usuki-es, et tä nii laadna esänd ol'l', õkva kui uma setoveli.

— „No miä tahad nimes?" küsi tä peräkõrd.

Mul tulõ-õs äkki midägi' keele pääle, a ma tahi külh ütte marru Seto nimme.

Paulopriit tul'l' appi, ja üle kolmõ märgeme' õks vällä kah. Venne Seerovi Serge asõmõllõ — Setoola Sirgvo. Ja sis sõit' vahtsõsti sündönü' Setoola Sirgvo vahtsõhe Setomaalõ, edimäste surtõ Seto laulupidolõ.

Ku Petseri jaam jo nättävälle tul'l', nakas' süä nii kangõhe klopma, et ol'l' pelg, ku lahki' lää-ei', vai rinnost hindä vällä viska-i'. Katõ käpäga' pei rinnost kinni': olõs kodomaalõ kóólmagi' saas. A kõik läts kui lapjoga' möödä.

Sai vaivalt maaha karatus jaama ette, ku kuuli sälä takast hellü: „Kaemõ' kost tóó kuningas tulõ!"

Õkva kõrraga' naksi' pilli' mängmä, ja vagonist näkkö suuri esändit maaha astvat. A kuningas esi' jäi séékõrd tulõmada'. Tulli' õnõgi' ministre'? A tóógi' peräst läts nigu kuum vesi üle iho: mõtlõ' ummõtõ', ministre' tulõva' Seto pidolõ! Vast ol'gi' hüä, et kuningat hindä olõ-õs, muido olõs mõni är' väega' heitönü' ja rabandusõ saanu'.

Ajoviitmädä' naksi' kõik karatõh Petseri poolõ kihotama.

Süä nakas' kui tsirgupoig karglõma, ja silmi tul'l' rõõmu peräst vesi, ku Petseri liina sõitõh näi, et kõik tannom ol'l' sinine-must-valgide lippaga' är' ehit, egal majal ol'l' uma üts vai kats lippo ussõ tsusat. Edimäne kõrd

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Lauluimä Hilana Taarka.

näi Eesti Vabariigi lippo, ja — kui pallö kõrraga' véél! Kui ilosa' nä' näüti' muide rahvide lippa siäh! Küll ol'l' innetö' ja kollõ vana venne aig! Petseri om küll muido kui vana, a nigu vahtsõ nägemädä' vaimuga' om üle valõt.

Ute vooriga' tormati Petseri Rahvaharidusõ Seldsi maija.

Kuusõ-ossõga' suur seldsimaja saal lainet' õkva leelotajist. Egalpóól laulõti ummõ laula: üteh nulgah kumas' kannõl säitsmel keelel, tõisõh pil'l' hellü pedäjäpill, kolmandah las'k' laula lehepill. Leelotajide hulka sulli' mitmõ keele ja haridusõga' inemese', ja kõik muuto ütes laulukooris.

Tartost ol'l' professor kats kõnõlõmise mastinat üteh toonu', kohe leelotaja' ummõ laula sisse ütlema naksi'. Üts timä abilistest, — näost nätä' véél väega' nóór esänd, a hiussõ' nii hiiro', kui 100-aastalisel vanalmeehel, armõto' suuri klaasiga' kuldprilli' ééh', — sais't' korgõhe pingi otsa ja kammand' leelotajit fonografi mano. Ja ku tä uma' vaimustava' sõna' lõpõt': „Teeme' Seto nime igävesest!" — nii olno' nigu pühävaimu vällä valamine leelotajide pääle. Näo' õheti', kui veretäväl ao-valol. Paulopriit, kiä mullõ kõigih asöh seletüst an'd', ütel': „Kae', Seto veli, ta õhetus palgil om Seto rahva hummongo õhetusõ kuma".

Hiiropääga' nóóresänd nakas' takti löömä, ja laululainõ' naksi' saalih hõllöma.

Unõhtada' saa-ai' ilmahki', ku üts vanaméés suurõh vaimustusõh laul' nii kõva helüga mastinahe, et toro värisi ja tarõ tõrisi, a kõik tarõ täüs rahvast lit's' vanameehe ligi, et helü parembidi mastinahe kostasi'. Kõik lauli', nii et pää otsah likõ.

No küll ol'l' lõpu véél ilmah!

Pido pääkõrraldaja', suur Setomaa aabostli Sommeri Saamuel ja haridusõ intstruktóór Bambergi Karl kõnne' leelotajide ééh, kui kindrali' sõaväe ééh ja jai' juhatuisi ütest ja tõisõst. Niisaadõ olli' platsih siin ja sääl tõisõ' pido kompsjoni kõrraldaja', esändä' Usai, Piirisild, Listakind; korterikompsjoni kõrraldaja' Suija ja Uibo; ilostav kompsjon: Tants ja Promet; vastavõtmise kompsjon: Grünthal ja Välja.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Leelotaja Irina Luik (Martini Irö)

Kell üts nakas' leelotajide rong, II. diviisi muusigakóór ééh, Petseri rahvamaija minemä.

Õkva rongi minego ajol tul'l' vihma kui uavarrõst. A egal rongihkäujäl ol'l' unõhtõt, et vihma sattas hahast külmäst süküstaivast. Kõigil ol'l' keväjä rõõm süämeh, ja tollõ mõjol muuto kõik keväjädses. Tundo, nigu tóó vihm panõ-õs maaha pudõnõma perämeidsi kõllatsit lehti (ol'l' jo 15. októóbre), a pan'd' paisoma täüs lõhna ja värsküst keväjädse' urva', pan'd' hõngama häelmo' nink ninni'.

Leelotaja' marse' murrul rahvamaija, miä puupistõ' rahvast täüs sai, nii et mahu-õs kõik ärki', kel pidost tahto võtta' ossa.

Rahvamaja ol'l' är' ilostõt väega' torrõhe pergiga', kuusõossõga' ja lippaga'.

Kunstnik Prometi póólt olli' valmistõt iloside värmiga' Hilana Taarka, Martini Irö ja Miku Ode pildi'. Hummongo póól nulgah saali sais' Hilana Taarka rinnakujo, õdago póól Martini Irö (Irina Luik). Kujo' olli' tett vavabakunstnik-vóólja Denisovi póólt savist, a õkva kui elävä'. Taarka kujo ol'l' véél pääle kauba bronksvärmiga' üle valõt.

Ku kõik pidolise' umal paigal olli', astõ pido avamiskõnõga' A. Usai esänd üles. Tä tervüt' leelotajit ja muid pidovõõrit Petseri Rahvaharidusõ Seldsi póólt.

Pääle tóó lugi Paulopriit pido edeütelüse lüülätüse ette:

Kae', väläh süküs, kõllanõ om loodus,
ja talvgi' küünütäs jo külmä kätt.
Sai ammu' suvõ arm ja ilo joodus,
véél unõh kevväi igatsuisi jätt.
Meil trööstis kuus ja petäi haljas jäänü',
maah katai matal, róómav reboraik,
leht kõllanõ näist kurvalt üle käänü';
om salo, mõtsa-alo salaliselt vaik.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Mé' leinäh kaemõ' suvõ-ilo kato;
mé hinge söõbös sügüsene suik,
ehk kenägi' om kaija' lehti sato,
ku saistos puuh ja puhmuh mahla tuik.

Ent essütä' hing sügüsest ei lasõ',
sest Seto rahval kevväi süämeih.
Meih kevväi-vééna rõõmu' vahutasõ',
ja laulul hellä herämine meih.

Sest, rahvas, lauluga' nüüd üles virgo'
ja leeloga' lóó' umma esämaad!
Sa elojõvvulises Eesti pereh sirgo',
rao' umma rahvusperre algmis A : d.

Las värskel mahlal rahva soonõh josta'.
Las häitses edesi só Soomõ-Ugrist taim.
Sa rõõmul, murõl vasta laulul kosta',
ent lauluh lehvigo' só uma vaim.

Sest tervütet nüüd olko' laulupido,
mé laulah rahvustunnõ' olko' löüt.
Las sugulus meid süvembält véél sido,
nink ütis-kodo tunnõ' kõvõmbalt meid köüt.

Terveh pikk rida tervütäjit astõ üles.

Kõõ inne tervüt' Eesti Vabariigi póólt siseministre Einbund.

Sis astõ jo kõõ ilmalõ tunt Ernitsa Villem ette ja tervüt' Karskusseltse kesktoimõtusõ póólt puhtah seto keeleh leelotajit. Eräldi tervüt' véél ummõ Irboska ristilatsi. Tä kõnõl' väega' elävält, sõna' kargli' kui palooravakõsõ' pedäjä ossõl: „Séé om päiv, määräst véél maailmah olõ-õi' olno', koh kõik Seto rahva leelotaja' oma' kokko tulnu' ummõ põhäto' pallõ laula näütämä. Seto laulu' oma' jo innembält trükit kolmõh piibli suurutsõh raamadoh." Ja Ernitsa Villem nõs't' nóó' kolm surt kirjä üles ja ütel': „K a e', m ä ä r t s e' n ä' o m a'!" — Nink äkki nõssi suur käteplakin ja vaimustus leelotajide ja muu rahva siäh.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Kui rahvas tassamba jäi, kõnõl' Ernitsa esänd edesi: „Ei õnõ Eestist lähetädä' õnnõ laulupidolõ, ent Soomõ Vabariigist saat tervüisi üts kõõ suurõmbist rahvaleelo uurjist maailmah professor Kaarle Krohn, Soomõ Kalõvala Selts ja setokõstõlõ hüästi tunt magistre A. O. Väisänen (Ivvan). Pääle tóó saatva' tervüisi Ingeri vele'. Tóóperäst hõika lõpõtusõs: Elägo' Seto leelo ja leelotaja'."

Muuseumi póólt tervüt' lüülär K. E. Sööt uma lüülätüsega':

Tere vele' Venne piirilt,
Sõsarõsõ' Setomaalta!
Tere rahvas laulurikas,
laulurikas, leelorikas,
ihameeli ilorikas!

Tere leelo, tere laulu,
meste mängo, naistõ nalja,
kabõhõstõ kaasitusõ',
tere tõistrõ tõõjutto!

Nüüd oma' laulu' uma laulda',
viije' uma vöörätädä',
helü' uma helütsedä'.

Nüüd või pitä pallö pito,
nüüd või säädä' suuri saajo,
Ilo vankõrille vaijo',
Ilo rééle rinnakille.

Võõras ei võrka nüüd vidämäh,
külä ei kurja kuulutammah,
hummongmaalta hirmutõllõh,
ehamaalta heidütelleh.

*

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Seto' — vele' vereperrä,
sugulasõ' sóó järele —
üles sóóst nõsõno' ütest,
üte tätä tarõstagi',
üte äde üsä alta,
kaimu kalli kan'g'la alta.

Üts meil karäpill ja passun,
üts meil k e e l i hõpõhelkvä,
hõpõhelkvä eha ééla,
kuldakummav ao ajola,
miä pand mõtsa mühämähe,
merepõhä põrramahe,
tähti taevas tärisemmä,
meehe' mõõgal mõtõlõmma,
meelemärkö võtõlõmma.

Meil iks leelo lõppõmata',
leelotaja langõmata',
vägiméés suur väärämätä',
kangõlanõ koolõmata'.

Üliopilastõ póólt tõi tervüisi neijo Tamm. Opõtajide Liidu póólt tervüt' J. Kalmus'õ esänd, vallalõ last sõduride póólt esänd Listakind'i Paul, Obinitsa Rahva Seldsi póólt esänd Palgi Eduard. Petseri maakonna valitsusõ póólt tervüt' setokeeli Beresin'i esänd. Niisaadõ tervüt' setokeeli V. Kalle esänd I Seto tarvitajide ütisüse póólt.

Setomaa praostkonna póólt tervüt' klóóstri (mastera) ülemb arkimandrit Johannõs.

Tä takah astõ ette innene vana arkimandrit Arkadi. Tä kõnõl' setokeeli ja tenäs' leelotajit, et ka nä' oma' alalõ hoitno' uma hüä keele, leelo, laulu', kómbõ' ja rahva rõiva'. Mudku tälle ol'l' tóó valus, et Seto nimme nii halvas peetäs, ja näide kéeltki' põlatas, nigu seto kéél es olõssi' Jumala tahtmisega' saanu'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Paulopriit läts näost perüs vereväs, nigu pühhä-vihha sai täüs. Tä ütel': „Jo om aig, koh seto ei piä' inämb silmi uma keele ja nime man maaha lõõmä, kui ori herrä ääh. Ega seto pühä kohus om uma ést vällä asto'!"
Ja timä karas' üles kõnõlavva taadõ ja pajat' kõvastõ:

Taas eloratas tegi vahtsõ vääne,
tõi ellõ inne nägemädä' näüte:
tóó sóóv, mis palli süämeh, läts täüte:
mé seto kéél sai hindäl tõisõ kääne.

Kéél, inne põlat, pilgat, näägut, naarõt,
om eloõigusõga' ilma astno',
om kahtlõjil nüüd silmä' selges kastno',
hahk undsõ härm om näil nüüd silmist haarõt.

Kes inämb nüüd véél seto kéélt ja nimme
pand halvas, häbüs, toda põlga,
kui inemest, kes unõht rahva pühhä võlga,
kui inemest, kel süä külm ja pimme.

Séép keeleh olõt leelo ilma loonu',
tääd kuldki' kunagi' ei üles kaalu'.
Au suurõ anno' teil ilmlõpõmada' laalu',
véél kavva kestvä kuulsusõ teil toonu'.

Kuis unõhtat siis uma kauni keele,
Mis kenil kengal, pühäl Piusal paiso, —
võit asto' vällä vahvalt, julgõlt, saiso,
küll maailm murd té perrä uma meele.

Tervütüste lõpõtusõs loeti tervütüs-telegrammi', minka saatja' olli': Riigikogo edeméés Kukk, haridusministre Bauer, „Päevalehe" toimõtus, opõtajide Liidu juhatus, Petseri Maakonna valitsusõ kirotaja Kakk, kohtouurja Läänesaar Petserih, Eesti Punatsõ Risti Petseri komite edeméés dr. Kelder, Petseri 2 jaoskonna raahukohtonik Peterhof. Peräst tul'l' véél mano opõtaja Ainelo Jaanilt Seto lugõmiku kompsjoni póólt, miä setokeeli lauluh ol'l'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Sis astõ üles tervütüsleelotusõga' kuulsa lauluimä Hilana Taarka. Timä laul' umma tervütüst ette, ja 90 naisleelotajat ja 10 méésleelotajat leeloti' takah, nii et ilm heläs'.

Leelotaja Jevdokija Kanniste (Miku Ode).

Illos ol'l' kaija' noid leelotajit näütelavval. Kõik, nii naise kui meehe', olli' umõh Seto rahva rõivih, hõpõ sõlõ' hilksi' kui päiv, ja helme' kirksi' kui taivatähe'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Leelotaja' litsi' hindä tõinetõist ligi, ja ku leelotamine alõs', nakas' näide kogo hõllöma, kui rüänurm tasatsõ tuulõ käeh.

Tóó Taarka tervütüslaul, minkal lauluimä otsa inämb taha-as tetä', mõijo nii, et pallõ' suurõ' esändägi' ikma naksi', móst kõnõlõmada'.

Tervütüs leelo alostus nakas' nii:

Ammu' oodi' sedä aigo,
kunas iks meile té' tulõtõ'.
Nüüd oma' siijä' ministre' tulnu',
siijä' kuningas iks kutsut.
Tullit pühhä Petserihe,
avvusahe alõvihe.
Petser iks om teije perält,
allõv om té avvu alla.
Eesti valitsus iks illos,
Eesti säädüs kõrraline.
Kõrd om teil egah kotusõh.
Muilta mailta moosõkante,
tulli piller Petserihe.
Maa iks müräs', taivas tõras',
turutulba' iks värisi',
liina lipu' iks libisi',
puulehe' iks punõti',
võso veere' iks vereti',
utsu iks lei orasõllõ,
savvo kogos' saarõlõ.
Siijä' om kolk kokko tulnu',
om véér kokko véérnö':
kõigil rinnah sõnasõlõ',
kaala panto' laululehe'.
Té' iks meid kostele kutsit,
aitõ' avvu lavva mano.
Ega' meid inne es kutsuta',
kutsuta-as pitto Petserihe.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Pääle Hilana Taarka tervütüse kanni' Martini lrö, Miku Ode ja tõisõ' leelotaja' ummõ laula ette.

Leelotustõst kanti ette: kómbõ laulu', nigu „Mõrsja koolõtamine", „Saaja laul", „Hobõsõ ot's'mine", sis ilolaulu' ehk tandsolaulu'.

Pääle naistõ astõ' ette pillimeehe'.

Vilo küläst, esänd Sommõri Saamo póólt kutsut, Dimitri Jakopi poig, 50-ne aastanõ vanaméés astõ 7-me keele kandlõga' ette. Kievo Mikit män'g' pedäjä pilli, — lehepilli üts noorõmb méés.

Viijoliga' astõ ette Uibo Aleksandre, Vadsina küläst, kiä perästpoolõ käve nelä leelotajaga' Tartoh Muuseumi pidol ja Vanõmuise teatrih pan'd' karglõma uma viijoliga' nóó' neli naist, kiä pildi pääl (lhk. 152) tä man oma'.

Pääle 90 Seto naisleelotaja ja 10 meehe astõ ette 9 latsikõst, kabokõst, karälast, kiä kah uma tett laula ette kanni'. No noist võid lóóta', et küll kasus véél lauluimmi éehki' póól.

Peräst leelotajide ettekanmeisi kuulutõdi, et Petseri Haridusselts and pidokingitüses neläle suurõmballõ leelotajalõ: Hilana Taarkalõ, Martini lrölõ, Miku Odele ja Ulkalõ (Uljana Raudhein), egalõ ütele 5 tuhat marka, a kõigilõ tõisilõ leelotajile 500 marka hinge pääle. Tóó raha lubati väega' vajalikka ja häije asjo pääle är' kulutada'. Hilana Taarkal jóós'k' tarõ läbi, ja nüüd ol'l' tóó raha õkva õnnõs.

Edimädse pido osa lõpõt' esi' esänd Sommeri Saamuel. Tä kõnõl' nii vägevält, et kuulajil luust ja lihast läbi lei. Jnemese' naksi' õkva ikma. Üts vanaméés püh'k' silmi ja ütel' vällä minneh: „Tenos saa-õi' ma muud üldä', kui ikkõ'". Üts Põlva póólt vanalaulukoori juhataja Juhan Sau ol'l' ka pisarini' liigutõt ja astõ rahva ette ütsindä' „elägo't" laulma.

Sis tul'l' paaritunniline vaheaig.

Kell 7 nakas' pidosõõk.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Viijolimängjä Uibo Aleksandre. Häälpóól täst Martini Irö. Kõik viijekeski käve' Tartoh kondsõrdit anmah.

Ilmato' pikä lavva takah istõ' leelotaja' ja näide siäh kaema tulnu' pidokülälise'.

Siseministre esänd pidi pidosöögi lavvakõnõ, koh tä ütel', et „Seto" nimetüs olko' ausa ja pühä-rahvuslik nimetüs, midä ega seto kallis ja korgõs pidägo'. Ministre esänd sóóv', et mitte õnõ seto', ent ka tõisõ' piirivéérdse' rahva' saas haridusliselt sise-Eestiga' üte' korgõhe nõstõt, et egalõ ütele võis küllä sõita', nigu täämbä setokõisilõ. Vabariigi Valitsus püüd palavalt ja õiglasõlt kõigilõ Eesti kodanikalõ ütevõrra hüvvä tetä'.

Valitsusõ póólt kõnõl' véél põllutöö-ministre Rostfeldt.

Näile vastas' Petseri liinapää. Setokõstõ póólt vastas' Paulopriit lüülätüsega' :

Viis aastat tost, ku rahvastõhe
säet Eesti Vabariik jo sai.
Ol'l' rahvapoigõ tahtmis-õhe',
mis nigu ago üles ai.
Ja rahvushäll meil liikma lännü',
tóód eiski' pümme silm om nännü'.

Ei õnõ viis, ent viis véél tuhat
saa' kestmä, Eesti Vabariik!
Ku saijas võitlõmistest puhat, —
lätt läükmä haridusõ piik.
Küll kihotammõ' hindäst hätä,
ei saatus surmalõ meid jätä'.

Mé Seto rahvast hummong poolõ
tett Eestile saa ette vall.
Ja osa võtamõ' sult hoolõ,
mé Eesti, et só varö all
mé' saasi' maitsa' raahu põlvõ
ja harri' vabalt vaimu nõlvõ.

Ernitsa Villem kõnõl': „Üts rõõmustav asi om täämbä pidol nätä', et toda vanna-mõrro olõ-õi' jaloval. Om nätä', et midägi' om är' tett ka karskusõ asõh Setomaal".

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Pidolise' avaldi' Ernitsa Villemille surt kitmist. Nätti, et ilma viinada' või ka inemene rõõmsah pidomeeleoloh olla', nigu toda mõnõgi' man nätä' tul'l', keti näide ülendävä hüämeele peräst arvati puröh ollõv, et no küll inemene viina tsilkagi' eloh olõ-õs võtno'.

Ma palssi Paulopriiti, et tä viina häötamise sõnno loes umalt póólt. Mé rahvas om jo hirmsahe vaivõlno' viina ja hõlöva peräst.

Paulopriit kis'k' üte lüülätüse karmanist ussõ ja sais't' kurä pilguga' üles... A timä saa-õs köhähtägi', ku neijo Tammõ Ann kärmähe Imäkeele Seldsi' póólt tervüisi tóóma nakas' (tóósama Imäkeele Seldsi póólt, kiä séé lugõmiku om ilma toonu', ja véél tõisigi' kirjo setokõisilõ soetas).

Paulopriit istõ äkki maaha ja jäi rõõmsalt kullõma.

— „Miä sa loe-ei?" mühksi ma.

— „Naisilõ piäd alati éehõigusõ anma. Päälegi' kõnõlõs ta neijo väega' suurõst ja tähtsäst seldsist, miä õnõ eestläisile tóó-õi' avvo, a ka setokõisilõ. Kullõ' esi' kah, parahalla' kõnõlõs tä puhtah seto keeleh. Näed suurõ' liina neijoki' häbenei' setokéélt kõnõlõmast", kõnõl' Paulopriit.

— „No loe' nüüd!" käve ma Paulopriidile pääle, ku neijo Tamm kõnõ lõpõt'. „Anna' mullõ tóó väkev „Las lakko'!" ma loe esi'".

— „Täämbä ei lakuda', sis olõ-õi' murõh lukõ' kah. Ma anna üte tõisõ lüülätüse, midä kas vai kerigoh võid lukõ'", vastas Paulopriit ja an'd' üte papõri mullõ pekko.

Et mul kurasit olõ-õs lukõ', a et ma suur põrgolakkõ vastanõ olõ, sis mõtli timmä trükitölt inemesile ette kanda', ja vot määrne tä om:

Jo aig om pakko panda' vihast viinast,
tost „roohilisest maost", kes kõgõ nééljä,
kes õnõ õgi rahvast küläst,liinast,
ku olõ-õi' sa esi' timä kéélja.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Leelotaja Uljana Raudhein (Ulka).

Viin om kui huss, kel kihvtikot't' om lõvvoh,
kel purõmise pilk paist ussõ silmäst.
Viin om jo kuradiga' kavva nõvvoh,
et häötädä' kõõd inemsuku ilmast.

Viin rahva viletsüs ja silmävesi,
mis täüt siin ilmah terveht ikujõkõ:
ku süvvä ello kaed, sis näed jo esi', —
ei näe' sa tóód, sis olõd silmist sõkõ.

Viin tege inemesih taplust, tõrra
ja vain saa viina läbi ilma kanto'.
Tóó rõõm, mis silmäpilklik, mitmõ võrra
saa ütskõrd tagasi meil mõrolt anto'.

Sest lahko' ristihing sa hirmsast viinast,
séé jälle elojätüs joba kaota';
ja pästä' hindä Põrgo-Vürsti piinast,
tä mädäliina müürü' maaha laota'.

Vii' hindä vällä viina hädaohust,
rao' elorato karskusrahvastõhe,
ja täüdä' õigõ kodaniku kohust,
nink nõsõ' inemese korgusõhe...

Kolmandah pido osah astõ üles pidokõnõga' kõõ maailma rahvaleelo uurja professor V. Anderson Tarto ülikoolist. Tä selet' setokõisilõ," kui tähtsä' oma näide laulu'. Seto laulu' oma' vana' jo sadandit aastit. Näih oma' laulõt muistitsõ' murõ' ja rõõmu', muistinõ elo ja olo. Maa poolõ päält oma' néé' laulu' är' kaono', õnõ Setomaal oma' véél alalõ'. Tóóperäst peetäski' näid armsas, ja kõik nägevä', kuis täämbä näid hinnatas harit meste póólt.

Sis kõnõl' Tal'nast pidolõ sõitno' helükunstnik M. Lüdig laulu tekkõmisest ja män'g' ilosit tükkä klaavõril.

Helükunstnik professor R. Bööcke män'g' armõto' surt viijolit, minka perä ol'l' põrmandol, a esi' pidi pikäst kaalast kinni'. Küll laul' no hallõhe tóó pill, õkva kui ikno', ja esiki' naano' vai takah ikma, nigu olno' kõik maailma

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

murõ' sinnä' sisse kogono'. A ku rõõmsit tükkä mängmä nakas', sis naksid perüs hõlõma nink tahtsid hüämeelega' kas vai väsünö' luukõstõga' karglõma naata'.

Tartost ol'l' klaavõri kunstnik Saarõ Mart, kiä ol'l' väega' vaimustõt Seto pidost, inämb véél kui ma.

Kõõ kõditavamb ja naarahtõllõvamb mälehtüs jäi imänd M. Sinkel-Lüdigi laulust „Kunas või ma kosja sõita'". Tä laul' nii imetorrõhe, et mul läsälgi' nii süämehe jäi, et kõõ, ku mõnnõ ilosat kabõhõst näe, nakas süämeh tilisemä, nigu tóó imändä helü: ai tilu-lilu-li, ai tilu-lilu-li...

Kõõ suurõ pido meelehüä lõpp ol'l' karglõmine, miä kes't' hummongo valgõni'. No olõs esiki' kas vai kolm päivä véél karõlno', et ńo küll mito nädälit saa-as jo maatus.

Nigu ma jo ütli, tóó imändä kosä laul nii virgut' minno, et ma mitmõlõ leelotajalõ-kabõhõdsõlõ külge karksi ja karglõma kisi. Ku mõnõ tsõõri tiiroti ja keeroti, haari õkva kabõhõdsõl kaala ümbrelt kinni'. Toda no massa-i' arvada', et ma kägistädä' näid tahi, a tóó ol'l' kõik tost pido hüästmeelest ja sula puhtast armatsusõst, midä ma ülepää ummõ kabõhõisi vasta tunnõ, ja véél täämbä, koh nä' kõõ suurõmbat avvo mé Seto rahvalõ tei'. Täämbädsest pidost pääle nõsta-ai' kiäki' inämb üles piitska uma naise vasta, ent egaüts ütles, nigu Paulopriit toda ütel': „Naine om loodusõ kuninga krǿón", ku tä selet' mullõ ütte tähendüssõnna naisest, miä kui illos unõnägo mó süämehe sulli.

Pallõ pidoküläleisi lahko kesköö aigo är', noide siäh ka Paulopriit, kiä jumalaga' jätmisel ütel': „Terveni', hüä Setoveli! Anna' lõpõtusõs tervüisi ja teno edesi kõigilõ laulupidu tegeläisile ja toimõtajile, et nii pallõ mé Seto rahvalõ nimä' pakno' oma' timä herämises, hindätundõ nõstmises, ja séega' üteh mé Eesti Vabariigi üles nõsõvahe ehitüse saina oma' kinnitänü' taas mõnõ ehitüskivi mano."

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Seto hummong.

Küllätüvä Kaljo.

Kae', miä nätä' taiva pääl,
tóó hummong véérdse taiva vangoh!
Mis helendüs tóó hilkas sääl
noih härmä hõrnoh hõhu langoh? —
Tóó aotäht kink armalt kiiri
ja kuulutas jo ööle piiri.

Ja takah tulõ valovóól, —
näed avvuh üles astvat ako,
ja pümehüsel om jo kóól:
sa valolaine undsõst jako.
Ja lämmä päivä lagä pastõ'
pand hõngama meil hummongkastõ.

Kes päiväle saa sõnõlda':
„Võid kisto'! Ei näe' tollõst hóólvat".
Kui tohid toda kõnõlda', —
näe inemest sóh elläv-kóólvat.
Võit valol, väkev võimu ala,
mis ello pümehüste vala.

*

Nüüd Seto rahval hummong jõus'.
ja haha, halla ajo perrä
päiv pümehüselt õigust nõus'!
Kis'k' pümehüs ja külmüs kerrä,
ku helgäs' taivas hummongkumast,
an'd' meile osa vallo umast.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Sest võõras vaim sa raputa',
mis pümehüste sinno vidi,
ja viska' võõra' kaputa',
mis pitsitüseh kaiko pidi'.
Kõik võõra' märgi' maaha, mõsõ'
ja vapo veljo hulka nõsõ'.

Sis uma rahvuslipu all
sa uhkõlt ussõ astud véélgi'.
Kõik vahtsõs saa, koh ast só tall! —
Kas kavva vaimust pastud véélgi'?
Muu võõras vaim om külm jo sullõ,
sest umma puhastusõ tullõ.

Setomaa.

J. A.

Kas tunnõd maad, mis Peipsi rannalt
käü Läänemere rannalõ,
ja Munamäe mõtsalt, morolt
lätt lahkõ Soomõ lahelõ?
Séé om séé maa, koh mino häll
kõrd kiiko ne mó esädel.
Sest laulgõm nüüd ne ikka ka:
„Séé illos maa om mino esämaa!"

Nii kõnõlõs laul mé ilosast esämaast, minka üts osa Setomaa om. Ilmah om pallõ häid ja ilosit maid, a ütski' maa ei olõ' nii armas ja kallis, kui

„mó esämaa armas, koh sündönü' ma',
só armasta ma järjest
ja kitä lauluga'".

Eestimaa om mé esämaa, a Setomaa jäl' mé kodomaa, koh mé olõmõ' sündönü' ja üles kasuno'. Setomaa ei olõ'

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

kuigi' suur, nii kokko 150,000 tessätiini. Piirät põhä ja õdago póólt Räpinä ja Vahtsõliina kihelkondõga', a hummongo póólt Pihkva järvega' ja Vennemaaga' ja lõunõ póólt Lätimaaga', om Setomaal piaaigo vannipõhätaoline kujo, minka üts ots põhä póólõ om pööret, ja midä Piusa jõgi risti õdagost hummongohe poolõs lahk. Selle maa sisse tüküse' vägüsi hummongo póólt Venne külä' ja oma' jõudno' esiki' Petseri liinani', a lõunõst pitsitäs jäl' lätläne maa

Suur sükäv liivakóóp Petseri lähkoh.

soppi kogombahe. Nii om Setomaalõ nigu raudrõngas ümbre tõmmat, ja timä piiri oma' kinmä'.

Maad ei saa' no väega' kittä', a laita' olõ ka ei midägi'. Põhäpóólnõ osa liivanõ, palonõ, pedäjä mõtsoga', sóó kaaloga' ja hainamaijega', koh sakõhe lepistiku' ette tulõva', miä külä karämaas om määrät, terveh Pihkva järve véér sóónõ hainamaa, sakõhe vesine ja matal; kõik Seto-

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

maa ja lõunõ póólnõ osa jäl' korgõmb, niisama liivanõ, mõnõl póól no joba savinõ ja kruusanõ ja vilärikkamba mullapõhäga'. Séé maa taht hóólt ja vaiva, inne ku täst viljä saad. Et Setomaal pallõ rahvast eläs (üle 60 000 hinge, kellest pallõ veneläisi om), sis tulõ ega hinge pääle õigõ veidi maad, nii et kõik kõlbliku' maakotusõ' oma' är' harit, kuigi' harimise ja põllutöörista' õigõ vanalaadilise' oma'. Päälegi' eläs rahvas ütehkóóh külli viisi hingemaa

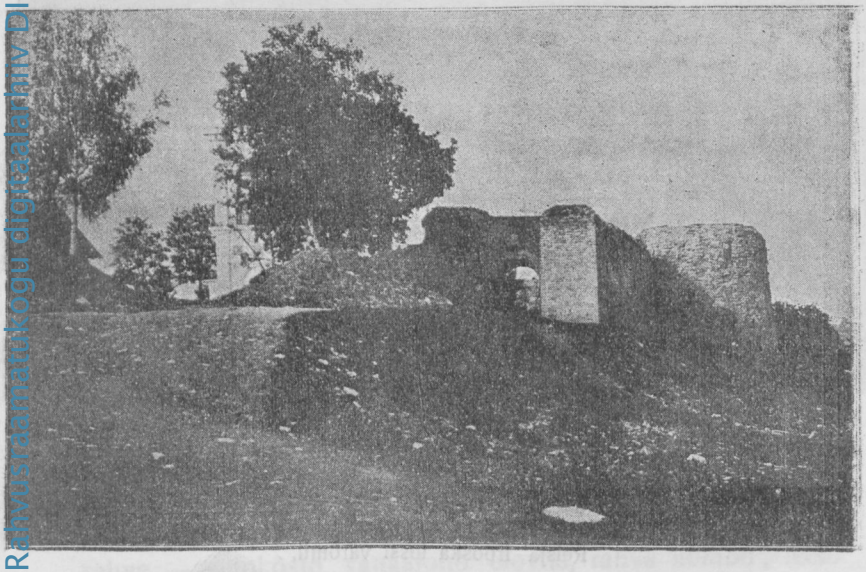

Irboska lossi vana' müürü'.

pidämise' viisil, nigu Vennemaal tetäs, ja séé om Setomaa rahva põlluharimist pallõ takistanu' ja kinni' pidänõ'. Sakõhe lätsivä' ka meehe' kavvõmbahe tööd ot's ma, kauplõma ja jätivä' põllutöö naistõ hoolõs, kiä muidogi' asäga' nii hästi toimõ es saa' kui meehe'. Kuigi' maad mõnõl póól õnõ poól tessätiini hinge pääle tulõ, siski' piäd sellegi'

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

maa éést hóólt kanma, ku tahad, et leibä puudus es tulõs. Ja leivä puudus aasegi' setokõist „suurõlõmaalõ" kauplõma ja kõiksuku muud teenistüst ot's'ma.

Sestsaadik, ku Setomaa Eestiga' ütendedi, Seto valla' Venne vallost lahotõdi, om lóóta', et Seto rahva elokõrd paranõs. Sest hingemaa aetas kronte, talo' ehitedäs vällä, põldo naatas parembal viisil harima ja pääasi: rahva hari-

Reisjä' Irboska lossi varõmil.

dust püvvetäs egapite nõsta' ja opõtas rahvast vahtsõmba viisi perrä maad harima. Ja midä innembidi Venne viis ja ja kómbõ' rahva siäst kaosõ', sedä rutombidi või lóóta', et rahvas leivä näläst päses ja uma viläga' läbi tulõ.

Põllutõõ kõrval om véél kesk- ja lõunõ Setomaal suurõmbas sissetulõgo haros lubja palotamine Tiirhanna ümbrüseh, ja hipsi kaivmine Irboska nulgah. Mitmõ' pere-

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

konna' oma' sellest perüs rikkas lännü'. Järve vèérdse' eläniku', inämbidi veneläse', püüdvä' kallo. Tulõ vèél nimetädä' mõnnõ tehäst ja vabrigot, nigu villakaarsmise koda Petserih ja mitmõ' veski' Piusa pääl, hipsiveski' Irboskah j. n. e.

Irboska lätte'.

Asi, miä egalõ võõralõ Setomaal silmä putus, om selle rahva — setokõstõ vanaajonõ eloviis, rahva kómbõ', leelo ja Petseri ümbrüse jumalik illos loodus. Kaunis korgõ' mäe kengo' ja näide vaihõlt läbi lõikava' oro', minka põhäh vèérlevä' ja kèérlevä' madala vèéga' ojakõsõ', — séé kõik tege selle maa armsas kotusõs, midä kavvõmb kodomaa rahvas sakõhe kaemah käü. Kõiki sedä illo króón vèél kuivõ perviga' lóóklõv ja läükvä Piusa, miä ummõ harraga' mitte veidikese orga ei olõ sünnütänü' ja midä Seto leelotaja' küllält ei jõvva kittä'! Niisama tõmbas hindä poolõ

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

usklikka vana Petseri klóóstri (master). Nii näeme' sakõhe Petserih võõrit, küll koolilatsi ummõ opõtaijõga', tüdengit, ja kõiksuku esändit (kae' pilt lhk. 125).

Petseri liina lähkoh om kõva liiva pae sisse kaivõt õigõ suur ja sükäv kóóp, miä kogoni' kavvõ maa ala küünüs. Séé om väärt, et timmä kaija'.

Tähelepanmise väärt om véél Irboska uma hipsi kaivandustõga', hipsiveskidega', uma vana kindlusõ müürega', midä kah kavvõmba' inemise' kaemah käävä'.

Ei saa' nimetämädä' jättä' vanna Irboska liinamäke vanno haudõga', kiviristega' ja kivist mälehtüsmärkega'.

Õigõ' väärt oma' kaija' Irboska lätte', koh vesi kõvast pae sainast ussõ jostõh mito väikest ja üte suurõmba sadango sünnütäs, miä siinsamah üte väikese veski käümä aase.

Eesti Vabariigi tekkömine ja vabadussõda.

Setoveere Velõ.

Tol ajol, kui mé Eesti rahva, eestläste ja setokõstõ, éévanõmba' elli' Volga ümbrüse mail hummongo-lõunõ Vennemaa lagõusõl, koh kohhasõ' suurõ' tammõ mõtsa ja sahisõsõ lehti värinäl ilosa' vahtra salo', — sis olli' mé éévanõmba' suur, väkev ja vaba rahvas, kelle ééh kõik ilm värisi. Aasija sõakit rahvit, Aarija rahvit, võti' nimä' vangi ja tei' oräs. Sõna ori tulõgi' sõnast Orija, nigu sis toda Aasija rahva tõugo nimetedi. Sinnä' om jo tuhandit ajastaigo tagasi.

Ja vabas jäi' mé éévanõmba' alati, ka sis, ku hirmsa suurõ' Venne rahva parvõ' naksi' lõunõ póólt pääle litsma ja ai' taganõma meid Peipsi ja Läänemere vaihólõ. Ka siin maal ai mé rahvas inne vanast hirmu pääle umilõ lähembille, Säksa, Läti ja Venne tõugo rahvile, ku mé

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

muistitsõ' kuninga' maal ummõ malevidega' näile pääle marse' ja merel mé laiva' kui maru näide póólõ puröti'.

A peräkõrd pidi ummõtõ' mé väikene rahvakõnõ' hirmsalõ raudmeste, säkslastõ, hulgalõ ala anma, keti kui kuradit põrgost mé pääle lasti. Mé Maarjamaalt säkslastõ éést vällä paeno' velöl, Lutsi (Lütsina) Maarahval tähendäski' sõna „säks" kurat vai saadan'.

Ja sis alõs' säkslastõ piidsa all hirmus orä-õõ, nii kollõ ja pümme, minkast sulg kirotada' näe-ei'. Kui must häbüplekk paistus tóó 700-aastanõ orä-õõ maailma rahvastõ ajolóóh.

Säkslastõ takah lei venne kodask uma' küüdse' mé vaesõ rahvahkõsõ sisse' ja tah't' tsäuni' mé liha ja juvva' viimätse vere tsilga.

Ent Jummal es kannahta' inämb toda verist vägivalda nink ülekohut ja Timä las'k' mädänenü' vana Venneriigi müüräl maaha sata' ja tõi tagasi mé rahvalõ muistitsõ vabadusõ päivä.

Nii kuulutõdi 24 veebruaril 1918 Eesti Vabariik vällä, et rahvas pidi jäl' võõramaa esändist vabas saama nigu inne orä-aigo. Tóóperäst peetäski' 24 veerbuari suurõs rahva pühäs.

A sääl nõssi' õdago-lõunõ póólt pakso' musta' pilve' üles ja kati' Eesti taiva. Nóó' pilve' olli' säkslasõ'. Séé ol'l' tõine säkslastõ tulõk mé maalõ, midä egäüts mälehtäs (nii nimetet säksa okupatsioon).

Ja pilkanõ pümme kat't' taas vapa Eesti taivast ja ähvär d' matta' mé vabadusõ päivä igavedse undsõga'.

Ent tollõh pümehüseh es kisto' rahva vabadusõ sädeme' timä süämest. Mé rahva vabadusõ leegi' läügi' rahva rinnoh, kui hilkava' hõpõ mõõga' kirgävä päivä käeh.

Pallö' suurõmba' rahvapója', nigu Jaan Tõnisson, Oskar Kallas, Jaan Poska, Piip, Pusta ja tõisõ', lätsi' muidõ rahvastõ käest api ot's'ma uma rahva pästmises.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

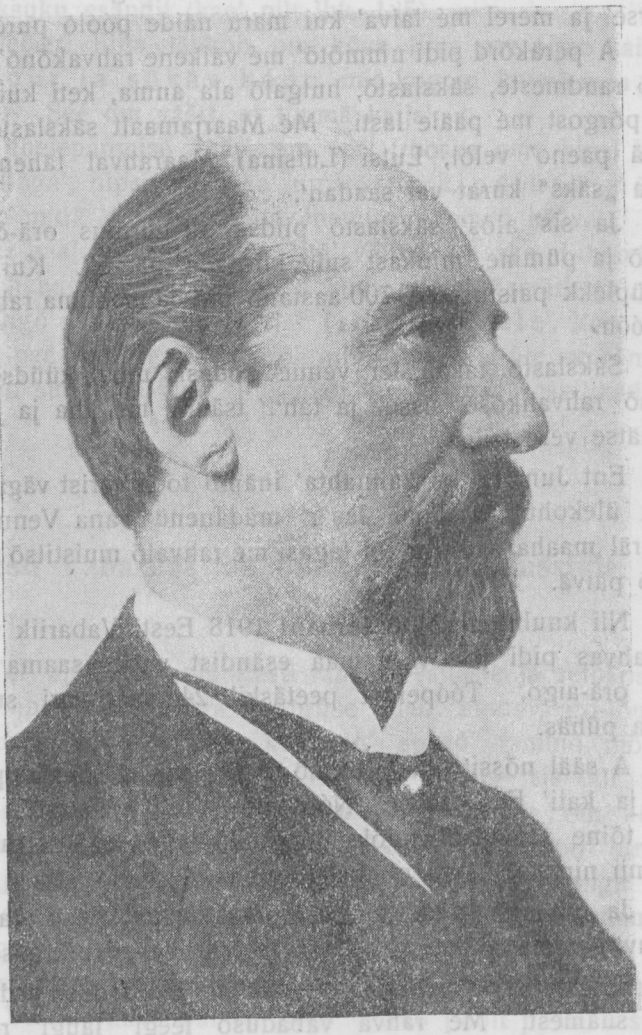

Jaan Tõnisson.

Ja taivas halõs't' mé rahvast. 9-kuunõ pilkanõ pümehüs, säksa hirmu valitsus, nakas' lahkoma.

A sääl nõssi' véél kollõmba' pilve' üles hummongo póólt. Veneläse' tulli' jäl' säkslastõ takah umma saaki saama, nigu' soe' tõistõ susse peräkit järämä, miä véél maaha jätet.

Ja tóó säksa valitsus, kiä hindä ütel' mé maa kaitsja ja hüätegijä olõvat, jät't' meid kui lambit laantõ sussele söödäs. Säkslasõ' pagõsi', pessi' sõarista' purus ja pilli' jõkkõ, midä üteh jõvva-õs viijä'. Ütte püssüloksi ol'l' kadõ näil meile jättä': nä' tahi' õkva avalikult meid tõistõ vainlastõ, venne inämbläste, kätte anda'.

Mé maa ol'l' nigu igävesti maaha jätet.

Loodusõh ol'l' kõõ pümmemb kesktalvõ aig. Pakso' udsu pilve' kati' jo mito kuud taivast. Palás maapind pidi murõht lumõ kattõ peräst ja kõlise kalõlt jalgo all. A nüüd, ku vainuväe' mürinägа' tulli', nakas' tä véél kollõmbalt müdisemä. Taivas läts véél ummitsõmbas, ja tundo nigu ei tulõski' päiv inämb vällä, nink mé rahvalõ jõud igävene talv...

Ent mé rahva muistitsist ajost perändet vabadusõ tuli rinnoh, midä suurõ' rahva' uma tóórusõga' olli' tahtno' lämmähtädä', ummistada' ja kogoni' kiustada', nóó' tulõsädeme' naksi' nüüd rõhut süämeih suurõs paisoma ja lei hindä lééle. Näist nõssi' nii suurõ' tulõtulba', et kõik maailm nägi toda ja uma' silmä' mé rahva poolõ pöör'd'; mé rahva poolõ, kiä tah't' hindäle eloõigust tõistõ rahvide siäh ja esi' hindä ette valitsõja olla'. Sest ka mé väikese rahva hingeh om tóó Jumala pühä tahtmine ilmutõt, et kõik rahva' piävä' vaba' olõma. A mitte ütski' rahvas olõõi' tollõs är' vällä valit, et tõisi rahvit orästada'.

Nii naksi' veneläste pääle tulõgo aigo Eesti rahva südikamba', vabamba', julgõmba' meehe' umma rahvast kõrral lama, hindä ümbre kogoma ja elo vai surma pääle vainlaisilõ vasta tormama.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Konstantin Päts.

Ajotine Valitsus astõ rutto riiki juhtma, mink ééhotsah ol'l' tubli Eesti vabadusõ éést sõdija Konstantin Päts.

Sõaväke kogosi' ja säi' kõrda Lõunõ-Eestih Kupõrjaanov, Viländi póól polkovnik (kolonel) Puskar, Narva póól kindral Tõnisson. Soomusronge sääd' jóóntõ Pitka, kiä peräst laivo kõrraldusõ hindä kätte võt't' ja admiralis sai, a soomusronge pääle jäi tä asõmõllõ Parts.

Terveh rahvas astõ üles esämaa vabadusõ éést. Kóólilatsõki', kiä vaivalt püssõ kanda' jõusi', tulli' platsi, a vanameehe' astõ' Kaitsõ liito.

A suur hädä sais' tollõh, et sõaristo ja laskõ-móóna olõ-õs. Ent ku hädä kõõ suurõmb, sis abi kõõ lähembäl.

Eesti rahvas sai tunda', et tä olõ-õi' kogoni' ütsindä' maailma suuri rahvide sõkko' jätet, kiä timmä kui kiskja' kulli' tsirgupójakõst pesäst vällä heidässi' mõtsaliste söödäs. Eesti rahvas sai tunda', et täl om sugulanõ, kiä timmä või véél hädäh avitada'. Tóó mé rahva sugulanõ om põhämaa pae pääl tugõvas paisono' vaba Soomõ rahvas. Ja nüüd, koh ähvär'd' surmaöö mé rahvalõ kätte jõuda', sirot' Soomõ sugurahvas uma abianva käe mé poolõ vällä.

Soomõ saat' rutto sõaristo mé rahvaväele, minkaga' sõavägi suurõmbahe tegevüste võise asto'.

Varsti jõus' ka Inglusõ laivastik Eestimaa ala, kiä kats surt laiva (Vambola ja Lennok) Venne inämblästelt är' võt't' ja Eestile üle an'd'. Väiko' laiva' olli' jo inne Eestile jäänü', ja nii võise Eesti ka mere pääl sõdima naata'.

Suguvele' sóómlasõ' saada-õs õnõ sõaristo, ent nä' naksi' esi' vabatahtlikult meile appi tulõma. Nä' jõusi' Eestihe kõõ suurõmbal hädä ajol.

Vainlanõ ol'l' jo Tal na al'l', kõõst 40 versta kavvõh.

Venelästega' üteh olli' kah är' essönü' eestläse', kiä juute sõnno perrä joosi', kelle mõtõ' oma' tóó pääle tsihit, et tõisi maailma rahvit hindä vaihõl taplõma panda' ja tollõga' näid är' häötädä'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti vabadussõa ülembjuhataja kindral Laidoner.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Pallö ol'l' noid vainlaisi, keti egalt póólt, Narva nii Pihkva póólt, pääle tul'l'. Nõrga usuga' ja pelgliku' inemese' lasi' pää' norgo ja ütli': „Kiä jõud suurõ Vennemaa vasta sõti', koh miljoni' inemese' püssü all ja minka man mé' olõmõ' õnõ üts kubõrmang.

Ku eestläse' perrä anna-ai', sis aava' meid merde, nigu nä' ähvärdäse'...“

Tõsitsõ' rahvapója' ütli' siski': „Mitte mereh, ent umah vereh upumõ' mé', a võõra rahva oräs mé' saija' taha-ai'!“

Sääl Eesti rahva surma värehtil tormssi' kui noorõ' lõvi' sóómlasõ' mé sekkä, ja sissama nakas' mé rahva ajolóól võidolehekülg käändömä.

Lootus ja usk võido pääle nakas' sõaväeh maad võtma. Rõõmust värisi rahva rind, kuldõh edimäidsi võidosammõ. Lootusrikkalt lehvitadi lippa taiva poolõ ja hõigati: „Edesi, rahvas, võido ja vabadusõ päivä poolõ!“

Jo sõa alostusõh pagõsi är' Vennemaalt Eestihe kindral Laidoner, kiä kõõ suurõmba sõakunsti kooli maailmah om lõpõtanu'. Kindral Laidoner kuulutõdi Eesti sõaväki ülembjuhatajas, kelle osava juhtimise all vahva' sõduri' tõi' hilkava võido mé rahvalõ.

Ja sis alostasi' Eesti sõaväe suurõ' võido'.

Üteh sóómlastõga' minti Narva pääle, miä varsti är' võõti. Narva võtmise man ol'l' admiral Pitka mere póólt laivoga' tulnu', koh Soomõ dessantväe' pääl olli'.

Ku sóómlasõ' jo Tal'nah olli', võt't' Kupõrjaanov Tarto veneläste käest är' 15 jaanuaril (1919) ja nakas' näid lõunõ poolõ takah ajama.

Sóómlastõ seldsih tormati Valga pääle, miä är' võõtus sai. Säält marsiti edesi Lätimaad pite, Seltini, Alamõisa, Mäemõisa kaalt Aloliina (Marienburgi) poolõ. Neih peräkõrd nimetet paigoh eläs mé vanno sugulaisi, kiä' jo mito sadandit aastit tagasi katsku, nälä ja sõto éést sinnä' paeno'. Nüüd tul'l' aig, koh näide va-

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

nõmba' suguvele', lähembä' ja kavvõmba' tulli' näile näide vahtsõhe kodomaalõ appi. Täämbädse päiväni' mälehtäse' nimä' tenoga' hõimuveljo api ja kitvä' näide ülivahvit vägitükkä. Mudku nóó' hõimusaarõ' oma varsti uppomah Läti rahvahe, nigu Lätimaa ülepää mé hõimurahvide kalmato-aid om.

Aprilli kuus olli' kõik Eesti Vabariigi piiri' vainlastõst puhastõt. Sis lätsi' sóómlasõ' är', ja eestläse' naksi' ütsindä' hirmside vainlastõga' sõdima, kiä' egalt póólt pääle litsi'.

No nüüd ol'l' eestläisil jo suur julgus, sest et sõavägi ol'l' hüästi kõrraldõt ja varustõt. Nä' võitsi' mitmõkõrdsõlt suurõmba' vainlastõ väe'. Mõnõ' vägitükü' olli' õkva kui imeteo'. Es tahasi' nigu uskugi' näid, nigu mõnnõ muistsõt jutto, a miä õigus tóó õigus, sest tahtmine om taivariik, miä imeht sünnütäs.

Lätimaa póól jäi pelütä', sest säält ai' veneläisi vällä säkslasõ'. A peräst nakas' Säksa ravvanõ diviis Eestimaa poolõ nigu krokotill róómama. Timä arvas': „No nüüd om Eesti sõavägi nõrk, ja vaja Eestit är' neldä' ja vanaajonõ orjus sisse säädä'".

Kindral Laidoner saat' näile hoijatusõ, et üle piiri sammo panda tohi-ei'. A torrõ, kõrk säks kullõ-õs toda ja tul'l' üle keelet piiri.

Eestläse' avasi' tulõ Säksa ravvatsõ diviisi pääle. Säkslasõ' arvssi' hindä kõõ maailma võitjis, póólilma suurudsõ Vennemaa olli' nimä' lakkä ja lossi löönü' ja mängeh mõtli' nä' kah Eestimaad uma ala mõõta'.

Ja sis nakas' Säksa ravvatsõ diviisiga' löömine, nii nimetet Landesveeri lahing, midä véél mé meehe' nännü' olõ-õs, et no küll olti suurõh Venne-Säksa sõah tapõld. Suurõtükü ja püssü paugu' sulli' ütes hirmsas mürinäs kokko, miä ol'l' kui mere möürämine maru käeh ja lõpmada' suurõ laanõ tävve nälätside susse undamine.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Siin näi' säkslasõ', et näide vasta saisa-õi' inämb pelüst värisev orjo kari, a nóór rahvas, kelle silmist purskas vabadusõ tuld, kelle rind rappos ja värises 700-aasta orjusõ kättetasomise vihast. Sõaülembist liht sõdurini' tormati kui üts méés vainlasõ pääle. Niisääräst ütsméélsust, nigu tol kõrral mé sõdureil ol'l', olda-õs véél ütehki' lahingoh nätt, midä maakerä kunagi' hindä pääl kanno' ol'l'. Säärtse rahva tahtmise éést, nigu meil ol'l', pidänö' taganõma kas vai vanasarvik põrgolistega'.

Säkslasõ' panni' pakko, ja mé sõaväe võidojóósk kes't' kuni Riijani'. Ku säkslasõ' vaihõl vasta naksi' panma, löödi jälki' tagasi, ja näilt võõti pallõ sõasaaki är'. Mé sõduri' võtno' Riija üte tormahusõga' är', ku mitte inglasõ' ja prantslasõ' säkslastõ éést pallõlno-s.

Sissama purõt' admiral Pitka ummõ laivoga' Riija ala. Inglasõ', prantslasõ' käsi' täl tagasi pördä', a Pitka vastas' torrõhe: „Ma saa käsü õnõ umalt ülemüselt!" Ja Eesti laivastik ilmo kuninglikult Väünä jõõ suuhtõ.

A kas tul'l' mé mestel méélde, et nä' liuglõsõ' uma hõimurahva, liivlastõ, muistsõ pühä jõõ pääl? Ildas ollimõ' jäänü' Väünä-jõõ suguvelõlõ küllä sõitma. Lehvitä-es inämb nä' rõõmulippa meile vasta, sest ammu' jo sulanõ' nimä' võõra rahva rühmihhe, üts kolk õnõ jäänü' Kuramaa randa. Umal ajol näi' liivlasõ' õnõ rõõvlaivo Väünä suuhtõ sõitvat, a nüüd kuna uma' hõimlasõ' võidohõikamistega' näid olõs tervütänü', nüüd kai lätläne kahtlõva pilguga' Väünä pervelt meile vasta. A lätläste peräst jäigi' Riija liin maaha lahkmada', et nä' säkslastõga' üteh surma saassi-s.

Peräkõrd jäi' mé vainlaisist õnõ veneläse' üle, kiä Pihkva ja Narva póólt kõõ suvõ pääle tüke'. Sügüse, ku veneläse' näi', et miäki' inämb avida-õi', naksi' nä' raahu sobitama.

Veneläse' olli' väega suurõlise' js kõrgi', nink näide nõudmise' olli' meile vällä kannahtamada'. Venne póólt raahu pakja juut Johve ähvar'd' mé mestele: „Ku nii palõ

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

té' véél vasta tinklõt, mé' saadamõ' sälgä teile 10 divisjóóni, 100.000 sõaméést, ja sis om raahu käeh!" A mé meehe' heitö-es véél är', ku Johve kas vai juudast pilve pääle pallõlno', et tóó taivast kivve mé rahva pääle lóópma naano', ja kindral Soots vastas' südilt: „Mé' niidäme' nóó' 10 divisjóóni maaha, nigu seenimaani', ja té' tulõt vahtsõst raahu pallõma!"

Nii saigi'. Veneläse' saadi' nii pallö väke, kui véél võimalik.

Kõõ suurõmbat pommitamist ja sõta, miä véél maailma algmisest saani om olno', nägi suurõh ilmasõah Verdeni liin Prantsusmaal, Säksa-Prantsusõ sõah. Nüüd võrrõldi timäga' Narva, miä kuulega' kui upõga' üle külvet sai. Musttuhat vainlast tekkö traat-aido taadõ. Nigu lõunõmaal hainaritska parvi, kiä päivä kinni katva', nii pallö ol'l' veneläisi. Agu' mé sõduri' vällä karksi', sis ol'l' puru takah ja kõik ilm kuhäga' koolukehhi täüs.

Peräkõrd olõ-õs veneläsel inämb midägi' parada' ja tä tul'l' raahu pallõma. Mé kadono' Poska Jaan tegi väega' hüä raahu. Veneläne pidi anma 15 miljoni kuldruublit, pallö laivo, mõtsa, kõik varandusõ', miä Vennemaalõ olli' viid, pidi' tagasi tóóma, kõik Eesti kodaniku' võisi' vabalt Vennemaalt är' tulla'. Üts tähtsä asi, et Setomaa ja Ingerimaa sai' Eestiga' ütendet ütes Eesti Vabariigis, miä sai tõistõ maailma riike sekkä kui ausammas pistö säet tulõvpõlvi uhkusõs.

Rahva uma verega' sai võidõt mé riik. Rassõ ol'l' küll rahval timmä üles rakö', ent vana' róómlasõ' kõnõli': „Läbi kitsustõ lääme' korgusõhe", vai „üle orävitso tähti taadõ lätt mé téé..."

Nüüd võimõ' mé' sirgõlt ega muu rahva man saista' kui vaba rahvas. Eesti Vabariigi tekkömisega' arvati mé meehe' väärt maailma suuri riike kuningide ja keisridega' üteh lavvah istma ja kui méés meehega' kõnõlõma. Egah riigih üle ilma om meil uma saadik. Ja miä mõnõ

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

aasta éést vast unõnägo ol'l', om nüüd nigu séé piät, pidi ja igävesti piät olõma. Saamõ' nätä', määrtse rahva toorõs vägivald tulõ meilt mé vabadust rõõvmä ja tallama!...

Rahva vabadusô éést.

Paulopriit Voolaine.

Suuristtükäst tuisas' tulda,
püssütoro' touksi' tinna,
kuulipritsi' külvi' koolu,
oda otsa' verd valasi'.

Vainoväli kõik värisi;
paugast pilve' praksahtasi';
mürisi', mühisi' mõtsa';
põrahtasi' paesaina',
kengo' kuulest katski' kakkõ'.

Tulõtulba' taiva tõssi',
sinitaiva saisto savvo,
paiso' suurõ' suidso pilve'.

Kuldakuma kuusta kattõ,
hõpõpälge' päiväst häädö,
taivatähilt kiire' kisto'.

*

Kesse maka mustal mullal,
lammõs laanõ lakõusõl,
koolnult liiva kengo nõlval?

Tóó om sõtur surma saanu',
nóóri hingi hirmsalt hukat,
ttnakuulil tikõlt tapõt,

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

nigu kõivokõnõ kaadõt,
nigu ninni närvehtönü'.
Veri vaiksõlt voolas' vällä,
voolas' vainovälä pääle,
mis véél keerel', veerel' kuumalt,
täüs véél kirgi kalli vasta.
Süä surmat saije sóóho,
täüdet armust aino vasta,
timä rinnal tuksumata'.
Silmä' suiko' surma sängö: —
saa-as kaija' küllält kallist,
ihaldata' umma Illo.
Huulõ' hüübõ' samblõ sisse,
hellält huuli haaramata'.
Sinnäsamma sattõ suukõ,
suhkro-suukõ suudlõmata',
suudlõmata' sallitavat.
Kivi kõrva käeke kukko,
kalli kaala kallumata',
kalli pääkest paitamata',
siidihiussit siltämätä',
kabokõsõ kohrulokki,
linalokki latsikõsõl.
Rind täl vaijo rapa vasta,
vaotamata' armast vasta.
Rind nüüd nudse rõskõt rostõt,
mauta' mullast külmä karmo,
ahnõlt ammut' mürgü auro.
Armuhing är' hõõhas' hõhko,
lämmi hingi laoto lakkä.
Arm jäi armsal andamata',
armatsus avaldamata',
tundõ ilm tunistamata',
armuleelo laulamata'.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Lauluviije' leinäh vaiki',
leelo kurvalt keelel kisto,
riimimeri rindo matto,
matto makama murõhe.

Lein jäi havval lehvimähe,
kurbus kotoh kurtamahe,
kahetsõmma kalmukengol.
Imä hing jäi hindamata',
murõ mammal massamata',
tätä töögi' tennämätä'.

Näide tal'tus näe-es tasso,
vanõmbide vaiva' vastust.
Imä ik'k' iks ikkõmista,
leinas' kallist latsõkõsta,
kas't' iks kurvalt silmäkeisi,
uput' ummõ silmäuurdit,
ahastusõh ja abita'.

Üts ol'l' latsõkõnõ Lóójalt,
titakõnõ taivast kingit.

Timmä kaits' kui silmäterrä,
hois' kui umma hingekesta.

Vei täl viimse' veerekese',
koräs tälle viimse' kopka',
perämädse' pennikese'.

Juhat' Jummalnimel tééle,
ristitähti rinda teteh.
Kait's' iks timmä külmä éésta,
viluilma, vihma éésta.

Et ei käeke külmetäsi'
tééle minneh tillökõsõl,
puh'k' täl pääle hõrnalt hõngo,
hellält huulilt hinge hõhko,
esi laus' nii meelestäni,
uma meele poolõstani:

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

„Ábis, avvus astut mullõ,
ku kõrd sirgot suurõmbassi,
kerköt kipõn korgõmballõ...“

*

Aga noorõ ohvriarmust,
pakso' pilve' är' pagõsi'.
Salja süäme ohvrisavvust
savvuilma selges saije,
orjusundsõ' oido taivast.
Taivas tõs't' no hindä torrõlt,
torrõlt tõs't' tä tähtitekki.
Vabadust tähe' valasi',
tõtt ja armu anda' tõoti'.
Sõlõ' saadi sõto lõppo,
Orätäht tõi orjus otsa,
Aotäht an'd' armuaigo,
Vanavankre vaiva lõppo,
Põhänagõl põvva kato,
nälälõppo liiva nõlvol.
Päivä puis't' kui pulmaillo,
pidorõõmo rahva'allõ,
vahtsõst virgva rahva'allõ.
Kuu iks kuulut' keskõõ kato,
pümme-ajo piina kato.

*

Nii om väärt mé varjo-alo,
uma kallis katus-alo,
uma riik iks rahva rõõmus,
mis om ostõt ohvri meelel,
kergütetü' kallil hinnal,
loodu' leinä lepütüses,
kannatustõ kaotamistes,
tulõvusõ tõstamises.

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Mó esämaa, mó ônn ja rôôm.

J. V. Jannsen.

Mó esämaa, mó õnn ja rõõm,
mul armas olõd sa!
Ei lövvä' ma jo eäl tääl,
séé suurõ laja ilma pääl,
mis mul nii armas olõs ka,
kui sa, mó esämaa.

Mó olõd sünnütänü' sa
ja kasvatanu' ka.
Só tennä ma iks alati
ja jää sul truis surmani,
mul kõgõ kaunimb olõd sa,
mó armas esämaa.

Só üle Jummal valvagu',
mó kallis esämaa!
Tä olko' sino varjaja
ja võtko' rohkõst õnista',
mis eäl ette võtad sa,
mó kallis esämaa!

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

Sisukõrd.

lhk.

Edesõna 3

Leelo:

Seto laul (Paulopriit Voolaine) 9
Leelo tóómine 11
Ilo laul 12
Ilmatütär 13
Kalmuneijo 15
Jakob Hurt (J. A.) 21
Mattias Juhan Eisen (J. A.) 25
Friedrich Robert Fählmann (J. A.) 27

Muistitsõ' jutu':

Ago ja Hämärik (F. R. Fählmann) 31
Videvik ja Kuu (M. J. Eisen) 32
Keelde kéétmine (F. R. Fählmann) 34
Luupainaja meehe naine (M. J. Eisen) 36
Üts perätö' and'säk jahihkäümine (Karl Rumor) 40
Elläv Nälg (Piusalo Poigo) 44

Vägimeehe':

Petseri vägiméés (M. J. Eisen) 57
Kalõvipoig ja tä lóó kirjäpandja (T. K.) 60
Kalõvipoig (T. K.) 61
Suur Tõll (M. Kampmann) 92
Ants ja Vanapakan (M. J. Eisen) 93
Petjä-Ants ja moonameehe' (rahvasuust Võolasõ Vaabo) 95
Petjä-Ants haud kannamunnõ (rahvasuust Soelaanõ Sepo) 96

Jutustusõ':

Imä vei hallü hainamaalõ (Friedebert Tuglas) 99
Varastõt kerigo kell (Anna Haava) 103
Peipsi pääl (Juhan Liiv) 106

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

lhk.
Tal'se-pühhi póólpühä õtak (A. Kitzberg) 110
Saladuslik nõvvupidämine Peko üle (Villem Raid). 114

Mitmõsugust:

Petseri klóóstri (A. J. B.). 121
Mé sugulasõ' (V. E-vere). 126
Minevikust-olõvikko (Kalle) 132
Petseri Haridusselts (P. L.) 135
Seto' pühäpäivä-koolih (Säpinä Seto) 137
Edimäne suur Seto rahvaleelotajide pido (Setoola Sirgvo) 139
Seto hummong (Küllätüvä Kaljo) 158
Setomaa (J. A.) 159
Eesti Vabariigi tekkömine ja vabadussõda (Setoveere Velö) . . . 164
Rahva vabadusõ éést (Paulopriit Voolaine) 175
Mó esämaa, mó õnn ja rõõm (J. V. Jannsen) 179

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

PE A 621 6

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU
1 0100 00380041 0